

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึง การจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอมเทศบาลเมืองลำพูน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการศึกษาดังนี้คือ

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม
- ๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย
- ๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๔ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร
- ๒.๕ หลักการบริหารนิยธรรม
- ๒.๖ ข้อมูลการบริหารจัดการในชุมชนสันดอนรอม เทศบาลเมืองลำพูน
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา เป็นสิ่งแวดล้อมมีทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตเกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์เป็นตัวละครที่สำคัญยิ่งที่ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงในทางเสริมสร้างและทำลาย เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัย ส่งเป็นสินค้า หรือเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการเพาะปลูก การปล่อยของเสียออกจากโรงงานลงสู่แม่น้ำ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การเผาทำลายขยะ เศษวัสดุเหลือใช้ เศษหญ้า การเผาทำลายป่า สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างมลพิษให้เกิดในชุมชนทั้งสิ้น ถ้ามนุษย์ไม่มีความตระหนักรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นหันกลับมาทำลายมนุษย์เหมือนกัน

๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทุกคน สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ได้ทั้งในทางบวกและทางลบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ความตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและผลกระทบอันเกิดจากวิกฤติการณ์สภาวะแวดล้อมเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องรับรู้ และร่วมมือกันป้องกันและแก้ไข

จะปล่อยให้เป็นการของผู้หนึ่งผู้ใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือแม้แต่ประเทศใดประเทศหนึ่งไม่ได้ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมในชุมชนไว้หลายทัศนะดังนี้

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายสิ่งแวดล้อมไว้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต คือ คน สัตว์ สิ่งของ ภูเขา ป่าไม้ ทะเล อากาศ ดิน แร่ธาตุ รวมไปถึงจุลินทรีย์ต่างๆ สิ่งแวดล้อมมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันเป็นวงจรและเป็นวัฏจักรเกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ ซึ่งสามารถแยกออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ และสิ่งมีชีวิตต่างๆ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน เมือง สิ่งก่อสร้าง ศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี^๑ ซึ่งสอดคล้องกับ สิ่งแวดล้อมมีทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์เป็นตัวการที่สำคัญยิ่งที่ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงในทางเสริมสร้างและทำลาย เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัย ส่งเป็นสินค้า หรือเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการเพาะปลูก การปล่อยของเสียออกจากโรงงานลงสู่แม่น้ำ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การเผาทำลายขยะ เศษวัสดุเหลือใช้ เศษหญ้า การเผาทำลายป่าสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างมลพิษให้เกิดในชุมชน ทั้งสิ้นถ้ามนุษย์ไม่มีความตระหนักรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นหันกลับมาทำลายมนุษย์เหมือนกัน^๒ ชุมชนหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมาอยู่รวมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันมีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการบริหารจัดการภายในชุมชนร่วมกัน มีการรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมในชุมชนร่วมกัน มีเป้าหมายที่จะให้ชุมชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความปลอดภัยด้านสุขภาพอนามัย มีความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกันในชุมชน^๓ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจได้กลายเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มิใช่แต่จะเพิ่มจำนวนประชากรเพียงอย่างเดียวแต่เพิ่มความคิดที่จะอุปโภคและบริโภคผลิตผลและผลิตภัณฑ์ที่ดี และอำนวยความสะดวก ได้มากกว่ารวมทั้งความต้องการจะให้สิ่งให้บริการมากขึ้นด้วย แน่นนอนที่สุดที่กิจกรรมทางการเกษตร ก่อให้เกิดการอุตสาหกรรมก็จำเป็นต้องตอบสนองด้วยการใช้เทคนิค และวิธีการที่ซับซ้อนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งนั่นหมายความว่า การใช้พลังงานเชื้อเพลิง และ ทรัพยากรอย่างอื่นต้องเพิ่มตามไปด้วย เมื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรมีความเข้มข้นมากขึ้น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว อัตราการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ก็เพิ่มมากขึ้นปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรประเภทที่ไม่สามารถเสริมสร้างขึ้นมาได้ใหม่ ก็เกิดขึ้นมิใช่เพียงเท่านั้นยังมีปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย เป็นต้นว่า ความต้องการใช้ทรัพยากรน้ำจำนวนมากเพื่อจะแยกเอาทรัพยากรอย่างอื่นมาใช้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาของเสีย และปัญหามลพิษด้วยเหตุนี้การสร้าง ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศชาติจึงมีผลกระทบไปถึงการลด หรือทำลาย

^๑วิมล วงศ์สุวรรณ จรรยา ณะมิตร และกนกพร พุกท่าไม้ ,อนามัยสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนวดสาร จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๑.

^๒ทิพวรรณ จันทร์สวายและคณะ, การพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ ลองโลฟ เอ็ด จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๑.

^๓ประเวศ วะสี, ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐

คุณภาพสิ่งแวดล้อม^๕ การจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงวิทยาการเมือง ที่มองเรื่องของอำนาจทางการเมือง ที่เข้ามาเป็นตัวช่วยในการกำหนดรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งไปที่การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในขณะที่การจัดการตามแนวทางวัฒนธรรมเชิงนิเวศ จะยอมรับในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อพื้นบ้าน ประเพณี และกระบวนการของชุมชน ที่เป็นสิ่งที่สามารถขัดเกลาสมาชิกให้ยึดถือและปฏิบัติตาม นอกจากนี้ การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องการสร้างความมั่นคงให้กับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปอย่างยั่งยืน ซึ่งได้เน้นในด้านจิตสำนึก และความตระหนักของคนรุ่นปัจจุบันเป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อเข้ามาช่วยในการจัดการสิ่งแวดล้อม คล้ายคลึงกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงการอนุรักษ์ ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเพื่อให้สิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพสำหรับสนอง ความต้องการของมนุษย์ได้ยาวนานที่สุด^๖ เงื่อนไขเพื่อนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อม ๒ ประการ ประการแรก เงื่อนไขภายในชุมชน ได้แก่ การเห็นคุณค่าและประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมรวมทั้งมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน ซึ่งจะต้องมีการให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน และเปิดโอกาสการแลกเปลี่ยนและการรับรู้ร่วมกันขณะเดียวกันก็จะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ บนความเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่และมีอำนาจตัดสินใจในการกระทำการใดๆ ต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ร่วมกันกับนโยบายรัฐบาล และกลไกการปฏิบัติของรัฐ โดยให้องค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดการ การระดมความคิด ความรู้ ประสบการณ์ของชาวบ้านเองขึ้นมาก่อน ซึ่งจะสอดคล้องกับความเป็นจริงในการอนุรักษ์ได้มากกว่าการจัดการโดยรัฐ แต่ฝ่ายเดียวประการที่สอง เงื่อนไขภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายและกลไกการปฏิบัติของรัฐ ในการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้องค์กรชุมชน สามารถบริหารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและนันทนาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยสู่ชุมชนหรือการสรุปบทเรียนการทำงานร่วมกับชุมชน การถ่ายทอดความรู้และข้อมูลชาวบ้านให้เท่าทันสถานการณ์ การกระตุ้นจิตสำนึกการอนุรักษ์สู่ชาวบ้าน ตั้งองค์กรชุมชน อบรมเพิ่มความรู้ ความคิด และทักษะการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประสานเครือข่ายองค์กรชาวบ้านด้วยการกระจายอำนาจสู่ชุมชน พัฒนาพื้นที่สู่การอนุรักษ์และการจัดการโดยองค์กรชุมชนอันส่งผลต่อสังคมไทยในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรม การทำลาย ความขัดแย้ง และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้^๗ แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน เกิดมาจากการเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญาตระหนักรู้และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง

^๕ มนัส สุวรรณ, นิเวศวิทยาของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๙), หน้า ๕.

^๖ กนก จันทรทอง, สิ่งแวดล้อมศึกษา: ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (โครงการผลิตตำรามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต (ปัตตานี: ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

^๗ สมพันธ์ เตชะอธิก, การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๖๓.

นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาการแตกแยก เนื่องจากการนำเข้าสู่สิ่งต่างๆ จากภายนอกเข้าไปในชุมชนด้วย การมีส่วนร่วมไม่ได้หมายความว่าความแคบๆ แค่การมีส่วนร่วมช่วยเหลือสนับสนุนโครงการเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงขั้นตอนสำคัญอย่างเช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม^๗

ดังนั้นสรุปได้ว่า ผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมในชุมชน ที่ชุมชนได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรงเป็นผลกระทบต่อบุคคล ชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นเช่น เกิดมลพิษทางอากาศจากการเผาขยะ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การไม่แยกขยะก่อนทิ้ง มลพิษทางน้ำจากการทิ้งขยะลงน้ำ และปล่อยของเสียลงน้ำ ผลกระทบทางอ้อม เช่น ทำให้รัฐบาลต้องเสียงบประมาณเพิ่มขึ้นในการดูแลสุขภาพของประชาชนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความรำคาญ ความสกปรก ต่อสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ยอมมาเที่ยว ขาดรายได้จากการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นของทุกคนที่ต้องร่วมกันดูแลสุขภาพไม่ให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ประชาชนควรร่วมมือกับภาครัฐในการจัดการดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนร่วมกัน เพื่อป้องกันการเกิดมลพิษและเพื่อผลประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลความหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนร่มเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑ ดังนี้

^๗ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ, เอกสารประกอบการสอนวิชาการศึกษาและพัฒนาโครงการเพื่อสิ่งแวดล้อม, (สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๔๓.

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายการจัดการสิ่งแวดล้อม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
วิมล วงศ์สุวรรณ จรรยา ณะมิตร และกนกพร พุกทำไม้, (๒๕๕๑, หน้า ๒๓๑)	สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต
ทิพวรรณ จันทร์สวายและคณะ, (๒๕๕๔, หน้า ๓๑)	๑. สิ่งแวดล้อมมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ๒. สิ่งแวดล้อมเกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์เป็นตัวการที่สำคัญยิ่งที่ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงในทางเสริมสร้างและทำลาย
ประเวศ วะสี, (๒๕๔๐, หน้า ๒๐)	ชุมชนหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมาอยู่รวมกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมในชุมชนร่วมกัน
มนัส สุวรรณ, (๒๕๓๙, หน้า ๕)	การทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อม การเพิ่มขึ้นของประชากร ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจ
กนก จันทร์ทอง, (๒๕๔๑, หน้า ๔๕)	การจัดการสิ่งแวดล้อมในเชิงวิทยาการเมือง เป็นเรื่องของอำนาจทางการเมืองที่เข้ามาเป็นตัวช่วยในการกำหนดรูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม
สมพันธ์ เตชะอธิก, (๒๕๔๐, หน้า ๖๓)	เงื่อนไขเพื่อนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อม ๒ ประการประการแรก เงื่อนไขภายในชุมชน เงื่อนไขภายนอกชุมชน
ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ, (๒๕๔๑, หน้า ๔๓)	การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องมีความตระหนักรับผิดชอบร่วมกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้มีส่วนงานราชการและนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนดังนี้

มีนักวิชาการได้อธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดมลพิษการเพิ่มขึ้นของปริมาณฝุ่นละอองมาจาก สาเหตุดังนี้ การกระทำของมนุษย์ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเผาเศษวัสดุ เพื่อเตรียมพื้นที่ทางการเกษตร การกำจัดวัชพืคลือใช้จากการปลูกพืชไร่ การเผาป่า การเผาขยะมูลฝอย กิ่งไม้ ใบไม้ ใน

บ้านเรือน และพื้นที่รกร้างในชุมชน และการเผาเศษวัสดุที่เหลือใช้ในบ้านเรือน การเผาสสิ่งของข้างทางโดยไม่ได้รับอนุญาต การทิ้งขยะไม่ถูกที่ และการขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อ

การลดปริมาณจำนวนขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน ปัจจุบันการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ ได้เน้นไปที่การพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดดังกล่าวเช่นเดียวกัน ในส่วนนี้ได้นำกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environment Management System) ในชุมชนมาใช้ดังนี้^๙

๑. การกำจัด (Waste Disposal) เป็นระบบเริ่มแรกที่ต้องการกำจัดของเสียให้หมดสิ้นไปซึ่งมักจะก่อให้เกิดผลกระทบอื่นๆ ที่ตามมาหากการกำจัดของเสียมาถูกต้องและยังทำให้ของเสียหมดคุณค่า

๒. การควบคุม (Pollution Control) เป็นการควบคุมไม่ให้พิษภัยหรืออันตรายของเสียแพร่กระจายออกไปและในขณะเดียวกันก็จะช่วยลดปริมาณของเสียได้ด้วย

๓. การนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycling) เป็นการเปลี่ยนสภาพของเสียให้กลายเป็นของที่มีประโยชน์ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะได้ของเสียที่มีคุณค่าสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ หรือนำมาใช้ประโยชน์ทางการค้า ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น

๔. การลดปริมาณของเสีย (Waste Minimization) เป็นการจักระบบหรือปรับปรุงการผลิตไม่ให้เกิดของเสียมาก เป็นการลดปริมาณของเสียจากแหล่งกำเนิด และในขณะเดียวกันก็จะเป็นการควบคุมไม่ให้ใช้วัตถุดิบในการผลิตมากเกินไป ซึ่งจะทำให้เกิดของเสียจำนวนน้อย รวมทั้งมีการนำวัตถุดิบที่เกือบจะเป็นของเสียมาเวียนใช้ใหม่ จะเห็นชัดเจนในการผลิตทางอุตสาหกรรมแต่สำหรับการจัดการของเสียชุมชนแล้ว อาจหมายถึง Reduce และ Reject

๕. การป้องกันมลพิษ (Pollution Prevention) เป็นระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกันมาก แต่จะมีการดำเนินงานเพิ่มเติมในเรื่องการป้องกันความเสี่ยงภัยในการทำงานของคนงานเพิ่มเติมในเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต เปลี่ยนแปลงวัตถุดิบในการผลิตรวมทั้งให้ความสำคัญเรื่องการฝึกอบรม การบำรุงรักษาเครื่องมือ การตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน

๖. การผลิตที่สะอาด (Cleaner Production) เป็นระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการต่อเนื่อง เป็นการรวมเอาระบบมาผสมผสานใช้ร่วมกัน การผลิตที่สะอาดได้แก่ การเปลี่ยนวัตถุดิบ การปรับปรุงการผลิต และระบบการจัดการในโรงงาน การหมุนเวียนการใช้วัตถุดิบ ของเสียจากการผลิตในโรงงาน การเปลี่ยนเทคโนโลยี อุปกรณ์การผลิต การเปลี่ยนผลิตภัณฑ์นอกจากนี้ยังรวมถึงการวิเคราะห์วงจรผลิตภัณฑ์ การคำนึงถึงผลิตภัณฑ์ที่ขายไปแล้วจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

^๙ คู่มือรูปแบบทางเลือกเพื่อทดแทนการเผา, สาเหตุที่ทำให้เกิดมลพิษการเพิ่มขึ้นของปริมาณฝุ่นละออง, (เชียงใหม่: กรมควบคุมมลพิษ สำนักงานสิ่งแวดล้อมที่ ๑ เชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า๓.

^{๑๐} สำนักงานรักษาความสะอาด, เทคโนโลยีการจัดการขยะมูลฝอย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๒), หน้า ๖๙-๗๐.

๗. นิเวศอุตสาหกรรม หรือ การผลิตที่สมดุลกับธรรมชาติ เป็นระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในสังคมและธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสมดุลของทรัพยากรพลังงาน และการลงทุนในระบบนี้จะไม่มีการสูญเสีย เพราะของเสียจะกลายเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างจำกัด มีการแลกเปลี่ยนของเสียหรือทรัพยากรระหว่างโรงงาน มีการควบคุมความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา ซึ่งอาจจะได้รับผลกระทบเนื่องจากการใช้การผลิตและการกำจัดทรัพยากร มีนโยบายและแผนระยะยาวในการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

ผลกระทบของขยะมูลฝอยต่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชุมชนและมนุษย์มีหลายประการดังนี้^{๑๐}

๑. เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงและพาหนะนำโรค เนื่องจากเชื้อจุลินทรีย์ปนเปื้อนมากับขยะมูลฝอยมีโอกาสที่จะขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนมากขึ้นได้ เพราะขยะมูลฝอยทั้งความชื้น และสารอินทรีย์ที่จุลินทรีย์ใช้เป็นอาหาร ขยะพวกอินทรีย์สารทิ้งไว้จะเกิดการเน่าเปื่อย กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลง นอกจากนั้น ขยะที่ถูกทิ้งไว้นานๆ จะเป็นที่อยู่อาศัยของหนู โดยหนูจะเข้ามาทำรังขยายพันธุ์ เพราะมีทั้งอาหารและที่หลบซ่อน ดังนั้นขยะที่ขาดการเก็บรวบรวมและกำจัดจึงทำให้เกิดเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่สำคัญของเชื้อโรค แมลงวัน หนู และแมลงสาบ ซึ่งเป็นพาหนะนำโรค

๒. เป็นบ่อเกิดของโรค เนื่องจากการเก็บรวบรวมและการจัดการขยะมูลฝอยที่ไม่ดี หรือปล่อยปละละเลยจะทำให้มีขยะมูลฝอยเหลือทิ้งค้างไว้ในชุมชน จนกลายเป็นบ่อเกิดของเชื้อโรคต่างๆ เช่น เชื้อตับอักเสบบี เชื้อไทฟอยด์ เป็นต้น

๓. ก่อให้เกิดความรำคาญ การเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยได้ไม่หมดก็จะเกิดกลิ่นเหม็นรบกวน การขนถ่าย และการกำจัดขยะ ก็ยังคงเป็นเหตุก่อให้เกิดความรำคาญที่มักจะได้รับบริการร้องเรียนจากประชาชนอยู่เสมอ

๔. ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอยเป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดมลพิษของน้ำมลพิษของดิน และมลพิษทางอากาศ เนื่องจากขยะส่วนที่ขาดการเก็บรวบรวมหรือไม่นำมากำจัดให้ถูกวิธี และปล่อยทิ้งค้างไว้ในพื้นที่ชุมชน เมื่อมีฝนตกลงมาจะชะล้างเอาความสกปรก เชื้อโรค และสารพิษจากขยะไหลลงสู่แม่น้ำทำให้แหล่งน้ำเกิดการเน่าเสียได้ นอกจากนี้ขยะมูลฝอยยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดิน ซึ่งจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของขยะมูลฝอย

๕. ทำให้เกิดการเสี่ยงต่อสุขภาพ ขยะมูลฝอยที่ขาดการจัดการที่เหมาะสมย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนได้ง่าย เช่น โรคทางเดินอาหารที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียที่มีแมลงวันเป็นพาหนะหรือได้รับสารพิษที่มากับของเสียอันตรายหรือขยะมูลฝอยพวกของเสียโดยตรง

๖. เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจขยะมูลฝอยปริมาณมากๆ ย่อมต้องสิ้นเปลืองงบประมาณในการจัดการ นอกจากนี้ผลกระทบจากขยะมูลฝอย ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำเน่าเสีย อากาศเสีย ดินปนเปื้อน เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ

^{๑๐} สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๖-๒๕๗.

๗. ทำให้ขาดความสวยงาม การเก็บขนและการกำจัดที่ดีจะช่วยให้ชุมชนเกิดความสวยงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันแสดงถึงความเจริญและวัฒนธรรมของชุมชน ฉะนั้นหากการเก็บขนไม่ดี ไม่หมด กำจัดไม่ดีย่อมก่อให้เกิดความไม่น่าดู ขาดความสวยงาม บ้านเมืองสกปรก และส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยหลายมีประการด้วยกันประกอบไปด้วยหลักสำคัญหลายประการดังนี้^{๑๑}

๑. ระบบการลดปริมาณขยะมูลฝอยลงด้วยวิธีเครื่องกล ระบบนี้จะใช้เครื่องจักรกลที่เกี่ยวข้องกับระบบกลไกของการบดอัด มักจะติดตั้งเครื่องในรถเก็บขนขยะ ทั้งนี้เพื่อลดปริมาณขยะมูลฝอย คือ ช่วยเพิ่มอายุของพื้นที่ฝังกลบ พวกกระดาษาจะถูกนำมาอัดรวมกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมเพื่อส่งเข้ากระบวนการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยปกติการอัดบดด้วยวิธีนี้นักจะทำให้ได้ขยะ มูลฝอยที่ถูกบดอัดมีความหนาแน่นได้สูงถึง ๑,๐๐๐ กก./ลบ.ม.

๒. ระบบลดปริมาณขยะมูลฝอยลงด้วยวิธีการเผา ระบบนี้จะใช้เครื่องเผาขยะเพื่อช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอย ซึ่งอาจลดได้ถึง ๙๐ % ระบบนี้จะมีราคาค่อนข้างสูงเพราะจะมีระบบทำความสะอาดอากาศพิษที่ลอยออกมาจากเครื่องเผาขยะมูลฝอยด้วย แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้นับวันจะหาสถานที่ ที่จะใช้ทำการฝังกลบขยะมูลฝอยได้ลำบากยิ่งขึ้น ดังนั้นระบบการเผาขยะมูลฝอยจึงเป็นระบบหนึ่งที่มีผู้แนะนำให้ใช้สำหรับชุมชนต่างๆ

๓. ระบบแยกประเภทขององค์ประกอบของขยะมูลฝอยระบบนี้เป็นอีกระบบที่มีผู้นิยมกระทำกันมาก โดยทั่วไปจะกระทำที่สถานีขนถ่ายขยะมูลฝอย และสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยสำหรับประเทศไทยได้มีผู้ทำการคัดแยกประเภทของขยะมูลฝอยโดยทั่วไปมักจะกระทำที่กองขยะเทศบาลขนนำมาทิ้งไว้เพื่อการกลบต่อไป และในปัจจุบันนี้ได้มีหลายแห่งทั่วทั้งหน่วยงานราชการและเอกชนได้ริเริ่มพยายามทำการแยกประเภทขยะมูลฝอยออกเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ แก้ว กระดาษา พลาสติก โลหะ เป็นต้น ซึ่งทั้งนี้เพื่อนำมาผ่านกระบวนการต่างๆ จะได้วัสดุที่มีประโยชน์ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง

การคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยเพื่อนำกลับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนมีดังนี้^{๑๒}

๑. การคัดแยกขยะมูลฝอยจากแหล่งกำเนิดมาหมุนเวียนใช้ใหม่ มีหลักการเพื่อให้มีการคัดแยกวัสดุที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เช่น กระดาษา โฟม พลาสติก ขวดแก้ว ยาง โลหะฯลฯ ที่อยู่ในสภาพดีออกจากขยะมูลฝอยที่จะทิ้งลงถังแล้วนำขยะมูลฝอยที่คัดแยกได้ไปขายให้ร้านค้ารับซื้อของเก่าซึ่งขยะมูลฝอยเหล่านี้จะถูกขายต่อไปยังโรงงานแปรรูปขยะมูลฝอยเพื่อให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ต่อไปได้ ซึ่งวิธีนี้จะช่วยลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะต้องนำไปกำจัดทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยที่จะมี

^{๑๑}เกรียงศักดิ์ อุทมนสินโรจน์, การจัดการเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๖๘-๗๐.

^{๑๒}สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม, หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ช่วยประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ และยังได้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกด้วย

๒. การนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ โดยผ่านกระบวนการคัดแยกขยะที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ใหม่ วิธีนี้จะใช้เครื่องจักรกลหรือแรงงานทำการคัดแยกขยะมูลฝอยประเภท กระดาษ โฟม พลาสติก ขวดแก้ว ยาง โลหะ ฯลฯ ซึ่งเป็นขยะมูลฝอยที่ทิ้งแล้วออกจากขยะมูลฝอยซึ่งจะถูกนำไปกำจัด ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการจัดการขยะมูลฝอยรวมทั้งประหยัดทรัพยากรธรรมชาติและลดปัญหาสิ่งแวดล้อม

๓. การนำขยะมาใช้ประโยชน์ด้านพลังงานโดยการนำขยะมูลฝอยมาผ่านกระบวนการต่างๆ ซึ่งจะเปลี่ยนขยะมูลฝอยเป็นผลผลิตทางพลังงาน เช่น ไอน้ำ น้ำร้อน กระแสไฟฟ้า เชื้อเพลิงแข็ง เชื้อเพลิงเหลว ก๊าซเชื้อเพลิง วิธีนี้จะช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมและได้ประโยชน์ด้านพลังงาน

๔. การนำขยะมูลฝอยไปเป็นอาหารสัตว์และใช้ประโยชน์ทางการเกษตร โดยการนำเศษอาหารที่เหลือจากการรับประทาน และขยะมูลฝอยสดจากการประกอบอาหารไปเลี้ยงสัตว์ หรือนำไปปรับปรุงดินและปัญหาดินและปุ๋ยสำหรับพืช ซึ่งวิธีนี้จะช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ดีอีกวิธีหนึ่ง

๕. การนำขยะมูลฝอยมาทำเป็นปุ๋ยหมัก โดยการนำขยะมูลฝอยและเศษอาหารมาหมักเป็นปุ๋ย ซึ่งจะเปลี่ยนขยะมูลฝอยให้เป็นอาหารพืชและประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยและสร้างรายได้เพิ่มขึ้นอีกทาง

๖. การนำขยะมูลฝอยมาปรับปรุงพื้นที่ โดยการนำขยะมูลฝอยมากำจัดโดยวิธีการฝังกลบ ถูกหลักสุขาภิบาล จะได้พื้นที่สำหรับปลูกพืช สร้างอาคารที่ไม่สูงมากนัก สร้างสวนสาธารณะ ฯลฯ วิธีนี้จะช่วยแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเรื่อง พาหะนำโรคและปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน

๑. ปรัชญาการจัดการสิ่งแวดล้อม

ปรัชญาการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเนื้อความที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางดำเนินการ ในการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถสร้างปรัชญาการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ๓ ขั้นตอน คือ

(๑) การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างศักยภาพสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการอนุรักษ์และวิธีการบำบัดกำจัดของเสียและมลพิษ เพื่อการเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์แบบยั่งยืนภายใต้หลักการนิเวศวิทยา

(๒) การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการควบคุมกิจกรรมมนุษย์ทั้งในและนอกระบบการจัดการ โดยการออกระเบียบการให้การศึกษาและการสร้างเทคโนโลยี

(๓) การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างแผนงานที่ใช้ประกอบกับองค์ประกอบการบริหาร ด้วยการดำเนินการอย่างมีขั้นตอนจนได้ผลผลิตตามที่ต้องการ

ปรัชญาสิ่งแวดล้อมนั้นมุ่งที่จะสร้างศักยภาพสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืนตลอดไป แต่ไม่ได้หยุดความคิดที่ไม่ให้นาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ ถ้าจะนำมาใช้ในปริญญานี้ชี้ให้เห็นว่า

ทำได้แต่ต้องให้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติสร้างความยั่งยืนเอง ถ้าธรรมชาติช่วยไม่ได้ก็จะนำเทคโนโลยีเข้าช่วย สุดท้ายถ้าได้ทรัพยากรใดที่ได้นำทรัพยากรมาใช้แล้วแต่นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยก็ช่วยไม่ได้ก็สมควรที่จะหยุดการใช้เสีย ดังนั้น ถ้านำปรัชญาการจัดการสิ่งแวดล้อมมาประยุกต์ใช้กับการจัดการขยะมูลฝอยก็จะทำให้เราเข้าใจได้ว่า ขยะมูลฝอยก็ยังคงต้องเกิดแต่ต้องมีการป้องกันและแก้ไขอย่างถูกต้องถูกวิธี เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตน้อยที่สุด รวมถึงแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสม การออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสมในการจัดการ รวมถึงการจัดกิจกรรมรณรงค์ส่งเสริมด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการมีส่วนร่วม กิจกรรมลดขยะมูลฝอย เป็นต้น และต้องมีแผนงานการบริหารจัดการ มีรูปแบบ กระบวนการ ขั้นตอนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ดี

๒. หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม

เป็นหลักที่ต่อเนื่องมาจากปรัชญาสิ่งแวดล้อมที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ได้ โดยการช่วยเหลือจากธรรมชาติและเทคโนโลยี แต่ต้องมีหลักการ คือ

(๑) การกำหนดชนิด ประเภท และขอบเขต ของสิ่งแวดล้อมเพื่อการใช้ประโยชน์ โดยอาศัยพื้นฐานสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีจุดเด่นเพื่อการสร้างรูปแบบการจัดการเป็นตัวนำแนวคิดในการกำหนดชนิด ประเภท กลุ่ม ระบบย่อย ระบบสิ่งแวดล้อมและการกำหนดขอบเขต

(๒) กำหนดกิจกรรมเพื่อการคงสภาพและหรือสร้างศักยภาพที่ยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม โดยสืบเนื่องจากหลักการที่หนึ่ง คือ กำหนด ชนิด ประเภท สิ่งแวดล้อม และขอบเขตของระบบ จนถึงวางแผนและการจัดการ รวมถึงการประเมินสถานภาพสิ่งแวดล้อม จะทำให้ทราบว่าสิ่งแวดล้อมที่จะจัดการนั้นมีความสมบูรณ์หรือเสื่อมโทรมอย่างไร อะไรเป็นปัญหาและเหตุของปัญหาอันจะนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมการจัดการ

(๓) การควบคุมในการกำจัตบำบัดของเสียและมลพิษจากกิจกรรมการใช้ทรัพยากร โดยการสร้างเทคโนโลยีควบคุมของเสียและมลพิษสิ่งแวดล้อม การสร้างกฎระเบียบ กฎหมาย ข้อห้ามต่างๆ ในการกระทำใดๆ ต่อสิ่งแวดล้อม ให้การศึกษาทางสิ่งแวดล้อมด้วยระบบสิ่งแวดล้อมศึกษา และการประชาสัมพันธ์ซึ่งประชาชนจะได้ตระหนักและปฏิบัติตาม

หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นต้องคำนึงถึงชนิดหรือประเภทสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ และกำหนดกิจกรรมและแผนงานเพื่อเป็นตัวส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไว้ รวมถึงการออกมาตรการ ออกกฎหมาย กฎระเบียบ เพื่อควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นด้วย โดยผู้ที่มีหน้าที่ วางหลักการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องมีความรู้ความเข้าใจมีหลักการจัดการที่ดีถูกต้องเหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น เพื่อความดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติแต่การศึกษา เรื่อง ความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์เขาหินปูน พบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีความรู้เจตคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น^{๑๓} และการศึกษาเรื่อง ความคาดหวังของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของสมาชิกองค์การบริหารส่วน

^{๑๓} ขำนาญ วงศ์วินิจสร, เรื่อง ความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในการอนุรักษ์เขาหินปูน(๒๕๔๕):.

ตำบล พบว่า ความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับ ปานกลาง จากการศึกษายังพบเพิ่มเติมว่ามีประชาชนบางส่วนมีความคาดหวังต่อบทบาทของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนี้ต่ำ พร้อมแสดงความคิดเห็นว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไม่มีความพร้อม และไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ^{๑๔}

องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ดูแลจัดการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น รวมถึงปัญหาขยะมูลฝอยมีความรู้และมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง และมีความคาดหวังจากประชาชนระดับปานกลางและต่ำไม่มีความพร้อมไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาศักยภาพ ความสามารถ เจตคติ ความตระหนัก ด้านหลักการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเกี่ยวกับปัญหาขยะมูลฝอย อย่างถูกต้องมีกรอบแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมและนำไปปฏิบัติได้จริงเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม

๓. องค์ประกอบการจัดการสิ่งแวดล้อม

- (๑) การกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม (Environmental Policy)
- (๒) การวางแผน (Planning)
- (๓) การประยุกต์ปฏิบัติการและดำเนินการ (Implementation and Operation)
- (๔) การตรวจและการแก้ไข (Checking and Corrective Action)
- (๕) การพิจารณาโดยผู้บริหาร (Management Review)

การจัดการสิ่งแวดล้อมต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ โดยต้องมีการกำหนดเป็นนโยบายแผนงาน ผู้รับผิดชอบ การตรวจประเมินแผนงาน เพื่อดูผลงานนั้น ถ้าไม่ประสบความสำเร็จก็พร้อมที่จะมีการปรับปรุงแก้ไข และจะมีองค์ประกอบย่อยอีกเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ

๔. มาตรการในการจัดการสิ่งแวดล้อม

การจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีต้องมีการนำมาตรการที่เหมาะสมมาใช้ในการจัดการ ทั้งกลไกภาครัฐ กลไกการตลาด กลไกของสังคมชุมชนท้องถิ่น เข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยควรจะต้องประกอบด้วยมาตรการทางเศรษฐศาสตร์ มาตรการทางเทคโนโลยี มาตรการทางสังคม และมาตรการทางกฎหมาย โดยมีรายละเอียดดังนี้

- (๑) มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ ประเทศไทยมีการนำมาตรการทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถให้กับองค์กรของรัฐในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยให้ผู้ผลิตมีการลงทุนในการลดการทำให้เกิดของเสียหรือเกิดมลพิษลดลง ดังที่

^{๑๔} ชัยณกร พรภาณุวิทย์, เรื่อง เรื่อง ความคาดหวังของประชาชน ที่มีต่อบทบาทการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (๒๕๕๐):.

ปรากฏในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ คือ กองทุนสิ่งแวดล้อม การลดภาษี ภาษีมลพิษ การให้เงินกู้เงินอุดหนุนในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

(๑.๑) Product Charges เป็นภาษีที่เก็บจากผลิตภัณฑ์ที่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะใช้เฉพาะกับค่าเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการนำผลิตภัณฑ์ไปใช้เหมาะที่จะนำมาใช้กับแหล่งกำเนิดมลพิษที่สามารถระบุแหล่งได้ เช่น รถยนต์ เป็นต้น โดยภาษีที่รวบรวมได้จะนำมาใช้ในการบำบัดหรือกำจัดของเสีย Product Charges เป็นเครื่องมือที่สร้างแรงจูงใจให้ลดการบริโภคสินค้าที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และกระตุ้นให้เกิดการใช้สินค้าอย่างอื่นทดแทน

(๑.๒) Emission Charges เป็นค่าธรรมเนียมที่เก็บจากการปล่อยสารมลพิษลงไปในแหล่งน้ำ อากาศ ดิน หรือมลพิษทางเสียง ตามปริมาณของสารมลพิษที่ถูกปล่อยลงหรือความเสียหายที่เกิดกับสิ่งแวดล้อม ค่าธรรมเนียมที่เก็บได้จะนำไปใช้เพื่อการบำบัดหรือกำจัดสารมลพิษในสิ่งแวดล้อม

(๑.๓) User Charges เป็นค่าบริการในการบำบัดหรือกำจัดของเสียตามปริมาณน้ำหนัก ลักษณะของเสีย โดยคำนึงถึงความยากง่ายในการกำจัด และความเป็นพิษที่เกิดขึ้นว่ามีมากหรือน้อย โดยไม่คำนึงถึงค่าความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม ค่าบริการที่เก็บได้จะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการเก็บรวบรวมหรือกำจัดของเสีย User Charges จะสร้างแรงจูงใจให้ผู้ที่ต้องเสียค่าบริการพยายามลดการก่อให้เกิดของเสียลง เพื่อจะได้จ่ายค่าบริการให้น้อยลง

(๑.๔) Deposit-refund System เป็นการวางเงินมัดจำ สำหรับการผลิตที่จะทำให้เกิดมลพิษ เมื่อผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการบริโภคแล้วถูกนำกลับมาคืนยังสถานที่กำหนดก็จะได้เงินมัดจำคืนหรืออาจอยู่ในรูปของการวางเงินประกันก็ได้ เพื่อให้มีการดำเนินการตามข้อบังคับ ถ้าได้ดำเนินการตามนั้น เงินที่วางไว้ก็จะได้รับคืนไป หากไม่ดำเนินการตามเงินที่วางไว้ก็จะถูกริบ การใช้ Deposit-refund System ทำให้เกิดการบำบัดหรือกำจัดที่ปลอดภัยมีการนำผลิตภัณฑ์กลับไป Reused และ Recycle

(๑.๕) Market Creation and Market Permits เป็นการสร้างระบบตลาดเกี่ยวกับการซื้อขายของเสีย เช่น สิ่งปฏิกูลจากบ้านเรือน โดยรัฐเป็นฝ่ายให้การสนับสนุน เช่น การจัดตั้งศูนย์แลกเปลี่ยนของเสีย Market Permits เป็นวิธีการที่ผู้ได้รับใบอนุญาต อาจนำส่วนที่เหลือนั้นไปขายเท่ากับเป็นการขายสิทธิในการปล่อยของเสีย การซื้อขายอาจทำกันโดยผ่านองค์กรกลาง บริษัทดำเนินการหรือองค์กรของรัฐก็ได้ Market Permits ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นจากการควบคุมให้ปฏิบัติตามกฎหมาย และไม่มีผลกระทบต่อการผลิตสินค้า และใช้ในการจัดการมลพิษข้ามชาติได้

(๒) มาตรการทางเทคโนโลยี ปัจจุบันมีแนวคิดที่เทคโนโลยีสามารถนำมาใช้จัดการสิ่งแวดล้อมได้ ด้วยการลด และกำจัดมลพิษจากแหล่งกำเนิด ซึ่งการควบคุมปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นนั้นสิ่งจำเป็นคือ ต้องควบคุมเทคโนโลยี ทั้งการใช้ทรัพยากร การบำบัด การกำจัดของเสีย และมลพิษ

สิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยการเลือกใช้เทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญทั้งตัวเทคโนโลยีและความเหมาะสมกับลักษณะที่จะใช้ โดยเฉพาะจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การใช้เทคโนโลยีสีเขียว (Green Technology) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการ Reused และ Recycle มาใช้เพื่อให้สิ่งที่เหลือจากกระบวนการผลิตสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ ทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยน้อยลงและไม่ก่อให้เกิดมลพิษ ต่อมาจึงพัฒนามาเป็นเทคโนโลยีสะอาด (Clean Technology) เข้ามาช่วยในการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดต้นทุนการผลิตหรือการบริการทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น ประสิทธิภาพและคุณภาพของงานหรือสินค้าที่สูงขึ้นภาพลักษณ์ธุรกิจดีขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกหรือเปลี่ยนวัตถุดิบที่เหมาะสม ลดหรือเลิกใช้วัสดุอันตราย การเลือกใช้วัสดุที่มีสารพิษเจือปนน้อย หรือไม่เหลือขยะมูลฝอยมาใช้ด้านกระบวนการผลิตมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเครื่องจักรเพื่อลดความสูญเสียหรือลดการเกิดของเสียโดยไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้มีอายุการใช้งานนานขึ้น และเมื่อบริโภคแล้วไม่ยากต่อการกำจัดหรือนำมารีไซเคิลได้

(๓) มาตรการทางสังคม ปัจจุบันมีแนวความคิดว่าสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของทุกคนในประเทศ เพราะฉะนั้นทุกคนต้องมีหน้าที่ปกป้องดูแลไม่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย มิใช่จะปล่อยให้เป็นที่ของภาครัฐอย่างเดียว มาตรการทางสังคมจึงต้องนำมาใช้เพื่อการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การประชาสัมพันธ์ อบรม สัมมนา ให้ความรู้เพื่อกระตุ้นเตือนประชาชนหรือเป็นแรงกดดันทางสังคมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดการบริหารจัดการที่ถูกต้อง ได้แก่ การใช้สื่อทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เพื่อเพิ่มการสื่อสารระหว่างภาครัฐกับประชาชนมากขึ้นและเป็นการป้องปรามผู้กระทำผิดได้ด้วย โดยมาตรการทางสังคมที่นำมาใช้ คือ

(๓.๑) การให้การศึกษา (Education) โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีทักษะในปัญหาเกี่ยวกับขยะมูลฝอยแก่ประชาชน ทั้งการ ศึกษาในระบบและนอกระบบ และจะทำให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของปัญหาขยะมูลฝอยรู้แหล่งกำเนิดขยะมูลฝอย ผลกระทบจากปัญหาที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของตน การป้องกันแก้ไข ปัญหาเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจในปัญหารวมถึงหน้าที่ความรับผิดชอบที่ประชาชนต้องปฏิบัติตามกฎหมายและเป็นการสร้างจริยธรรมสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นในบุคคล รวมทั้งการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านเทคนิควิชาการ และสนับสนุนการศึกษาวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการดำเนินการควบคุมจัดการระบบกำจัดขยะมูลฝอย และการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอย่างถูกวิธี

(๓.๒) การสร้างความตระหนัก (Awareness) ให้ประชาชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่จะต้องหวงแหนไว้ สำหรับตนเองและลูกหลานในอนาคต ให้ประชาชนได้รับรู้ ได้สัมผัสและเกิดการเรียนรู้แล้วมีความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาขยะมูลฝอย ที่จะเกิดกับตนเองในปัจจุบันและอนาคต

(๓.๓) การมีส่วนร่วม (Participation) ระหว่างภาครัฐเอกชนและประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดลานบ้านลานเมืองในการพบปะกับประชาชน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน การรับฟังปัญหาต่างๆ ในการรักษาสิ่งแวดล้อม การแก้ปัญหามลพิษในชุมชนเพราะการใช้มาตรการทางสังคมจะเกิดประสิทธิผลได้ ภาครัฐต้องให้สิทธิแก่ประชาชน ที่จะได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลทางราชการเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นรวมถึงการร่วมออกกฎ ระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวกับ

สิ่งแวดล้อมในชุมชน เกี่ยวกับมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายยะ การตรวจตราเฝ้าระวังดูแลรักษา และร้องเรียนหากมีการละเมิดสิทธิหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อชุมชน การสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังทางสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการลดขยะในชุมชน เป็นต้น

(๓.๔) การจัดกิจกรรม จัดตั้งกลุ่ม ชมรม หรือสมาคม (Activities) เพื่อสร้างระเบียบวินัย โดยการรวมกลุ่มกันถือเป็นการเริ่มต้นในการสร้างระเบียบวินัย เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งในชุมชน เผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ ส่งเสริมกิจกรรมโครงการของชุมชน ส่งเสริมกระบวนการความร่วมมือเป็นเครือข่ายชุมชน โดยใช้ขยะมูลฝอยเป็นประเด็นในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นกระบวนการ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการจัดการขยะมูลฝอย การติดตามตรวจสอบปัญหายยะมูลฝอย การรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น การจัดโครงการขยะแลกไข่ โครงการธนาคารขยะ เป็นต้น

(๔) มาตรการทางกฎหมาย เป็นการนำเอามาตรการทางกฎหมายมาจัดการสิ่งแวดล้อม โดยมีความจำเป็นอย่างยิ่งในปัจจุบัน เนื่องจากกฎหมายเป็นเครื่องมือมีผลบังคับใช้จึงทำให้ผู้กระทำความผิดหรือคิดจะทำความผิดเกิดความเกรงกลัวและไม่คิดที่จะทำลายสิ่งแวดล้อมอีกต่อไป พระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นฐาน ที่รวมเอาความคุ้มครอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการควบคุมทางสิ่งแวดล้อมทุกตัวไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีการให้สิทธิกับประชาชน เข้ามาเป็นผู้ร่วมพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง โดยกฎหมายที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะขยะมูลฝอย ที่มีบทลงโทษทั้งทางแพ่งและอาญา ทั้งโทษจำคุกและโทษปรับ รวมถึงค่าธรรมเนียมและค่าใบ อนุญาตต่างๆ ซึ่งนำมาเป็นมาตรการตัวอย่างในการจัดการมี ดังนี้

(๔.๑) กฎหมายว่าด้วยการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ มีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน พระราชบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดแนวนโยบายของชาติในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมการประสานงานระหว่างหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

(๔.๒) กฎหมายที่เกี่ยวกับการควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อม กฎหมายกลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์โดยตรงในการควบคุมและแก้ไขปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อมแบบเบ็ดเสร็จ ตัวอย่างกฎหมายกลุ่มนี้ได้แก่ พระราชบัญญัติรักษาคคลอง ร.ศ. ๑๒๑ พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. ๒๔๕๖ พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติควบคุมอาคารพ.ศ. ๒๕๒๒

(๔.๓) กฎหมายเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ กฎหมายในกลุ่มนี้เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลัก กฎหมายในกลุ่มนี้สามารถจัดแบ่งตามประเภทของทรัพยากรที่ได้รับความคุ้มครองได้หลายประเภทตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. ๒๔๙๐ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้น

(๔.๔) กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนเมือง กฎหมายในกลุ่มนี้เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ปัญหาเหล่านั้นโดยเฉพาะ ตัวอย่าง เช่น พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นต้น

(๔.๕) กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบทางแพ่งและอาญาจากปัญหาสิ่งแวดล้อม กฎหมายในกลุ่มนี้เป็นกฎหมายที่กำหนดความรับผิดชอบและการชดเชยค่าเสียหายในทางแพ่งจากผู้สร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมและผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาดังกล่าว และบทลงโทษทางอาญาต่อผู้ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ (แก้ไขเพิ่มเติม) พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. ๒๔๙๐ (แก้ไขเพิ่มเติม) เป็นต้น

มาตรการทั้งสี่ด้านเป็นมาตรการเป็นแนวทางในการกำจัดและลดปริมาณขยะมูลฝอย ที่ได้มีการศึกษาไว้ โดยมาตรการบางมาตรการได้มีการนำมาใช้ เช่น การจ่ายค่าบำบัดน้ำเสียพร้อมกับค่าใช้น้ำ ค่าธรรมเนียมการอนุญาตให้ปล่อยของเสีย เป็นต้น

ดังนั้นสรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเรามากที่สุด ดังนั้นทุกคนในชุมชนจึงควรร่วมกันรักษา ป้องกันสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนไม่ให้เกิดความเสียหายหรือเสื่อมโทรมและสร้างมลพิษให้แก่ชุมชน ทุกคนจึงมีความสำนึกรับผิดชอบร่วมกันในชุมชนท้องถิ่นของตน

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนร่มเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อม

นักวิชาการหรือนักวิจัย/หน่วยงาน	แนวคิดหลัก
คู่มือรูปแบบทางเลือกเพื่อทดแทนการเผา, (๒๕๕๓, หน้า ๓)	สาเหตุที่ทำให้เกิดมลพิษ คือ มาจากการกระทำของมนุษย์ การกำจัดวัสดุเหลือใช้จากการปลูกพืชไร่ การเผาป่า การเผาขยะมูลฝอย
สำนักงานรักษาความสะอาด, (๒๕๔๒, หน้า ๖๙-๗๐)	การลดปริมาณจำนวนขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้เน้นไปที่การพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน
สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, (๒๕๔๖), หน้า ๒๕๖-๑๕๗.	ผลกระทบของขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์และชุมชน
เกรียงศักดิ์ อุดมสินโรจน์, (๒๕๔๒, หน้า ๖๘-๗๐)	หลักการการบริหารจัดการขยะมูลฝอยประกอบไปด้วยหลักสำคัญหลายประการ
สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, (๒๕๔๖, หน้า ๑๖๐-๑๖๑)	การคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยเพื่อนำกลับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน
อุบล วุฒิโสภณ เรื่อง รูปแบบโครงสร้างองค์ประกอบ เชิงสังคมในการจัดการขยะมูลฝอย ของ อบต.(๒๐๑๒, หน้า ๗-๓๐)	๑. หลักการจัดการสิ่งแวดล้อม ๒. องค์ประกอบการจัดการสิ่งแวดล้อม ๓. มาตรการในการจัดการสิ่งแวดล้อม ๔. องค์ประกอบเชิงสังคมในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย

ปัจจุบันปัญหาขยะในชุมชนเมืองขนาดใหญ่เช่น กรุงเทพมหานครหรือในต่างจังหวัดใหญ่ๆ กำลังเป็นปัญหาที่สำคัญของประชาชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการขยะในชุมชน เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นของทุกคนที่ต้องช่วยกันดูแลรักษา ต้องมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคเอกชน ที่ต้องเข้ามาแก้ไขปัญหามลพิษขยะมูลฝอยร่วมกันอย่างจริงจัง

๒.๒.๑ ความหมายเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย

การกำจัดขยะมูลฝอยซึ่งเป็นมลพิษที่ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม แก่ประชาชน และสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเร่งด่วนและจำเป็นที่ท้องถิ่นต้องเร่งดำเนินการ ให้มีการจัดระบบโดยอาศัย ความร่วมมือจากทุกฝ่าย ตั้งแต่การสร้างอุปนิสัย การลดปริมาณขยะมูลฝอย การบริการเก็บขน การกำจัดอย่างถูกหลักวิชาการ ได้มีหน่วยงานราชการและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดการขยะมูลฝอยไว้ดังนี้

ได้มีนักวิชาการได้อธิบายถึง ขยะมูลฝอยหมายถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า ภาชนะพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร แก้ว วัสดุสัตว์ หรือซากพืชซากสัตว์ รวมตลอดถึงวัตถุอื่นๆ ที่เก็บ

กวาดได้จากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่สาธารณะอื่นๆ^{๑๕} ซึ่งสอดคล้องกับ ขยะมูลฝอยหมายถึง บรรดาสิ่งต่างๆ ซึ่งในขณะนั้นคนไม่ต้องการและทิ้งไปทั้งนี้รวมถึงเศษผ้า เศษอาหาร มูลสัตว์ ซากสัตว์ แก้ว ฝุ่นละออง และเศษวัสดุสิ่งของที่เก็บกวาดจากเคหะสถาน อาคาร ถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ โรงงาน อุตสาหกรรม และอื่นๆ^{๑๖}

ขยะเปียกหมายความว่า ขยะพวกเศษอาหาร พืชผัก เศษเนื้อ และเศษสิ่งของส่วนใหญ่ที่ได้จากการประกอบอาหารจากตลาดหรือเศษที่เหลือจากการรับประทาน ขยะเปียกส่วนมากประกอบด้วยอินทรีย์วัตถุซึ่งมักจะเป็นพวกที่สลายตัวได้ง่าย ดังนั้นถ้าขยะเปียกถูกปล่อยทิ้งไว้นานๆ จะเกิดการเน่าเสีย และเกิดกลิ่นเหม็นรบกวนได้ง่าย โดยปกติแล้วขยะเปียกจะมีปริมาณความชื้นประมาณ ๔๐-๗๐ % ของขยะทั้งหมด

ขยะแห้งหมายความว่า ขยะที่มีลักษณะไม่เกิดการเน่าบูดเสียได้ง่าย ทั้งที่ติดไฟและไม่ติดไฟ เช่น เศษกระดาษ เศษผ้า เศษแก้ว กระป๋อง ขวด ไม้ โลหะต่างๆ กิ่งไม้ รวมถึงฝุ่นละอองต่างๆ เป็นต้น ขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ หมายความว่า สารอินทรีย์ในขยะมูลฝอยที่สามารถย่อยสลายได้ด้วยจุลินทรีย์โดยใช้ปฏิกิริยาชีวเคมี เช่น เศษอาหาร เศษผลไม้ เป็นต้น

ขยะมูลฝอยที่เผาไหม้ได้ หมายความว่า ขยะมูลฝอยที่สามารถติดไฟได้ เช่น กระดาษ กิ่งไม้ ซากใบไม้ ฯลฯ

ขยะมูลฝอยมีหลายประเภทสามารถจำแนกประเภทได้ดังนี้^{๑๗}

๑. ขยะมูลฝอยที่เผาไหม้ได้ เช่น เศษไม้, ใบหญ้า, พลาสติก, กระดาษ, ผ้า, สิ่งทอ, ยาง ฯลฯ

๒. ขยะมูลฝอยที่เผาไหม้ไม่ได้ ได้แก่ เศษโลหะ เหล็ก แก้ว กระเบื้อง เปลือกหอย หิน ฯลฯ

๓. ขยะมูลฝอยที่ไม่เป็นพิษหรือขยะมูลฝอยทั่วไป ได้แก่ ขยะมูลฝอยที่เกิดจากบ้านเรือนร้านค้า เช่น พวกเศษอาหาร กระดาษ พลาสติก เปลือกผลไม้และใบไม้ เป็นต้น

๔. ขยะมูลฝอยที่เป็นพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตมนุษย์ตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ได้แก่ ของเสียที่มีส่วนประกอบของสารอันตรายหรือของเสียที่มีฤทธิ์กัดกร่อนหรือติดไฟง่าย หรือมีเชื้อโรค ติดต่อกันอยู่ เช่น ซากถ่านไฟฉาย ซากแบตเตอรี่ ซากหลอดฟลูออเรสเซนต์ กากสารเคมี สลัด และ ผ้าพันแผลจากโรงพยาบาล

^{๑๕} กรมอนามัย, คู่มือการใช้พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พุทธศักราช ๒๕๓๕ และแก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, แนวโน้มการใช้ประโยชน์ของเสีย, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายจัดการกากของเสีย กองมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๑๗} วรวิทย์ ศรีสุกกรม, “ความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของสำนักงานเขตหนองแขมกรุงเทพมหานคร”, ปรินิพนธ์วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ขยะมูลฝอยส่วนมากเกิดมาจากการกระทำของมนุษย์เช่น เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร แก้ว วัสดุสัตว์ หรือซากพืชซากสัตว์ รวมตลอดถึงวัตถุอื่นๆ และ แยกเป็นประเภทขยะเปียก ขยะแห้ง ขยะที่เผาไหม้ได้ ขยะที่เผาไหม้ไม่ได้ และขยะมูลฝอยที่เป็นสารพิษ ดังนั้นการทิ้งขยะควรทิ้งให้ถูกที่เพื่อเป็นการกำจัดที่ง่าย สะดวกและปลอดภัย

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการจัดการขยะมูลฝอย และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอมเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๓ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายการจัดการขยะมูลฝอย

นักวิชาการหรือนักวิจัย/หน่วยงาน	แนวคิดหลัก
สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, (๒๕๒๙, หน้า ๑๓๖-๑๓๗)	ขยะมูลฝอย หมายถึง บรรดาสิ่งต่างๆ ซึ่งในขณะนั้นคนไม่ต้องการและทิ้งไป เช่นเศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร แก้ว วัสดุสัตว์ หรือซากพืชซากสัตว์
วรกิจ สิริกสิกรณ, (๒๕๔๗, หน้า ๒)	๑. ขยะเปียกหมายความว่า ขยะพวกเศษอาหาร พืชผัก เศษเนื้อ และขยะแห้งหมายความว่า ขยะที่มีลักษณะไม่เกิดการเน่าบูดเสียได้ง่าย ทั้งที่ติดไฟและไม่ติดไฟ ๒. ขยะมูลฝอยที่เป็นพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตมนุษย์ตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

๒.๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย

ขยะมูลฝอยไม่ใช่เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง เป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องร่วมมือกันช่วยเหลือ ดูแล รักษาเพื่อสุขภาพ อนามัยของชุมชนของตน ไม่ให้เกิดปัญหากับชุมชนและประเทศ จึงได้นักวิชาการได้อธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยไว้หลายทัศนะดังนี้

ได้นักวิชาการได้อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดในการจำแนกประเภท ขยะมูลฝอยและแยกตามลักษณะขยะมูลฝอย ได้เป็น ๒ ประเภทดังนี้^{๑๘}

^{๑๘} คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: กรมควบคุมมลพิษกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๗), หน้า ๙.

๑. ขยะมูลฝอยทั่วไป (General Wastes) ขยะมูลฝอยประเภทนี้เกิดจากกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีพ และกิจกรรมบางส่วนของภาคการดำเนินงานธุรกิจ จากบ้านเรือนที่พักอาศัย ร้านอาหาร ตลาด อาคารพาณิชย์ โรงพยาบาล สถานที่สาธารณะ สถานที่ทำงาน ฯลฯ ขยะมูลฝอยเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งของที่เหลือจากการบริโภค เช่น เศษอาหาร ผักผลไม้ และจากการอุปโภค เช่น กระดาษ พลาสติก ผ้าโลหะ แก้ว ไม้ หนังสื ยาง โฟม หิน กรวด กิน ทราบ เป็นต้น

๒. ขยะมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม (Industrial Wastes) เป็นขยะมูลฝอยที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมด้านธุรกิจอีกส่วนหนึ่ง ขยะมูลฝอยเหล่านี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามประเภทของอุตสาหกรรม องค์ประกอบสำคัญที่เป็นตัวกำหนดลักษณะและองค์ประกอบของขยะมูลฝอยประเภทนี้ได้แก่วัตถุดิบ กรรมวิธีการผลิต ผลผลิตและผลพลอยได้จากการผลิต โดยทั่วไปแล้วขยะมูลฝอยประเภทนี้จะมีสารที่เป็นอันตรายปะปนอยู่ด้วย

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนของประเทศไทยโดยกำหนดรูปแบบการกำจัดขยะมูลฝอยแบบศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยที่ได้รับการศึกษาออกแบบและก่อสร้าง ด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีระบบและมาตรการการป้องกันปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและประชาชน และยังสามารถรองรับปริมาณขยะมูลฝอยของชุมชนหลายๆ แห่งรวมกัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของแต่ละชุมชนไม่ให้เกิดขึ้นต่อไปในอนาคตการจำแนกขยะมูลฝอยตามลักษณะสามารถแบ่งได้ ๑๒ ประเภทดังนี้^{๑๙}

๑. มูลฝอยสด หรือมูลฝอยเปียก (Garbage) หมายถึง มูลฝอยที่ประกอบด้วยสารอินทรีย์และความชื้นที่ค่อนข้างสูง ได้แก่ เศษอาหาร เศษผัก เศษเนื้อ เศษผลไม้ มูลฝอยประเภทนี้ทำให้เกิดการย่อยสลายได้เร็ว ส่วนมากมาจากบ้านเรือน โรงอาหาร ร้านอาหาร ตลาดสดซึ่งมักเป็นตัวการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวน เป็นแหล่งกากอาหารและแหล่งแพร่กระจายของแมลง สัตว์นำโรค และเชื้อโรคต่างๆ

๒. มูลฝอยแห้ง (Rubbish) หมายถึง มูลฝอยที่มีความชื้นต่ำ ได้แก่ เศษผ้า เศษยาง เศษรองเท้า กระดาษ เป็นต้น มูลฝอยประเภทนี้มีความชื้นต่ำและย่อยสลายได้ช้า จึงไม่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็น แต่ถ้าสะสมไว้มากๆ หรือทิ้งกระจัดกระจายจะทำให้เกะกะรุงรังเป็นที่อยู่ของสัตว์นำโรคเป็นเชื้อเพลิง และไปอุดตันท่อระบายน้ำได้

๓. ขี้เถ้า (Ashes) หมายถึง เศษสิ่งตกค้างที่เกิดจากการเผาไหม้ของวัตถุดิบไปต่างๆ เช่น ถังจากการเผาไหม้ถ่านหินของโรงไฟฟ้า ถังจากการเผาต้นไม้ พืชในแปลงการเกษตร ถังจากการเผา มูลฝอย ซึ่งมูลฝอยประเภทนี้สามารถฟุ้งกระจายง่าย และสามารถเข้าสู่ร่างกายมนุษย์ได้ด้วยทางเดินหายใจซึ่งเป็นอันตรายได้

๔. มูลฝอย จากการเก็บกวาดถนน (Street Waste) หมายถึง มูลฝอยที่เกิดจากการกวาดถนนหรือสถานที่สาธารณะต่างๆ เช่น เศษกระดาษ เศษหิน กิ่งไม้ เป็นต้น

^{๑๙}พัฒนา มูลพฤกษ์, **อนามัยสิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: เอ็น. เอส. แอลพรีนติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๔-๒๓๕.

๕. มูลฝอยขนาดใหญ่ (Bulky Waste) หมายถึง มูลฝอยที่มีขนาดใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ที่เสีย หรือเสื่อมสภาพ เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น ทีวี เป็นต้น

๖. ขากรถยนต์ หรือยานพาหนะต่างๆ (Abandoned Vehicles) หมายถึงซากหรือชิ้นส่วนรถเก่าๆ ที่ไม่ใช้แล้วเป็นมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ยาก

๗. มูลฝอยจากสิ่งก่อสร้างและรื้อถอน (Construction and Demolition Wastes) หมายถึง เศษวัสดุสิ่งของ เช่น เศษคอนกรีต กระเบื้อง เศษไม้ ซึ่งเป็นของเหลือทิ้งจากการก่อสร้าง ตกแต่งซ่อมแซม อาคารหรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ

๘. มูลฝอยอุตสาหกรรม (Industrial Solid Waste) หมายถึง วัสดุใดๆ ที่เหลือทิ้งจากปัจจัยการผลิต รวมถึงของเสียที่เกิดจากกระบวนการการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมนั้นๆ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียต่อโรงงานและชุมชนบริเวณรอบๆ

๙. มูลฝอยจากการเกษตรกรรมและสัตว์เลี้ยง (Animal and Agricultural Wastes) หมายถึง มูลฝอยที่เกิดจากกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน การประมง มูลฝอยประเภทนี้ ได้แก่ มูลสัตว์ เศษหญ้า เศษอาหารสัตว์ ซากภาชนะสารเคมีปราบศัตรูพืช เป็นต้น

๑๐. มูลฝอยจากการบำบัดน้ำเสีย (Sewage Treatment Residues) หมายถึง ของแข็งหรือตะกอนที่แยกจากน้ำในกระบวนการบำบัดน้ำเสีย เช่นตะกอนจากถังเกราะ

๑๑. มูลฝอยจากซากสัตว์ (Dead Waste) ได้แก่ สัตว์ที่ตายแล้ว ซากสัตว์เหล่านี้เน่าเปื่อยง่าย นอกจากจะทำให้เกิดกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลง และสัตว์นำโรคแล้วยังทำให้เกิดความอูจจาตตาแก่ผู้พบเห็นอีกด้วย

๑๒. มูลฝอยพิเศษ (Special Waste) หมายถึง มูลฝอยที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ รวมถึงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อไม่มีการนำไปกำจัดหรือก่อให้เกิดความยุ่งยากในการเก็บขนและการกำจัด เช่น กระป๋องทินเนอร์ ไขมิดโคน มูลฝอยจากการติดเชื้อจากโรงพยาบาล มูลฝอยกัมมันตรังสี มูลฝอยที่มีฤทธิ์ในการกัดกร่อน มูลฝอยประเภทนี้ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในการกำจัด

ประเภทของแหล่งกำเนิดมูลฝอยที่มาจากแหล่งท่องเที่ยวมี ๕ ประการดังนี้^{๒๐}

๑. จากนักท่องเที่ยว ซึ่งปริมาณและลักษณะของมูลฝอยขึ้นอยู่กับจำนวนของนักท่องเที่ยวและลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒. ประชากรท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว

^{๒๐}ปราณี ไพบูลย์สมบัติ, “ชนิด ปริมาณขยะ และพฤติกรรมกาทิ้งขยะของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

๓. โรงแรมหรือที่พักซึ่งมีจำนวนและขนาดของที่พักแรมเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อปริมาณมูลฝอย คือถ้าที่พักแรมมีขนาดใหญ่ จำนวนที่พักมีมาก หรือมีจำนวนที่พักมากๆ แสดงว่านักท่องเที่ยวนิยมนมามากจะก่อให้เกิดปริมาณมูลฝอยได้มากขึ้น

๔. ร้านอาหาร มีอิทธิพลโดยตรงต่อปริมาณมูลฝอยและลักษณะมูลฝอย ถ้าแหล่งท่องเที่ยวใดมีร้านอาหารจำนวนมาก มูลฝอยที่เกิดขึ้นก็จะเป็นเศษอาหาร และเศษภาชนะบรรจุอาหารมากขึ้นเช่นกัน

๕. จากธรรมชาติ ได้แก่ มูลฝอยที่เกิดจากธรรมชาติบริเวณแหล่งท่องเที่ยวเช่น กิ่งไม้แห้งที่เกิดจากการตัดแต่งกิ่งไม้ สมบัติ พายุ เป็นต้น

การจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร และระบบการบริหารจัดการของเสียอันตรายจากห้องปฏิบัติการโดยที่ระบบที่พัฒนาขึ้นมีการกำหนดรูปแบบของระบบอย่างชัดเจนและได้จัดทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริม ให้เกิดการนำระบบดังกล่าวมาใช้ในวงงานจริงในหน่วยงานต่างๆ สำหรับระบบการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจรภายในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ที่ทางมหาวิทยาลัยได้พัฒนาขึ้นนั้นได้จัดระบบการจัดการขยะ โดยใช้ระบบผู้ทิ้งเป็นผู้คัดแยกขยะโดยวัตถุประสงค์ที่จะลดปริมาณขยะ และนำขยะบางส่วนกลับไปใช้ใหม่ ตลอดจนนำขยะไปใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มมูลค่า ที่พัฒนาขึ้นมาและได้นำมาปฏิบัติภายในมหาวิทยาลัย จนครบทุกหน่วยงานนี้เป็นการดำเนินการจัดระบบเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่าง และเป็นระบบต้นแบบให้นักศึกษาและบุคลากรนำไปขยายผลการปฏิบัติต่อไปยังรอบครัวและชุมชนอันจะก่อให้เกิดการลดปริมาณขยะและการนำขยะไปใช้ให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องทำให้เกิดการลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งขยะและกำจัดขยะตลอดจนเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับผู้ดำเนินงาน นอกเหนือจากนั้นยังก่อให้เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อมชุมชนรอบข้างอันจะสามารถขยายผลก่อให้เกิดผลดีต่อสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ^{๒๑} แนวทางการจัดการมูลฝอยอย่างครบวงจรเน้นรูปแบบของการวางแผนจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะต้องส่งเข้าไปทำลายด้วยระบบต่างๆ ให้น้อยที่สุด สามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำและแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ รวมถึงการจัดการกำจัดที่ได้ผลพลอยได้ เช่น ปุ๋ยหมัก หรือพลังงาน โดยสรุปมีวิธีการดำเนินงานดังนี้^{๒๒}

๑. การลดปริมาณการผลิตมูลฝอย ธรรมชาติให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการลดการผลิตมูลฝอยในแต่ละวันได้แก่

๑.๑ ลดการทิ้งบรรจุภัณฑ์โดยการใช้สินค้าชนิดเติมใหม่ เช่น ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน น้ำยาทำความสะอาดและถ่านไฟฉายชนิดชาร์ตใหม่ เป็นต้น

^{๒๑} ศูนย์การจัดการด้านพลังงาน สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยด้านชีวอนามัย, คู่มือการบริหารจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^{๒๒} คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: กรมควบคุมมลพิษกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒-๑๓.

๑.๒ เลือกใช้สินค้าที่มีคุณภาพมีหีบบรรจุภัณฑ์น้อย อายุการใช้งานยาวนาน และตัวสินค้าไม่เป็นมลพิษ

๑.๓ ลดการใช้วัสดุกำจัดยาก เช่น โฟมบรรจุอาหาร และถุงพลาสติก

๒. จัดการรีไซเคิล หรือรวบรวมเพื่อนำไปสู่การแปรรูปเพื่อใช้ใหม่

๒.๑ รณรงค์ให้ประชาชนแยกของเสีย นำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ เช่น กระดาษ พลาสติก และโลหะ นำมาใช้ซ้ำหรือนำไปขาย รีไซเคิลขยะเศษอาหารนำมาทำเป็นปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในการเกษตรในชุมชน

๒.๒ จัดทำระบบที่เอื้อต่อการทำรีไซเคิล

๒.๒.๑ จัดภาชนะ (ถุง/ถัง) แยกประเภทขยะมูลฝอยที่ชัดเจนและเป็นมาตรฐาน

๒.๒.๒ จัดระบบบริการเก็บโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเก็บเอง โดยการจัดเก็บแบ่งเวลาการเก็บ เช่น หากแยกเป็น ๔ ถุง แบ่งเป็น ขยะย่อยสลายได้ ขยะรีไซเคิล ขยะอันตราย และขยะทั่วไป ให้จัดเก็บขยะรีไซเคิลและขยะอันตราย อาจจัดเก็บสัปดาห์ละครั้ง หรือเดือนละครั้งตามความเหมาะสม จัดกลุ่มประชาชนที่มีอาชีพรับซื้อของเก่าให้ช่วยเก็บขยะรีไซเคิลในรูปของการรับซื้อโดยการแบ่งพื้นที่ในการจัดเก็บและกำหนดเวลาให้เหมาะสม ประสานงานกับร้านค้าที่รับซื้อขยะรีไซเคิล และจัดระบบตามแหล่งการเกิดขยะขนาดใหญ่ เช่น ตลาด โรงเรียน สถานที่ราชการ ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

๒.๓ จัดกลุ่มอาสาสมัครหรือชมรมหรือนักเรียนให้มีกิจกรรม/โครงการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ เช่น

๒.๓.๑ โครงการขยะรีไซเคิลแลกสิ่งของ เช่น ต้นไม้ ไข่

๒.๓.๒ โครงการทำปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยอีเอ็ม ปุ๋ยหมัก

๒.๓.๓ โครงการตลาดนัดรีไซเคิล

๒.๓.๔ โครงการธนาคารวัสดุเหลือใช้

๒.๓.๕ โครงการร้านสินค้ารีไซเคิล

๒.๔.๕ จัดตั้งศูนย์รีไซเคิล อาจมีการจัดตั้งศูนย์คัดแยกขยะมูลฝอย

การจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นมลพิษที่ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประชาชน และสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องเร่งด่วนและจำเป็นที่ท้องถิ่นต้องเร่งดำเนินการจัดการให้มีระบบ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ตั้งแต่การสร้างอุปนิสัย ลดปริมาณขยะมูลฝอย การบริการเก็บขน การกำจัดอย่างถูกต้องหลักวิชาการ นโยบายของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนดแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในทางปฏิบัติ โดยมุ่งเน้นให้ท้องถิ่นมีการดำเนินการร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยใช้รูปแบบศูนย์การจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจรดังนั้นการ

ดำเนินการ ตามนโยบายดังกล่าวให้บรรลุผลในทางปฏิบัติและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งดิน น้ำ และอากาศ จึงจำเป็นต้องบริหารจัดการขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การดำเนินงานเพื่อจัดการขยะมูลฝอยที่ผ่านมา ท้องถิ่นส่วนใหญ่สามารถให้บริการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยได้มากขึ้น ทำให้ปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างน้อยลง แต่ยังมีปัญหากำจัดขยะมูลฝอยไม่ถูกสุขลักษณะอยู่มากแม้จะมีการจัดสรรงบประมาณ เพื่อก่อสร้างระบบกำจัดที่ถูกสุขลักษณะมากขึ้น แต่ยังมีหลายพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และยังมีท้องถิ่นหลายแห่งที่มีระบบแล้ว ก็ไม่สามารถกำจัดขยะมูลฝอยได้ถูกสุขลักษณะตามที่ได้ออกแบบไว้ และบางแห่งได้รับการต่อต้านคัดค้าน จากประชาชนจนไม่สามารถเข้าใช้พื้นที่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากการทำโครงการที่ผ่านมามักไม่ได้คำนึงถึงการเตรียมพร้อมที่จะดำเนินงานดูแลรักษาระบบอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีข้อจำกัดทางด้านบุคลากรและองค์การบริหารจัดการที่ชัดเจน นอกจากนี้การดำเนินงานที่ผ่านมา ส่วนใหญ่มีลักษณะต่างคนต่างทำทำให้มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกสุขลักษณะขนาดต่างๆ กันกระจายทั่วไป ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศมีผลทำให้การจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางมีจำกัดและไม่ต่อเนื่องซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการจัดการขยะมูลฝอย

จากการศึกษาความเป็นไปได้ของการจัดตั้งศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยในหลายๆ พื้นที่ของประเทศ ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบศูนย์การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการจัดการขยะมูลฝอยที่จะแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเป็นการมุ่งเน้นให้ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกันนำขยะมูลฝอยมากำจัดร่วมกัน ซึ่งแนวทางนี้จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในระยะยาว และเพื่อเป็นการลดภาระของรัฐบาลด้านการลงทุนและการบริหารจัดการ อีกทั้งสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทร่วมลงทุนและดำเนินการ โดยรูปแบบการลงทุนและดำเนินการศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยอาจทำได้หลายวิธี อาทิ เอกชนเป็นผู้ลงทุนและดำเนินการเองทั้งหมด รัฐร่วมลงทุนกับภาคเอกชน รัฐลงทุนการก่อสร้างระบบและให้เอกชนดำเนินการ เป็นต้น

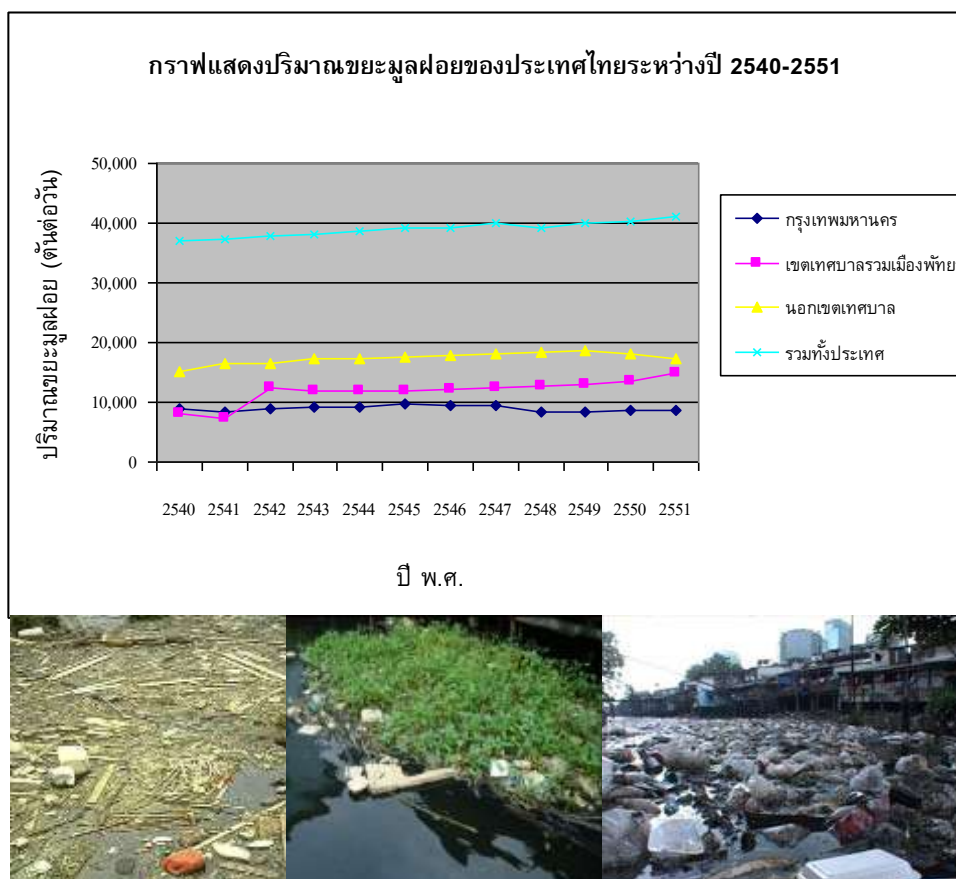
อย่างไรก็ตาม การดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกันต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ดังนั้น จำเป็นต้องกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานและการจัดสรรงบประมาณโดยใช้รูปแบบศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในโอกาสต่อไป และเป็นการแก้ไขปัญหาผลกระทบอันเนื่องจากการจัดการขยะมูลฝอยในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ และถูกหลักสุขาภิบาล สามารถช่วยแก้ไขปัญหามลพิษจากแหล่งกำเนิดที่กำจัดขยะมูลฝอยของชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนขนาดเล็ก และยังประหยัดงบประมาณ บุคลากร พื้นที่ในการกำจัดขยะมูลฝอย ทั้งนี้เพื่อคุณภาพชีวิตและสุขอนามัยของประชาชน

แนวทางของการจัดการขยะมูลฝอยโดยรูปแบบศูนย์กำจัดรวมนั้น ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรพิจารณารูปแบบของการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจรเพื่อดำเนินการจัดการในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบโดยเริ่มจากการสำรวจข้อมูลปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากแหล่งกำเนิดต่างๆ และการคาดการณ์ในอนาคต ตลอดจนสัดส่วนหรือลักษณะองค์ประกอบของขยะมูลฝอยทางด้านกายภาพ เคมี และอื่นๆ โดยข้อมูลเหล่านี้นำไปใช้ในการวางแผนและออกแบบระบบการจัดการขยะมูลฝอยที่สามารถรับได้ในระยะเวลา ๒๐ ปี ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดแยก การเก็บรวบรวม การขนส่ง การนำไปใช้ประโยชน์ และการกำจัด โดยคำนึงถึงเทคโนโลยี

ที่มีความเหมาะสม รวมทั้งการคัดเลือกพื้นที่ รูปแบบของการบริหารจัดการ และวางมาตรการลดปริมาณขยะมูลฝอย โดยจัดให้มีการรณรงค์และนำระบบการนำวัสดุกลับคืนมาใช้ให้มากขึ้น พร้อมทั้งพิจารณาค่าลงทุนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานด้านต่างๆ อย่างครบถ้วนตลอดอายุโครงการ

๑. สถานการณ์ด้านการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย

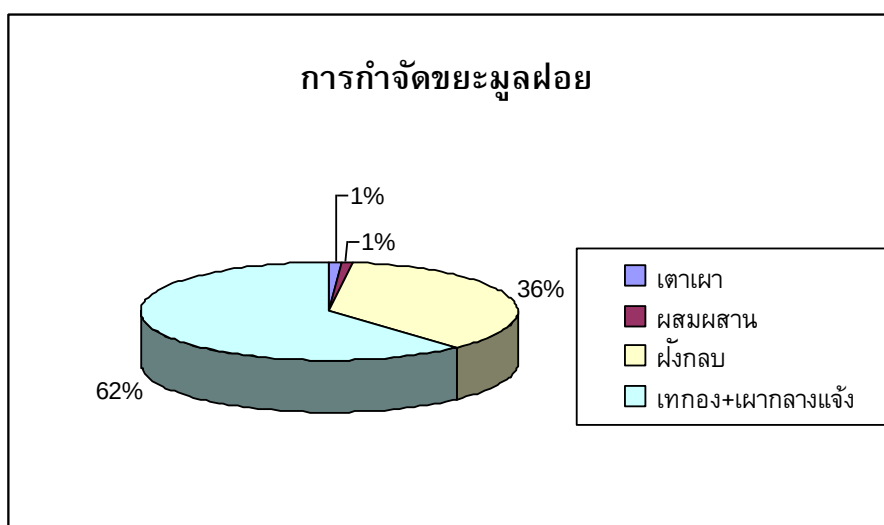
ปริมาณขยะมูลฝอยของประเทศไทยยังคงเพิ่มสูงขึ้น ในปี ๒๕๕๑ มีขยะมูลฝอยทั่วประเทศประมาณ ๑๕.๐๓ ล้านตัน หรือ ๔๑,๐๖๔ ตันต่อวัน (ยังไม่รวมปริมาณขยะมูลฝอยก่อนนำมาทิ้งในถัง) ในเขตกรุงเทพมหานครมีขยะมูลฝอยที่ได้รับการเก็บขน ๘,๗๘๐ ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ๒๑ ในขณะที่ในเขตเทศบาลและเมืองพัทยา มีขยะมูลฝอย ๑๔,๙๑๕ ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ๓๖ และในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลมีขยะมูลฝอย ๑๗,๓๖๙ ตันต่อวัน คิดเป็นร้อยละ ๔๓ ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมาจะพบว่า ขยะมูลฝอยมีปริมาณเพิ่มขึ้นประมาณ ๐.๒๗ ล้านตัน หรือร้อยละ ๑.๘๑ ตามการขยายตัวของชุมชนและจำนวนประชากร โดยในเขตเทศบาลมีปริมาณขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นสูงสุดถึงร้อยละ ๙.๖๗ ในขณะที่ขยะมูลฝอยนอกเขตเทศบาลลดลงร้อยละ ๔.๕๗ ซึ่งเป็นผลมาจากการยกฐานะขององค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน ๓๔๓ แห่งขึ้นเป็นเทศบาล อัตราการผลิตขยะมูลฝอยโดยเฉลี่ยทั่วประเทศในปี ๒๕๕๑ อยู่ที่ ๐.๖๔ กิโลกรัมต่อคนต่อวัน

แผนภาพที่ ๒.๑ กราฟแสดงปริมาณขยะมูลฝอยของประเทศไทยระหว่าง ปี ๒๕๔๐ -๒๕๕๑

การกำจัดขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเขตปริมณฑลทั้งในเขตเมืองใหญ่ เช่น เทศบาลและเขตเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางความเจริญ ในระดับเทศบาลนคร เทศบาลเมือง จะมีการจัดสร้างสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยแบบถูกหลักสุขาภิบาล แต่ยังมีปัญหาในด้านการดำเนินการ เนื่องจากขาดการบริหารจัดการทั้งในเรื่องงบการดำเนินการและบุคลากร รวมทั้งการเก็บค่าธรรมเนียมขาดประสิทธิภาพ บางแห่งยังมีปัญหามวลชนต่อต้านการแก้ปัญหาไปในระดับหนึ่ง แต่ยังมีปัญหาเรื่อง การจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจร ซึ่งต้องการการประสานเพื่อการจัดระบบที่สมบูรณ์และการสนับสนุนจากส่วนกลางด้านวิชาการและบริหารจัดการ

สำหรับวัสดุรีไซเคิลในภาคอุตสาหกรรม ที่มีใช้ของเสียอันตรายจากภาคอุตสาหกรรม มีการนำของเสีย ของเหลือใช้ไปใช้ประโยชน์ใหม่ในอัตราร้อยละ ๖๒ ของปริมาณของเสียที่เกิดขึ้น ยังมีอัตราการนำเข้ามาใช้สูงอยู่ซึ่งหากมีการรวบรวมของเสีย ของเหลือใช้ในประเภทมาแปรรูปใช้ใหม่จะทำให้ปัญหาการนำเข้าวัตถุดิบลดลงได้ ส่วนขยะมูลฝอยทั่วไปที่มีใช้ของเสียอันตรายจากภาคอุตสาหกรรมขนาดเล็กและอุตสาหกรรมขนาดย่อม ยังคงทั้งรวมกับขยะมูลฝอยชุมชน แต่จากอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มีบางแห่งจำแนกแยกออกไปทั้งรวมกับขยะมูลฝอยชุมชน ซึ่งบางครั้งมีการปะปน ของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรมรวมอยู่ด้วย ซึ่งนับเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งดิน น้ำ และอากาศ กรณีมีการเผาเป็นบางครั้งคราว

แผนภาพที่ ๒.๒ การกำจัดขยะมูลฝอย

ปัญหาและสาเหตุ

๑. การขาดแคลนที่ดินสำหรับใช้เป็นสถานที่กำจัด
๒. การดำเนินการและดูแลรักษาระบบกำจัดไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร
๓. ขาดบุคลากรระดับปฏิบัติที่มีความรู้ความชำนาญ
๔. ขี้อำกัดด้านงบประมาณ
๕. แผนการจัดการขยะมูลฝอยในระดับท้องถิ่นยังไม่มีมีการพิจารณาดำเนินการในลักษณะศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวม
๖. ระเบียบและแนวทางปฏิบัติในเรื่องศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยรวมยังไม่เคยมีการกำหนดขึ้นอย่างชัดเจน
๗. ยังมีการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์น้อย
๘. กฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการ เช่น ระเบียบให้ท้องถิ่นลงทุนและดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกัน
๙. ประชาชนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึก ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อการจัดการขยะมูลฝอย
๑๐. ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงต่อต้านการก่อสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอย

๒. นโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย

เพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอย สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องโดยสนองตอบต่อเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ และเป็นแนวทางสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 จึงสมควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ดังนี้

๑) วัตถุประสงค์

(๑) เพื่อกำหนดรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียอย่างเป็นระบบและครบวงจร เน้นการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์และลดปริมาณความสกปรก ของน้ำเสียที่ต้นทางหรือ ณ แหล่งกำเนิด โดยให้มีการใช้เทคโนโลยีการดำเนินงานที่เหมาะสม ประหยัดพลังงานและมีค่าใช้จ่ายต่ำ รวมทั้งให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

(๒) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมตัดสินใจและดำเนินการจากทุกภาคส่วน ทั้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในส่วนกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชน เพื่อให้การดำเนินงานบริหารจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียมีประสิทธิภาพและไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติ

๒) เป้าหมาย

(๑) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการรวมกลุ่มพื้นที่เพื่อดำเนินการบริหารจัดการขยะมูลฝอยไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมดในปี ๒๕๕๓

(๒) กลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนร้อยละ ๑๐ ของกลุ่มพื้นที่ที่มีความสำคัญเร่งด่วนมีการจัดตั้งศูนย์จัดการขยะมูลฝอยรวมแบบครบวงจรในปี ๒๕๕๓

(๓) ขยะมูลฝอยได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและถูกสุขลักษณะ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๓ และไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๖๓

(๔) ของเสียอันตรายชุมชนได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและถูกสุขลักษณะ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๓ และไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๖๓

(๕) มูลฝอยติดเชื้อได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและถูกสุขลักษณะ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๓ และไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๖๓

(๖) ปริมาณความสกปรกของน้ำเสียจากชุมชนเมืองจะลดลงก่อนระบายออกสู่สิ่งแวดล้อมไม่น้อยกว่าร้อยละ ๓๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๓ และร้อยละ ๕๐ ของปริมาณที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๖๓

(๗) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความพร้อมในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยและน้ำเสียไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕๐ ในปี ๒๕๕๓ และไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐๐ ในปี ๒๕๖๓

๓) มาตรการที่จะเสริมสร้างให้สามารถนำแนวนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

(๑) สนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยใช้ร่วมกันหลายชุมชน

(๒) ส่งเสริมการลงทุนร่วมจากภาคเอกชนในการกำจัดขยะมูลฝอย และนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์

(๓) สนับสนุนภาคเอกชนดำเนินธุรกิจการจัดการขยะมูลฝอย การติดตามตรวจสอบ

(๔) ใช้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายอย่างยุติธรรมและเสมอภาค

(๕) ปรับปรุงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับอัตราค่าธรรมเนียม ค่าบริการเก็บขนส่งและกำจัดให้สอดคล้องกับค่าดำเนินการ

(๖) ปลุกฝังทัศนคติที่ถูกต้องแก่เยาวชน โดยให้การศึกษาและรณรงค์ให้เกิดความร่วมมือปฏิบัติ รวมทั้งให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

(๗) ฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน

(๘) สนับสนุนการศึกษา วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีระบบ

๔) คำนิยาม

คำ กลุ่มคำ หรือวลีที่ใช้ในแผนปฏิบัติการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียแบบบูรณาการมีความหมายเรียงตามลำดับตัวอักษรภาษาไทยดังนี้

(๑) การแปรรูปขยะมูลฝอยเป็นพลังงาน (Waste-to-Energy) หมายความว่า การนำขยะมูลฝอยมาผ่านกระบวนการแปรรูปที่เกิดประโยชน์ในด้านการผลิตพลังงาน

(๒) การแปรรูปใช้ใหม่ (Recycling) หมายความว่า กระบวนการคัดแยกขยะมูลฝอยชุมชนเพื่อให้ได้วัตถุดิบ (เช่น กระดาษ โลหะ แก้ว และพลาสติก) สำหรับนำไปใช้ในการผลิตอีกครั้ง กระบวนการคัดแยกขยะมูลฝอยนี้ทำได้ทั้งโดยใช้แรงงานคน และ/หรืออุปกรณ์เครื่องจักร

(๓)การแปรรูป (Processing) หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะหรือองค์ประกอบทางกายภาพ เคมี และชีวภาพของขยะมูลฝอยเพื่อให้มีความสะดวกและความปลอดภัยในการนำกลับมาใช้ประโยชน์ การลดปริมาตร การเก็บรวบรวม การขนส่ง หรือการจัด

(๔) การผลิตก๊าซชีวภาพจากหลุมฝังกลบขยะมูลฝอย (Landfill Gas to Energy : LFG) หมายความว่า การพัฒนาและปรับปรุงระบบฝังกลบขยะมูลฝอยเพื่อลดการปล่อยก๊าซมีเทนที่เกิดจากกระบวนการย่อยสลายแบบไม่ใช้ออกซิเจนในหลุมฝังกลบ

(๕) การผลิตเชื้อเพลิงขยะ (Refuse Derived Fuel: RDF) หมายความว่า การปรับปรุงและแปลงสภาพของขยะมูลฝอย ให้เป็นเชื้อเพลิงก้อนแข็งที่มีลักษณะสมบัติและองค์ประกอบทางเคมีและทางกายภาพสม่ำเสมอ เหมาะสมในการใช้เป็นเชื้อเพลิง

(๖) การเผาไหม้แบบแก๊สซิฟิเคชัน (Gasification) และไพโรไลซิส (Pyrolysis) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและต่อเนื่องกัน หมายความว่า กระบวนการเปลี่ยนชีวมวลซึ่งมีองค์ประกอบหลักคือ คาร์บอน ไฮโดรเจน และออกซิเจน ให้กลายเป็นก๊าซที่เผาไหม้ได้ โดยการทำปฏิกิริยาสันดาปแบบจำกัดปริมาณอากาศ หรือออกซิเจน ทำให้เกิดการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ และได้ก๊าซเชื้อเพลิงที่มีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ ก๊าซไฮโดรเจน และก๊าซมีเทน

(๗) การฝังกลบ (Landfills) หมายความว่า กระบวนการในการนำขยะมูลฝอยไปฝังและกลบในผิวดิน แต่ปัจจุบันนี้ การฝังกลบได้ขยายความรวมถึงการฝังกลบที่ถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitary Landfills) ซึ่งหมายถึง การออกแบบและการควบคุมการทำงานของหลุมฝังกลบขยะมูลฝอย เพื่อทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด สำหรับการฝังกลบขยะอันตรายจะเป็นการฝังกลบแบบปลอดภัย (Secure Landfills)

(๘)การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย (Public Participation in Waste Management) หมายความว่า การส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนเพื่อบรรลุในวัตถุประสงค์และนโยบายการจัดการขยะมูลฝอย

(๙) การคัดแยกขยะมูลฝอย (Waste Separation) หมายความว่า การจัดแบ่งหรือจำแนกขยะมูลฝอยออกเป็นประเภทหรือชนิดตามลักษณะทางกายภาพที่คล้ายคลึงกัน

(๑๐) การย่อยสลายแบบไร้อากาศ (Anaerobic Digestion : A.D.) หมายความว่า ปฏิกิริยาที่จุลินทรีย์ย่อยสลายสารอินทรีย์ให้กลายเป็นก๊าซชีวภาพในสภาพแวดล้อมที่มีสารอินทรีย์และสภาวะการขาดออกซิเจน การย่อยสลายแบบไร้ออกซิเจนของขยะมูลฝอยจะเกิดขึ้นในถังหมัก ซึ่งก๊าซชีวภาพที่เกิดขึ้นจะประกอบด้วยก๊าซมีเทน ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และนำก๊าซชีวภาพที่ได้ไปเป็นเชื้อเพลิงสำหรับการผลิตพลังงานไฟฟ้า

(๑๑) การหมักทำปุ๋ย (Composting) หมายความว่า การกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีการนำขยะมูลฝอยมาแปรรูปโดยวิธีการหมัก โดยอาศัยกระบวนการทางชีวภาพของจุลินทรีย์ในการย่อยสลายของอินทรีย์วัตถุที่มีอยู่ในขยะมูลฝอย ผลผลิตที่ได้จะมีลักษณะเป็นผงหรือก้อนเล็กๆ สีน้ำตาล เรียกว่า คอมโพสท์ (Compost) สามารถนำไปใช้เป็นสารบำรุงดิน (Soil Conditioner)

(๑๒) ขยะมูลฝอย (Solid Waste) มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “มูลฝอย” ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ หมายความว่า

เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า เศษวัสดุ กุ้งพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร แก้ว มูลสัตว์ ขากสัตว์ หรือสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่น และหมายความรวมถึง มูลฝอยติดเชื้อ มูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตรายจากชุมชน

(๑๓) ขยะมูลฝอยชุมชน (Municipal Solid Waste) หมายความว่า ขยะมูลฝอยที่เกิดจากกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น บ้านพักอาศัย สถานประกอบการค้า แหล่งธุรกิจ ร้านค้า สถานบริการ ตลาดสด และสถาบันต่างๆ ได้แก่ ขยะอินทรีย์จำพวกเศษอาหารต่างๆ เศษใบไม้ เศษหญ้า ฯลฯ ขยะรีไซเคิลจำพวกแก้ว กระดาษ โลหะ พลาสติก อลูมิเนียม ยาง ฯลฯ และขยะทั่วไปจำพวกเศษผ้า เศษไม้ และเศษวัสดุต่างๆ เป็นต้น โดยไม่รวมถึงของเสียอันตรายจากชุมชน

(๑๔) ขยะมูลฝอยอินทรีย์ (Organic Waste) หมายความว่า ขยะอินทรีย์จำพวกเศษอาหารต่างๆ ที่เหลือจากการเตรียม การปรุง และการบริโภค เศษผัก เศษผลไม้ เศษอาหาร (ยกเว้นเปลือกหอย กระดุก ก้างปลา ชังข้าวโพด ก้านกระถิน) เช่น ข้าวสุก เปลือกผลไม้ เนื้อสัตว์ ฯลฯ

(๑๕) ขยะรีไซเคิล (Recycling Material) หมายความว่า แก้ว กระดาษ โลหะ พลาสติก อะลูมิเนียม ยาง ฯลฯ และขยะทั่วไปจำพวกเศษผ้า เศษไม้ และเศษวัสดุต่างๆ เป็นต้น

(๑๖) ของเสียอันตรายหรือขยะพิษ (Hazardous Waste) หมายความว่า องค์ประกอบหรือมีลักษณะความเป็นอันตราย ได้แก่ วัตถุระเบิดได้ วัตถุไวไฟ วัตถุออกซิไดซ์ และวัตถุเปอร์ออกไซด์ วัตถุพิษ วัตถุที่ทำให้เกิดโรค วัตถุกัดกร่อน วัตถุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรม วัตถุติดไฟ วัตถุที่ก่อให้เกิดการระคายเคือง และวัตถุอย่างอื่นไม่ว่าจะเป็นเคมีภัณฑ์ หรือสิ่งอื่นใดที่อาจทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช ทรัพย์สิน หรือสิ่งแวดล้อม

(๑๗) ของเสียอันตรายจากชุมชน (Community Generated Hazardous Waste) หมายความว่า ขยะมูลฝอยหรือของเสียที่เป็นพิษหรืออันตรายที่มาจากครัวเรือนและแหล่งธุรกิจ เช่น โรงแรม สนามบิน ปั๊มน้ำมัน ร้านถ่ายรูป และร้านซักแห้ง ของเสียจำพวกนี้ ได้แก่ ถ่านไฟฉาย หลอดไฟฟ้า แบตเตอรี่สำหรับรถยนต์ น้ำมันหล่อลื่นใช้แล้ว เป็นต้น

(๑๘) เตาเผาขยะมูลฝอย (Incinerator) หมายความว่า อุปกรณ์กำจัดขยะมูลฝอยซึ่งใช้เทคโนโลยีการทำลายขยะมูลฝอยโดยใช้ความร้อนเผาทำลายในเตาเผาที่ได้รับการออกแบบก่อสร้างที่ถูกต้องและเหมาะสมโดยต้องมีอุณหภูมิในการเผาที่ ๘๕๐ - ๑,๒๐๐ องศาเซลเซียส และมีระบบควบคุมการปล่อยสารมลพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม

(๑๙) มูลฝอยติดเชื้อ (Infectious Waste) หมายความว่า ขยะมูลฝอยที่มีแหล่งกำเนิดมาจากสถานอนามัย โรงพยาบาล และสถานพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชน โดยขยะมูลฝอยเหล่านี้จะมีเชื้อโรคปะปนอยู่ในปริมาณหรือความเข้มข้นซึ่งถ้ามีการสัมผัสหรือใกล้ชิดแล้วสามารถทำให้เกิดโรคได้ เช่น มูลฝอยที่มีการปนเปื้อนจากสิ่งขับถ่ายหรือเลือดของมนุษย์และสัตว์ มูลฝอยที่มีเชื้อโรคอันตรายปะปนอยู่ เข็มฉีดยาใช้แล้ว และเครื่องมือแพทย์ใช้แล้ว เป็นต้น

(๒๐) ระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ (Sanitary Disposal System) หมายความว่า รูปแบบการกำจัดขยะมูลฝอยที่ได้ศึกษา ออกแบบ และก่อสร้างด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม มีระบบและมาตรการป้องกันปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(๒๑) ระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบผสมผสาน (Integrated Solid Waste Disposal System) หมายความว่า ระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ประกอบด้วยเทคโนโลยีต่างๆ ผสมผสานกันตั้งแต่

๒ เทคโนโลยีขึ้นไปตามความเหมาะสม ได้แก่ การคัดแยกประเภทขยะมูลฝอย การหมักปุ๋ย เตาเผา และการฝังกลบ ฯลฯ

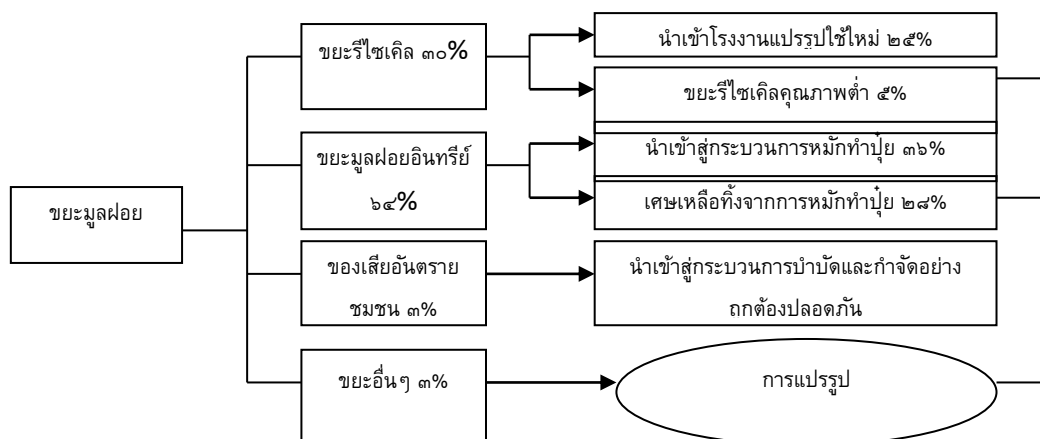
(๒๒) สถานที่ฝังกลบขยะมูลฝอยแบบถูกหลักสุขาภิบาล (Sanitary Landfill) หมายความว่า สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยแบบฝังกลบที่ออกแบบและดำเนินการเพื่อให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนน้อยที่สุด โดยการก่อสร้างบนพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกตามหลักวิชาการทั้งทางด้านวิศวกรรม เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการยอมรับจากประชาชน มีการควบคุมปัญหามลพิษที่เกิดจากน้ำเสียและขยะมูลฝอยอย่างรัดกุม โดยในการดูแลบำรุงรักษาระบบจะต้องดำเนินการโดยบุคลากรที่มีความรู้และความเข้าใจวิธีการปฏิบัติงานของระบบ

(๒๓) สถานีขนถ่ายขยะมูลฝอย (Transfer Station) หมายความว่า สถานที่สำหรับถ่ายเทขยะมูลฝอย จากระบบเก็บขนขยะมูลฝอยลงสู่พาหนะขนาดใหญ่ เช่น รถยนต์บรรทุก รถไฟ หรือเรือ เพื่อขนส่งไปยังสถานที่แปรรูปหรือสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยต่อไป

(๒๔) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Local Government) หมายความว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กฎหมายจัดตั้งขึ้น

๓. แนวทางการจัดการขยะมูลฝอย

แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยมีแนวคิดหลักในการเพิ่มประสิทธิภาพและให้เกิดการบูรณาการของการจัดการขยะมูลฝอย เนื่องจากการจัดการขยะมูลฝอยในปัจจุบันเป็นไปในลักษณะรูปแบบต่างกันและต่างคนต่างทำ ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ ท้องถิ่นไม่สามารถเก็บค่าธรรมเนียม และขาดผู้ควบคุมดูแลระบบที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน จึงเกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและนำมาซึ่งเหตุเดือดร้อนรำคาญและการร้องเรียน ดังนั้น การเพิ่มประสิทธิภาพและให้เกิดการบูรณาการของการจัดการขยะมูลฝอย จะมุ่งเน้นให้มีการนำขยะมูลฝอยที่มีศักยภาพนำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และลดปริมาณขยะมูลฝอยที่ต้องนำไปบำบัดและกำจัดให้น้อยที่สุด พร้อมทั้งให้มีศูนย์จัดการขยะมูลฝอย (รวมถึงของเสียอันตรายจากชุมชนและมูลฝอยติดเชื้อ) โดยมุ่งเน้นการรวมกลุ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Cluster) มีการเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมหรือเทคโนโลยีที่เป็นทางเลือกมาตรฐานในการก่อสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่เน้นการแปรรูปขยะมูลฝอยให้เป็นพลังงานโดยคำนึงถึงปริมาณขยะมูลฝอย และขนาดของกลุ่มพื้นที่ (ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่) ส่งเสริมธุรกิจรีไซเคิลหรือการแปรรูปใช้ใหม่ และการสร้างจิตสำนึกการคัดแยกขยะมูลฝอย โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ แนวทางการกำจัดขยะมูลฝอยแบบผสมผสาน

๑) กำหนดให้ทุกครัวเรือนมีการคัดแยกขยะมูลฝอย ได้แก่ ขยะรีไซเคิล ขยะมูลฝอยอินทรีย์ ของเสียอันตรายจากชุมชน และขยะอื่นๆ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดให้มีระบบ คัดแยกและรวบรวมขยะมูลฝอยแบบแยกประเภท และสนับสนุนให้ทุกชุมชนมีการใช้สินค้าที่มีส่วนประกอบจากวัสดุรีไซเคิลและวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐจะเป็นหน่วยงานตัวอย่าง

๒) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีธุรกิจรับซื้อขยะรีไซเคิลที่คัดแยกจากแต่ละครัวเรือน และส่งต่อไปยังโรงงานแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

๓) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำขยะมูลฝอยอินทรีย์ไปทำปุ๋ย หรือนำไปแปรรูปเป็นพลังงานเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าโดยหน่วยงานของรัฐสนับสนุนการนำปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้จากขยะมูลฝอยไปใช้

๔) สนับสนุนให้มีการนำขยะมูลฝอยที่เหลือจากการคัดแยกจากการนำไปใช้ประโยชน์แล้ว นำไปใช้เป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้า ซึ่งสามารถนำไปใช้ในระบบบำบัดและกำจัดขยะมูลฝอยหรือระบบสาธารณูปโภคอื่นๆ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการเดินระบบ

๕) จัดให้มีระบบการเก็บรวบรวมของเสียอันตรายจากชุมชนที่คัดแยกได้จากแต่ละครัวเรือน และนำไปบำบัดและกำจัดอย่างถูกต้องยังสถานที่กำจัดที่มีอยู่แล้วหรือสร้างขึ้นใหม่

๖) สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Cluster) เพื่อสร้างศูนย์จัดการขยะมูลฝอยแบบผสมผสานโดยเน้นการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ในรูปของปุ๋ย และการผลิตพลังงานทดแทนหรือเทคโนโลยีอื่นที่เหมาะสม ทั้งนี้ การรวมกลุ่มอาจแบ่งเป็นขนาดเล็ก ขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องอยู่ในเขตการปกครองเดียวกัน โดยพิจารณาจากปริมาณขยะมูลฝอย ระยะทางการขนส่งและเทคโนโลยีที่ใช้ ซึ่งในระยะแรกอาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มี

ระบบกำจัดขยะมูลฝอยที่ได้รับการออกแบบและก่อสร้างตามหลักวิชาการอยู่แล้วดำเนินการปรับปรุงระบบฯ ให้สามารถกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างมีประสิทธิภาพและรองรับปริมาณขยะมูลฝอยจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใกล้เคียงได้เพิ่มขึ้น

๗) ให้มีการจัดหา วิจัย พัฒนา เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ และสามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุดที่เหมาะสมกับปริมาณและลักษณะมูลฝอย การลงทุน การดำเนินการและบำรุงรักษาความคุ้มค่าในการผลิตพลังงาน และความสามารถในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับแต่ละกลุ่มพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังรูป

๘) ให้มีการออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย ของเสียอันตรายจากชุมชนและมูลฝอยติดเชื้อ อาทิ

(๑) ให้มีระบบการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยจากครัวเรือน รวมทั้งระบบการเรียกคืนซากผลิตภัณฑ์ที่เป็นของเสียอันตราย

(๒) ให้มีระบบการอนุญาตและควบคุมการก่อสร้าง และการดำเนินงานของสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ตลอดจนการติดตามตรวจสอบสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

(๓) ให้มีการปรับปรุงอัตราค่าธรรมเนียมและค่าบริการการจัดการขยะมูลฝอยให้เหมาะสมกับค่าลงทุนและค่าดำเนินการ

๙) ให้มีการใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อจูงใจให้เกิดการใช้สินค้าที่มีส่วนประกอบจากวัสดุรีไซเคิลเพิ่มมากขึ้น เช่น การพิจารณาให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่ผู้ประกอบการที่นำวัสดุรีไซเคิลมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้า โดยลดอัตราภาษีอากรและยกเว้นอากรศุลกากรเป็นการเฉพาะสำหรับวัสดุรีไซเคิลที่เกิดจากการผลิต ผสม ประกอบจากสถานประกอบการอุตสาหกรรมที่ได้รับสิทธิประโยชน์ตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน เพื่อให้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุรีไซเคิลมีราคาถูกลง

๔. แนวทางการบริหารจัดการ

๑) จัดสรรงบประมาณให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๒๔ รวมทั้งควรต้องนำเงื่อนไขการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณดังกล่าว

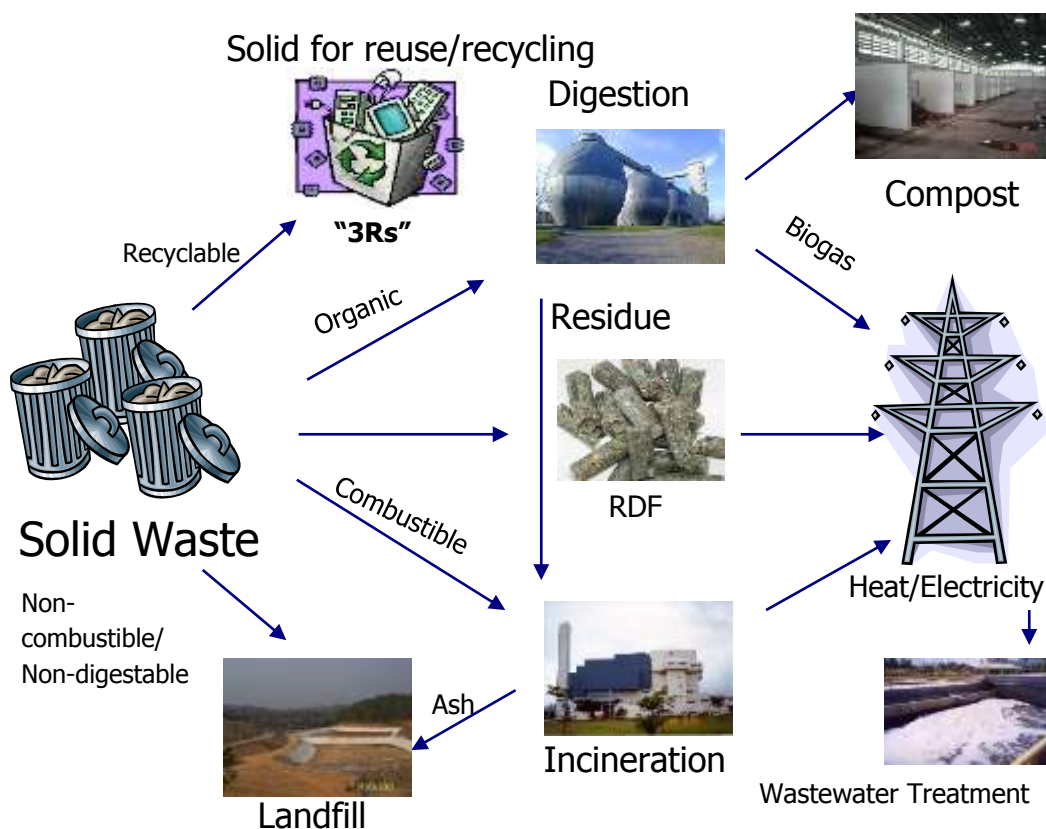
๒) เสริมสร้างศักยภาพองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและการจัดการน้ำเสียชุมชน

๓) ติดตามตรวจสอบการใช้งานและประสิทธิภาพของระบบกำจัดขยะมูลฝอยและระบบบำบัดน้ำเสียและรายงานต่อสาธารณชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

๔) สร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยและการจัดการน้ำเสียชุมชน

๕) ส่งเสริมการบูรณาการการจัดการขยะมูลฝอยและการจัดการน้ำเสียชุมชนเพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียมีประสิทธิภาพ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการนำขยะมูลฝอยไปใช้เป็นเชื้อเพลิงในการผลิตกระแสไฟฟ้า ให้นำไฟฟ้าที่ผลิตได้เข้าระบบสายส่งของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคและนำไฟฟ้างดงามมาใช้สำหรับระบบบำบัดน้ำเสียของชุมชนและ/หรือกิจการสาธารณประโยชน์ของท้องถิ่นโดยให้เมืองครทำหน้าที่ตรวจสอบและปรับสมดุลบัญชีรับ – จ่ายจากค่าไฟฟ้า (Clearing House) กรณีที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการขาดทุน ให้มีการให้งบอุดหนุนเพิ่มเติม แต่หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแล้วได้กำไร ให้พิจารณาจัดสรรเงินคืนให้หรือนำไปสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

๖) ให้มีการจัดตั้งองค์กรเฉพาะเพื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดนโยบายของรัฐและแปลงแผนแม่บท แผนการจัดการ และแผนปฏิบัติการบริหารจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียแบบบูรณาการนี้ไปสู่การปฏิบัติของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ขณะนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำลังดำเนินการศึกษาวิเคราะห์กลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานกับการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียก่อนจะนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาต่อไป

แผนภาพที่ ๒.๔ แนวนโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอย

๕. ลำดับความสำคัญของพื้นที่ดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย

๑) การจัดกลุ่มพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากแนวทางการบริหารจัดการโดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการก่อสร้างระบบกำจัดขยะมูลฝอยแบบผสมผสาน ที่มุ่งเน้นการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์ และแปรรูปเป็นพลังงาน ได้มีการจำแนกกลุ่มพื้นที่ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ โดยพิจารณาตามปัจจัยต่างๆ เช่น ปริมาณขยะมูลฝอย พื้นที่ให้บริการ ระยะทางขนส่ง เทคโนโลยี ภาวะเปื้อนและมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง และค่าใช้จ่าย โดยหลักเกณฑ์การจัดกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพเป็นศูนย์บริหารจัดการขยะมูลฝอย ดังแสดงตามตาราง

ตารางที่ ๒.๔ หลักเกณฑ์การจัดกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นศูนย์บริหารจัดการขยะมูลฝอย

ขนาดกลุ่มพื้นที่	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เข้าระบบ (ตัน/วัน)
กลุ่มพื้นที่ขนาดใหญ่ (Large Cluster)	>๕๐๐ ขึ้นไป (รัศมีเก็บรวบรวม ๕๐ กิโลเมตร)
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง (Medium Cluster)	๕๐ – ๕๐๐
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง ๑ (M1)	๒๕๐ – ๕๐๐
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง ๒ (M2)	๑๐๐ – ๒๕๐
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง ๓ (M3)	๕๐ – ๑๐๐
กลุ่มพื้นที่ขนาดเล็ก (Small Cluster)	<๕๐ (รัศมีเก็บรวบรวม ๓๐ กิโลเมตร)

๒) การจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มพื้นที่

การจัดลำดับความสำคัญของกลุ่มพื้นที่การจัดการขยะมูลฝอยจะพิจารณาจากปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะเมืองที่เป็นศูนย์กลางความเจริญ แหล่งท่องเที่ยวหรือเมืองเป้าหมายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งปริมาณขยะมูลฝอยที่มีจำนวนมากและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของประชาชน ทั้งนี้ จากแนวทางการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดสร้างศูนย์จัดการขยะมูลฝอยที่มุ่งเน้นการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ประโยชน์และแปรรูปเป็นพลังงาน ได้มีการแบ่งกลุ่มพื้นที่ออกเป็นขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ โดยพิจารณาจากปริมาณขยะมูลฝอย เทคโนโลยีที่ใช้ ค่าใช้จ่าย ระยะทาง และพื้นที่ตั้งระบบ ดังนี้

(๑) มีความรุนแรงของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละกลุ่มพื้นที่

(๒) มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยเดิมตั้งอยู่ซึ่งควรจะเป็นระบบที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อลดปัญหาในการจัดหาพื้นที่แห่งใหม่และการยอมรับจากประชาชน

(๓) มีการจัดหาที่ดินรองรับศูนย์บริหารจัดการขยะมูลฝอยไว้แล้วและ มีการศึกษาความเหมาะสมและ/หรือออกแบบรายละเอียดสำหรับการก่อสร้างหรืออาจอยู่ระหว่างการจัดทำโครงการเพื่อของบประมาณดำเนินการ

๓) แนวทางการพิจารณาเทคโนโลยีที่เหมาะสม

การพิจารณาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจรในแต่ละพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (Cluster) โดยจะพิจารณาให้มีการนำขยะมูลฝอยที่มีศักยภาพนำกลับมาใช้ประโยชน์สูงสุดตามแนวทางผสมผสานเทคโนโลยี การลงทุนการใช้ที่ดิน การดำเนินงานและการบำรุงรักษา ความคุ้มค่าในการผลิตพลังงาน ปริมาณขยะมูลฝอย และขนาดของกลุ่มพื้นที่ เพื่อให้สอดคล้องกับการรวมกลุ่มขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความสามารถในการ

บริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเดินและดูแลรักษาระบบการจัดการขยะมูลฝอย โดยมีแนวทางเบื้องต้น ดังแสดงตามตาราง

ตารางที่ ๒.๕ เทคโนโลยีการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมกับกลุ่มพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละขนาด

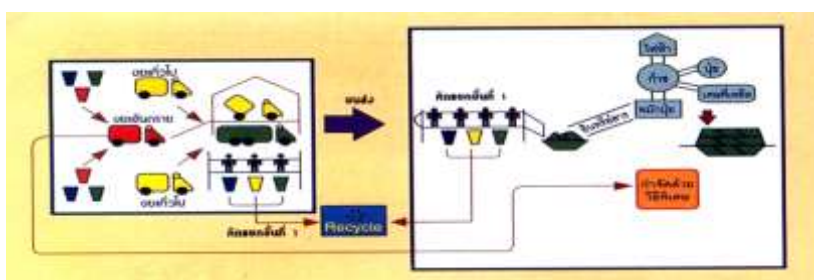
ขนาดกลุ่มพื้นที่	เทคโนโลยีการจัดการขยะมูลฝอย	ค่าลงทุน
กลุ่มพื้นที่ขนาดใหญ่ (Large Cluster) (>๕๐๐ ตัน/วัน)	ระบบคัดแยก + ระบบย่อยสลายทางชีวภาพ + ระบบเตาเผา + ระบบฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล	≥ ๓,๒๒๗
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง (Medium Cluster) กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง ๑ (M1) (๒๕๐-๕๐๐ ตัน/วัน)	ระบบคัดแยก + ระบบย่อยสลายทางชีวภาพ + ระบบผลิตขยะเชื้อเพลิง/เตาเผา + ระบบฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล	๑,๐๔๘ – ๓,๔๒๖
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง ๒ (M2) (๑๐๐-๒๕๐ ตัน/วัน)	ระบบคัดแยก + ระบบย่อยสลายทางชีวภาพ + ระบบผลิตขยะเชื้อเพลิง + ระบบฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล	๓๑๖ – ๕๒๓
กลุ่มพื้นที่ขนาดกลาง ๓ (M3) (๕๐-๑๐๐ ตัน/วัน)	ระบบคัดแยก + ระบบย่อยสลายทางชีวภาพ + ระบบผลิตขยะเชื้อเพลิง + ระบบฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล	๑๖๘ – ๒๘๗
กลุ่มพื้นที่ขนาดเล็ก (Small Cluster) (<๕๐ ตัน/วัน)	ระบบคัดแยก + ระบบย่อยสลายทางชีวภาพ + ระบบฝังกลบอย่างถูกหลักสุขาภิบาล	๑๑๒-๑๕๑

หมายเหตุ ๑. ราคาดังกล่าวเป็นการประมาณในเบื้องต้นซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบขยะมูลฝอยในแต่ละพื้นที่ และขนาดของระบบแต่ละชนิด โดยคิดการลงทุนในระยะเวลา ๑๕ ปี ซึ่งราคาดังกล่าวยังไม่รวมค่าที่ดินและค่าศึกษาออกแบบระบบฯ

๒. ระบบย่อยสลายทางชีวภาพ รวมทั้งระบบย่อยแบบไม่ใช้อากาศและระบบย่อยสลายแบบใช้อากาศ

๔) การขนส่ง

- (๑) ระยะทางไม่ไกลให้รถขนส่งขยะมูลฝอยไปยังสถานที่กำจัดโดยตรง
- (๒) ระยะทางไกลและมีปริมาณขยะมูลฝอยมากอาจจะต้องสร้างสถานีขนถ่าย เพื่อถ่ายเทจากรถเก็บขนขยะมูลฝอยลงสู่รถบรรทุกขนาดใหญ่

แผนภาพที่ ๒.๕ การขนส่งขยะมูลฝอย

๕) ระบบกำจัด

เนื่องจากขยะมูลฝอยใช้ประโยชน์ใหม่ได้จึงควรจัดการเพื่อกำจัดทำลายให้น้อยที่สุด ควรเลือกระบบกำจัดแบบผสมผสานเนื่องจากปัญหาขาดแคลนพื้นที่ จึงควรพิจารณาปรับปรุงพื้นที่กำจัดมูลฝอยที่มีอยู่เดิม และพัฒนาให้เป็นศูนย์กำจัดขยะมูลฝอย โดยมีขั้นตอนดังนี้

- (๑) จัดระบบคัดแยกขยะมูลฝอย
- (๒) ระบบกำจัดผสมผสานหลายๆ ระบบในพื้นที่เดียวกัน ได้แก่ หมักทำปุ๋ย ฝังกลบ และวิธีอื่นๆ เป็นต้น

๖ การคัดแยก เก็บรวบรวมและขนส่งขยะมูลฝอย

ในการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร จำเป็นต้องจัดให้มีระบบการคัดแยกขยะมูลฝอยประเภทต่างๆ ตามแต่ลักษณะองค์ประกอบโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่ แต่อาจแยกด้วยมือหรือเครื่องจักรกล การคัดแยกขยะมูลฝอย สามารถดำเนินการได้ตั้งแต่แหล่งกำเนิด โดยจัดวางภาชนะให้เหมาะสม ตลอดจนวางระบบการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับระบบการคัดแยกขยะมูลฝอย พร้อมทั้งพิจารณาความจำเป็นของสถานีขนถ่ายขยะมูลฝอยและระบบขนส่งขยะมูลฝอยไปกำจัดต่อไป

๑) หลักเกณฑ์ มาตรฐาน ภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

(๑) ภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

ถังขยะ เพื่อให้การจัดเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และลดการปนเปื้อนของขยะมูลฝอยที่มีศักยภาพในการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่จะต้องมีการตั้งจุดรวบรวมขยะมูลฝอย (Station) และให้มีการแบ่งแยกประเภทของถังรองรับขยะมูลฝอยตามสีต่างๆ โดยมีถุงบรรจุภายในถังเพื่อสะดวกและไม่ตกหล่น หรือแพร่กระจาย ดังนี้

- สีเขียว รองรับขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น ผัก ผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้
- สีเหลือง รองรับขยะที่สามารถนำมารีไซเคิลหรือขายได้ เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ
- สีเทาฟ้าสีส้ม รองรับขยะที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยา ถ่านไฟฉาย กระป๋องสีสเปรย์ กระป๋องยาฆ่าแมลง ภาชนะบรรจุสารอันตรายต่างๆ
- สีฟ้า รองรับขยะย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษ และไม่คุ้มค่าการรีไซเคิล เช่น พลาสติกห่อลูกอม ขอบห่อสำเร็จรูป ถุงพลาสติก โฟม และฟอล์ยที่เปื้อนอาหาร โดยรูปแบบของถังและสัญลักษณ์การรองรับขยะมูลฝอยประเภทต่างๆ แสดงไว้ดังรูป

แผนภาพที่ ๒.๖ รูปแบบของถังและสัญลักษณ์การรองรับขยะมูลฝอยประเภทต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีถุงพลาสติกสำหรับรองรับขยะมูลฝอยในแต่ละถังโดยมีดปากถุงสีเดียวกับถังที่รองรับมูลฝอยตามประเภทดังกล่าวข้างต้น

ในกรณีที่สถานที่ที่มีพื้นที่จำกัดในการจัดวางภาชนะรองรับขยะมูลฝอยและมีจำนวนคนที่ค่อนข้างมากในบริเวณพื้นที่นั้น เช่น ศูนย์การประชุม สนามบิน ควรมีถังที่สามารถรองรับขยะมูลฝอยได้ทั้ง 4 ประเภทในถังเดียวกัน โดยแบ่งพื้นที่ของถังขยะมูลฝอยออกเป็น 4 ช่อง และตัวถังรองรับขยะมูลฝอยทำด้วยสแตนเลส มีฝาปิดแยกเป็น 4 สี ในแต่ละช่องตามประเภทของขยะมูลฝอยที่รองรับดังนี้

- ฝาสีเขียว รองรับขยะมูลฝอยที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว
- ฝาสีเหลือง รองรับขยะมูลฝอยที่สามารถนำมารีไซเคิล หรือขายได้
- ฝาเทาแดง รองรับขยะมูลฝอยที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม
- ฝาฟ้า รองรับขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษ และไม่คุ้มค่าการรีไซเคิล และมีสัญลักษณ์ข้างถัง

สำหรับสถานที่บางแห่งควรมีถังคอนเทนเนอร์ขนาดใหญ่ตั้งไว้สำหรับให้ประชาชนทิ้งขยะมูลฝอยแยกประเภทด้วย รายละเอียดดังตารางที่ ๒.๖

ตารางที่ ๒.๖ แสดงประเภทของภาชนะรองรับมูลฝอย ณ สถานที่ต่างๆ

ประเภท/ขนาด	สถานที่รวบรวม	หมายเหตุ
๑. ถังคอนเทนเนอร์ ความจุ ๔,๐๐๐-๕,๐๐๐ ลิตร	ห้างสรรพสินค้า สวนสาธารณะ ตลาด ภัตตาคาร สนามกีฬา	มี ๔ตอน สำหรับใส่ขยะมูลฝอย ๔ ประเภท
๒. ถังขนาดความจุ ๑๒๐-๑๕๐ ลิตร	ห้างสรรพสินค้า สถานศึกษา สนามกีฬา โรงแรม โรงพยาบาล สถานีบริการน้ำมัน ทางเข้าหมู่บ้าน	ถังสีเขียว เหลือง เทาฝาส้ม ฟ้ำ หรือถังเทาหรือครีม คาสีเขียว เหลือง ส้ม ฟ้ำ
๓. ถังพลาสติกความจุ ๕๐-๖๐ ลิตร	จุดที่กลุ่มชนส่วนใหญ่มีกิจกรรมร่วมกันเป็นโครงการ โรงภาพยนตร์ ฯลฯ	ถังสีเขียว เหลือง เทาฝาส้ม ฟ้ำ
๔. ถังพลาสติก	ครัวเรือน	ถังสีเขียว เหลือง แดง ฟ้ำ หรือ ถังดำ คาสีฟ้าหรือครีม เขียว เหลือง แดง ฟ้ำ

ถังขยะ สำหรับคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือนและจะต้องมีการคัดแยกรวบรวมใส่ถังขยะมูลฝอยสีต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ถังสีเขียว รวบรวมขยะมูลฝอยที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น ผัก ผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้
- ถังสีเหลือง รวบรวมขยะมูลฝอยที่สามารถนำมารีไซเคิลหรือขายได้ เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ อลูมิเนียม
- ถังสีแดง รวบรวมขยะมูลฝอยที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยา ถ่านไฟฉาย กระป๋องสีสเปรย์ กระป๋องยาฆ่าแมลง ภาชนะบรรจุสารอันตรายต่างๆ
- ถังสีฟ้า รวบรวมขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษ และไม่คุ้มค่าการรีไซเคิล เช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูป ถังพลาสติก โฟม และพอลียูรีเทนอาหาร

(๒) เกณฑ์มาตรฐานภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

(๒.๑) ควรมีสัดส่วนของถังขยะมูลฝอยจากพลาสติกที่ใช้แล้วไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ โดยน้ำหนัก

(๒.๒) ไม่มีส่วนประกอบสารพิษ (Toxic Substances) หากจำเป็นควรใช้สารเติมแต่งในปริมาณที่น้อยและไม่อยู่ในเกณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

(๒.๓) มีความทนทาน แข็งแรงตามมาตรฐานสากล

(๒.๔) มีขนาดพอเหมาะมีความจุเพียงพอต่อปริมาณขยะมูลฝอย สะดวกต่อการถ่ายเทขยะมูลฝอย และการทำความสะอาด

(๒.๕) สามารถป้องกัน แมลงวัน หนู แมว สุนัข และสัตว์อื่นๆ มิให้สัมผัสหรือคุ้ยขยะมูลฝอยได้

(๓) จุกรวบรวมขยะมูลฝอยขนาดเล็ก

เพื่อสะดวกในการเก็บรวบรวมและประหยัด จึงต้องมีการตั้งจุกรวบรวมขยะมูลฝอยขึ้น โดยจุกรวบรวมขยะมูลฝอยจะกำหนดไว้ตามสถานที่ต่างๆ ได้แก่ หมู่บ้าน โรงอาหาร โรงภาพยนตร์ โดยมีภาชนะรองรับตั้งไว้เป็นจุดๆ เช่น หมู่บ้านจัดสรร กำหนดให้จุกรวบรวม ๑ จุด ต่อจำนวนครัวเรือน ๕๐-๘๐ หลังคาเรือน จุดแรกจะตั้งที่ปากประตูทางเข้าหมู่บ้าน สำหรับบอาร์ทเมนต์ จะตั้งที่ลานจอดรถ บ้านที่อยู่ในซอยจุดแรกจะตั้งหน้าปากซอย แต่ละครัวเรือนจะรวบรวมขยะมูลฝอย ที่คัดแยกได้ โดยถูพลาสติกตามประเภทของสีต่างๆ มาทิ้งที่จุกรวบรวมขยะมูลฝอย

(๔) การแปรรูปขยะมูลฝอย

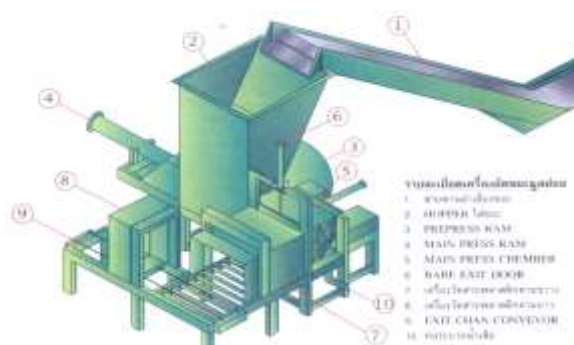
ในการจัดการขยะมูลฝอย อาจจัดให้มีระบบที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้วยการแปรรูปขยะมูลฝอย คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพลักษณะทางกายภาพเพื่อลดปริมาณ เปลี่ยนแปลงรูปร่างโดยวิธีคัดแยกเอาวัสดุที่สามารถหมุนเวียนใช้ประโยชน์ได้ออกมา วิธีการบดให้มีขนาดเล็กลง และวิธีการอัดเป็นก้อนเพื่อลดปริมาตรของขยะมูลฝอยให้ได้ร้อยละ 20-75 ของปริมาตรเดิม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของเครื่องมือและลักษณะของขยะมูลฝอย ตลอดจนใช้วิธีการห่อหุ้มหรือการผูกมัดก้อนขยะมูลฝอยให้เป็นระเบียบมากยิ่งขึ้น ผลที่ได้รับจากการแปรรูปขยะมูลฝอยนี้ จะช่วยให้เก็บรวบรวม ขนถ่าย และขนส่งได้สะดวกขึ้น สามารถลดจำนวนเที่ยวของการขนส่ง ช่วยให้ขยะมูลฝอยไม่ปลิวหล่นจากรถบรรทุก และช่วยรีดเอาน้ำออกจากขยะมูลฝอย ทำให้ไม่มีน้ำขยะมูลฝอยรั่วไหลในขณะขนส่ง ตลอดจนเพิ่มประสิทธิภาพการกำจัดขยะมูลฝอยโดยวิธีฝังกลบ โดยสามารถจัดวางซ้อนได้อย่างเป็นระเบียบจึงทำให้ประหยัดเวลา และค่าวัสดุในการกลบทับ และช่วยยืดอายุการใช้งานของบ่อฝังกลบได้อีกทางหนึ่งด้วย

แผนภาพที่ ๒.๗ การแปรรูป

การพิจารณาเครื่องมือแปรรูปขยะมูลฝอยสามารถเลือกใช้ได้ตามองค์ประกอบและลักษณะสมบัติขยะมูลฝอย ประเภทของแหล่งกำเนิดสถานที่ตั้งระบบ โดยมีปัจจัยที่ควรพิจารณาดังนี้

- **ความสามารถในการทำงาน :** เครื่องมือจะช่วยทำงานอะไรบ้างให้ได้ง่ายที่ตื้นกว่าเดิม
- **ความเชื่อถือได้ :** ต้องการบำรุงรักษามากน้อยเพียงไร
- **การบริการได้ :** การตรวจเช็คและซ่อมแซม สามารถทำได้เอง และผู้ขายมีบริการหลังการขาย
- **ความปลอดภัย :** เครื่องมือมีระบบป้องกันอันตรายแก่ผู้ใช้งาน ซึ่งอาจเกิดการเดินเลื้อยหรือขาดความรู้ความเข้าใจ
- **ความสะดวกและง่ายในการใช้เครื่องมือประสิทธิภาพ :** เครื่องมือมีวิธีการใช้ง่ายและสะดวก มีกลไกควบคุมการทำงาน
- **ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม :** ไม่ก่อให้เกิดเสียงดัง กลิ่นรบกวน หรือมลพิษอื่นๆ
- **ความสวยงาม :** เครื่องมือไม่ดูเทอะทะ ก่อความรำคาญให้กับสายตา
- **ค่าใช้จ่าย :** ต้องคำนึงถึงเงินลงทุนและค่าบำรุงรักษารายปีอยู่ในระดับราคาที่ยอมรับได้

แผนภาพที่ ๒.๘ เครื่องมือแปรรูปขยะมูลฝอย

๗) การลดและการใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย

๗.๑) การลดปริมาณขยะมูลฝอย

การลดปริมาณขยะมูลฝอยให้ได้ผลดีต้องเริ่มต้นที่การคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้งเพื่อไม่ให้เกิดการปนเปื้อน ทำให้ได้วัสดุเหลือใช้ที่มีคุณภาพสูง สามารถนำไป Reused-Recycle ได้ง่าย รวมทั้งปริมาณขยะมูลฝอยที่จะต้องนำไปกำจัดมีปริมาณน้อยลงด้วย ซึ่งการคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดนั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละชุมชน เช่น ครั้วเรือน ร้านค้า ห้างสรรพสินค้า สำนักงาน บริษัท สถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งปริมาณ และลักษณะสมบัติขยะมูลฝอยที่แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้การคัดแยกขยะมูลฝอยสามารถดำเนินการได้ ๔ ทางเลือก คือ

ทางเลือกที่ ๑ การคัดแยกขยะมูลฝอยทุกประเภทและทุกชนิด

ทางเลือกที่ ๒ การคัดแยกขยะมูลฝอย ๔ ประเภท (Four cans)

ทางเลือกที่ ๓ การคัดแยกขยะสด ขยะแห้ง และขยะอันตราย (Three cans)

ทางเลือกที่ ๔ การคัดแยกขยะสดและขยะแห้ง (Two cans)

ตาราง ๒.๗ เปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือก

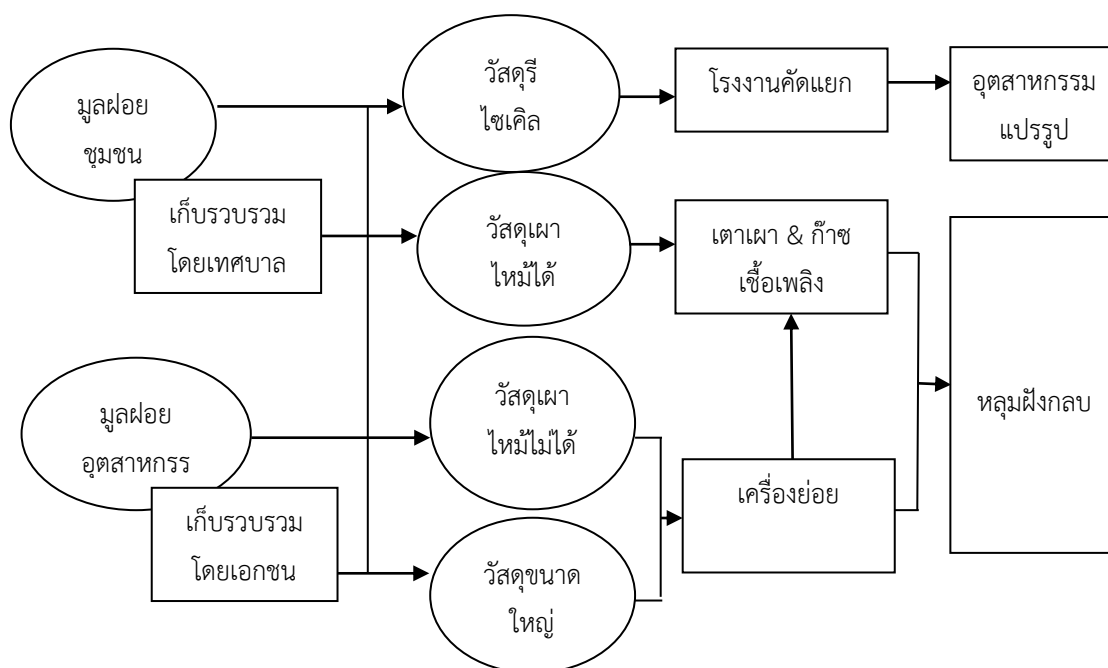
ทางเลือก ที่	รูปแบบ	ภาชนะรองรับขยะ มูลฝอย	ข้อดี	ข้อเสีย	สรุปผลงาน
๑	แยกขยะมูลฝอยที่ใช้ได้ใหม่ทุกประเภทและแยกขยะมูลฝอยที่ต้องนำไปกำจัดแต่ละวิธีได้	แบ่งตามประเภทขยะมูลฝอย	วัสดุที่นำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่มีคุณภาพดีมาก	- พาหนะเก็บขนต้องมีประสิทธิภาพสูงสามารถเก็บขนขยะมูลฝอยที่แยกไว้ได้หมด - เพิ่มจำนวนภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมากขึ้น	ดีมาก
๒	แยกขยะมูลฝอย ๔ ประเภท (Four cans)	แบ่งเป็นถังขยะรีไซเคิล, ขยะทั่วไป ขยะย่อยสลายได้และขยะอันตราย	วัสดุที่นำกลับไปใช้ประโยชน์ใหม่มีคุณภาพดี	เพิ่มจำนวนภาชนะรองรับขยะมูลฝอยมากขึ้น	ดี
๓	แยกขยะสด ขยะแห้ง และขยะอันตราย (Three cans)	แบ่งเป็นถังขยะสด ขยะแห้ง และขยะอันตราย	ง่ายต่อการนำขยะสดไปใช้ประโยชน์และขยะอันตรายไปกำจัด	วัสดุที่นำกลับไปใช้ประโยชน์ยังปะปนกันอยู่ไม่ได้แยกประเภท	พอใช้
๔	แยกขยะสดและขยะแห้ง (Two cans)	แบ่งเป็นถังขยะแห้งและขยะเปียก	ง่ายต่อการนำขยะเปียกไปใช้ประโยชน์	สับสนต่อนิยามคำว่าขยะเปียก ขยะแห้งทำให้ทั้งไม่ถูกต้องกับถังรองรับ	ต้องปรับปรุง

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่า ทางเลือกที่ ๑ สามารถรวบรวมวัสดุที่จะนำมาใช้ใหม่ได้ในปริมาณมาก และมีคุณภาพดีมาก แต่เนื่องจากประชาชนอาจจะยังไม่สะดวกต่อการคัดแยกขยะมูลฝอยทุกประเภท ดังนั้นในเบื้องต้นเพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยต่อการคัดแยกขยะมูลฝอยควรเริ่มที่ทางเลือกที่ ๒ คือแบ่งการคัดแยกขยะออกเป็น ๔ กลุ่ม (ขยะรีไซเคิล ขยะย่อยสลายได้ ขยะทั่วไป และขยะอันตราย) ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถนำขยะมูลฝอยกลับไปใช้ประโยชน์ได้ใหม่และสะดวกต่อการกำจัด อย่างไรก็ตามการจะปรับปรุงรูปแบบการจัดวางภาชนะรองรับขยะมูลฝอยหรือไม่นั้นจะต้องประเมินผลโครงการในระยะแรกก่อน

๘) การจัดการขยะมูลฝอยของประเทศต่างๆ^{๒๓}

๘.๑) ญี่ปุ่น ตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศญี่ปุ่น แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ขยะมูลฝอยชุมชนและขยะอุตสาหกรรม โดยขยะมูลฝอยชุมชนจะเก็บรวบรวมโดยเทศบาล/อบต.และประชาชน ส่วนขยะอุตสาหกรรมเก็บรวบรวมโดยเอกชน ขยะทั้ง ๒ ประเภทนี้จะต้องมีการคัดแยกดังนี้ วัสดุรีไซเคิลจะนำไปใช้ในอุตสาหกรรมแปรรูป วัสดุเผาไหม้ได้จะนำเข้าเตาเผา ส่วนวัสดุเผาไหม้ไม่ได้และวัสดุขนาดใหญ่เข้าเครื่องย่อยแล้ว นำไปฝังกลบ ดังแผนภาพที่ ๒.๑.๘ นอกจากนี้ยังมี การกำหนดจุดทิ้งขยะรีไซเคิล ออกกฎหมายกำหนดให้ ผู้ผลิต ต้องรีไซเคิลผลิตภัณฑ์ที่ตนเองผลิตขึ้น กฎหมายรีไซเคิลภาชนะบรรจุและหีบห่อ เป็นต้น

จุดแข็งของการจัดการขยะในญี่ปุ่น คือเน้น การคัดแยกที่แหล่งกำเนิด โดยกำหนดวันประเภท และเวลาในการทิ้ง ในปัจจุบันญี่ปุ่นได้มีการพัฒนาการจัดการขยะโดยกำหนดค่าทิ้งขยะตามน้ำหนัก และผู้ก่อขยะต้องรับผิดชอบในการคัดแยกก่อน

แผนภาพที่ ๒.๙ ระบบการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศญี่ปุ่น

การจัดการขยะเพื่อผลิตพลังงานในญี่ปุ่น

เทคโนโลยีที่นำมาใช้ ประกอบด้วยเทคโนโลยี เเผาในเตาเผา(Incineration) การผลิตก๊าซเชื้อเพลิง(Gasification) การผลิตก๊าซจากหลุมฝังกลบ (landfill Gas to Energy) การผลิตเชื้อเพลิงขยะ (RefuseDerived Fuel , RDF) และการย่อยสลายแบบไม่ใช้ออกซิเจน(Anaerobic Digestion)

^{๒๓} นายอานวย ทองสถิตย์, รายงานการศึกษาส่วนบุคคล (Individual Study) เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนเพื่อผลิตพลังงาน, วิทยาลัยนักบริหารสำนักงาน ก.พ.(หน้า ๒๓ – ๒๙).

สำหรับประเทศญี่ปุ่นมีความจำเป็นที่จะต้องกำจัดของเสียให้เหลือกากน้อยที่สุดเนื่องจากมีความจำกัดในพื้นที่ จึงเลือกใช้เทคโนโลยีเผาในเตาเผา คิดเป็นร้อยละ ๗๐-๘๐ ของปริมาณขยะทั้งหมด

๘.๒) สิงคโปร์ ในช่วง ๒๐ ปี ที่ผ่านมามีปริมาณขยะของประเทศสิงคโปร์เพิ่มขึ้นถึง ๖ เท่า โดยกว่าร้อยละ ๙๐ ถูกกำจัดโดยนำเข้าโรงงานเผาขยะที่มีอยู่ ๔ แห่ง บนเกาะสิงคโปร์ ส่วนขยะที่ไม่สามารถเผาได้และเถ้าจากการเผาจะนำไปฝังกลบในพื้นที่ฝังกลบแผนการจัดการขยะเป็นแผนงานหนึ่งที่อยู่ภายใต้ Singapore Green Plan ๒๐๑๒ ซึ่งประกอบด้วย แผนการจัดการน้ำ แผนการจัดการอากาศ แผนอนุรักษ์ธรรมชาติ แผนทรัพยากร และแผนสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยแผนการจัดการของขยะจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและวิธีการในการจัดการขยะและกำหนดเป้าหมายในปีสิ้นสุดของแผน คือ ปี ค.ศ. ๒๐๑๒ ให้ยกเลิกการฝังกลบขยะ (Zero Landfill)

แผนภาพที่ ๒.๑๐ ระบบการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศสิงคโปร์

๘.๓) ไต้หวัน เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่และความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ ดังนั้น รัฐบาลไต้หวันจึงให้ความสำคัญการกำจัดขยะชุมชนโดยนำขยะไปเผาในโรงเผาขยะ (Incinerator plant) มากกว่าการกำจัดโดยการฝังกลบ (landfill) โดยในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ ประเทศไต้หวันมีโรงเผาขยะ ๓ แห่ง ในเขตNeihu, Muzha และ Beitou และพื้นที่ฝังกลบ @ แห่ง ที่เขต Shanzhuku มาตรการที่นำมาใช้ ได้แก่ การลดปริมาณขยะตั้งแต่ต้นทาง โดยลดปริมาณขยะตั้งแต่

ขั้นตอนการผลิต รวมถึงการเก็บค่าขยะต่อถุง (Per Bag Trash Collection Policy) ทำให้ปริมาณขยะลดลงถึงร้อยละ ๕๑ รัฐบาลไต้หวัน ได้กำหนดวิสัยทัศน์การห้ามฝังกลบขยะ (Zero Landfill) หรือ Total Recycling ภายในปี ค.ศ. ๒๐๑๐ โดยจัดทำเป็นแผนงานเพื่อรณรงค์ให้ครัวเรือนต่างๆ มีการนำวัสดุ เศษอาหารไปใช้ประโยชน์ต่อ

๘.๔) สาธารณรัฐเกาหลี

- จัดทำแผนบูรณาการขยะแห่งชาติ ค.ศ. ๒๐๐๒-๒๐๑๑ แผนการลดปริมาณขยะการจัดการและวัสดุของเสียมาเพิ่มมูลค่า
- จัดทำระบบการจัดการทรัพยากรของเสียแบบหมุนเวียน โดยการลดปริมาณขยะที่นำไปเผาและฝังกลบ การเพิ่มสัดส่วนขยะที่นำมา Recycle
- นำระบบ Extended Producer Responsibility มาใช้กับผู้ผลิต ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ขวดแก้ว แผ่นฟิล์ม หลอดไฟอุปกรณ์ไฟฟ้า โทร คอมพิวเตอร์
- จัดทำแผนงานภาคสมัครใจ (Voluntary Action Plan) เพื่อให้ประชาชนลดการใช้ถุงพลาสติก เช่น ขึ้นราคาจากใบละ ๒๐ won เป็น ๕๐ won
- ออกกฎหมายการนำเศษวัสดุก่อสร้างมาผลิตใหม่
- รณรงค์การลดขยะจากอาหาร โดยห้ามนำมาทิ้งในพื้นที่ฝังกลบ
- เพิ่มการใช้ประโยชน์จากของเสีย โดยการนำกากจากหลุมฝังกลบมาใช้

๘.๕) นิวซีแลนด์ นิวซีแลนด์ได้เริ่มแผนยุทธศาสตร์การจัดการขยะ (New Zealand Waste Strategy) เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๒๐๐๒ เพื่อนำสู่การลดปริมาณขยะเป็นศูนย์ (Moving towards zero waste) และการจัดการขยะที่ยั่งยืนของประเทศ โดยกำหนดเป้าหมายไว้ ๓ ประการ ดังนี้

- (๑) ลดค่าใช้จ่ายทางสังคมและความเสี่ยงที่ได้รับจากขยะ
- (๒) ลดความเสียหายของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการเกิดและทิ้งขยะ
- (๓) เพิ่มผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในการใช้วัสดุต่างๆ

โดยวางนโยบายที่สำคัญไว้ ๕ ประการ ได้แก่

- (๑) กฎระเบียบที่เหมาะสมเพื่อการลดและกำจัดขยะ โดยกำหนดผู้รับผิดชอบหลัก โดยเฉพาะรัฐบาลท้องถิ่น
- (๒) ราคาที่มีประสิทธิภาพ (Efficient Price) โดยกำหนดราคาที่เหมาะสมที่สะท้อนค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะ
- (๓) มาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมในระดับที่สูง (high environmental standards)
- (๔) การมีสารสนเทศที่เพียงพอและเข้าถึงได้

(๕) การใช้วัสดุอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการนำมาใช้ซ้ำ หรือผลิตใหม่เพื่อลดปริมาณขยะ

(๘.๖) ออสเตรเลีย รัฐบาลออสเตรเลียได้มีนโยบาย Zero Waste เช่นเดียวกับรัฐบาลนิวซีแลนด์ โดยกำหนดไว้ภายในปี ค.ศ. ๒๐๑๐ (No Waste by 2010 strategy) โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๙๖ และตั้งเป้าหมายในการลดปริมาณขยะลดลง ๒๕% ในแต่ละปี มีการจัดเก็บภาษีจากวัสดุที่เพิ่มขึ้นเพื่อนำไปชดเชยให้แก่ sector ที่มีการนำวัสดุมาใช้ซ้ำ ควบคุมปริมาณพื้นที่ฝังกลบและโรงงานเผาขยะ เป็นต้น โดยเน้นความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้จากความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และผู้อยู่อาศัย โดยเน้นการเกิดและการกำจัดขยะเป็นศูนย์ เพื่อ

- (๑) ลดการบริโภควัสดุและทรัพยากรพลังงานในภาพรวม
- (๒) การนำไปสู่สังคมที่ปลอดจากขยะเพื่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา
- (๓) เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นการจัดการของขยะและรักษาสิ่งแวดล้อม
- (๔) กระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทุกระดับทั้งรัฐบาลแห่งชาติและท้องถิ่น
- (๕) เพิ่มประโยชน์ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมจากการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

(๖) การทำแผนบูรณาการในการกำจัดของ

(๘.๗) แคนาดา แคนาดามีเป้าหมาย Zero Waste ในปี ค.ศ. ๒๐๑๐ เช่นเดียวกับกลุ่มประเทศทางสแกนดิเนเวีย นิวซีแลนด์ และออสเตรเลีย โดยมีการมุ่งเน้นในด้านต่างๆ ดังนี้

- (๑) ความรับผิดชอบของผู้ผลิต
- (๒) การนำผลิตภัณฑ์กลับไปใช้ซ้ำ
- (๓) การออกแบบและระบบที่สามารถใช้งานและผลิตซ้ำ
- (๔) การจูงใจให้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากวัสดุ recycle เพื่อส่งเสริมตลาดสินค้า Recycle

(๕) เข้าใจถึงการการจัดการและลดขยะจากแหล่งกำเนิดซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่าการกำจัดขยะเมื่อผ่านการใช้แล้ว

(๖) สร้างกลไกทางเศรษฐศาสตร์เมื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากร

(๗) จัดทำโครงสร้างพื้นฐานเพื่อนำขยะมาใช้และผลิตซ้ำ

(๘.๘) ฟินแลนด์ ฟินแลนด์ได้มีการจัดทำแผนการจัดการขยะแห่งชาติในปี ค.ศ. ๑๙๙๘ และมีการทบทวนในปี ค.ศ. ๒๐๐๒ โดยเน้นการนำขยะชีวภาพ ได้แก่ ของเสียจากพืช มูลสัตว์ และเศษวัสดุอื่นๆ เช่น กระจกผลิตเป็นพลังงานและปุ๋ย เพื่อให้ปริมาณขยะลดลงอย่างเห็นผลประเทศ

ฟินแลนด์ได้ออกกฎหมายการจัดเก็บภาษีจากการทิ้งขยะบนพื้นที่ฝังกลบ (Waste Tax Act) โดยคิดในอัตรา ๑๕ เหยียญยูโร/ตัน มีผลบังคับใช้ตั้งแต่เดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๙๖ และเพิ่มขึ้นเป็น ๒๓ เหยียญยูโร/ตัน เมื่อต้นปี ค.ศ. ๒๐๐๓

(๘.๙) สหรัฐอเมริกา สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีโรงงานเผาขยะมากตั้งอยู่ตามรัฐต่างๆ ทั่วประเทศ โดยโรงงานเผาขยะที่ผลิตกระแสไฟฟ้าได้ใหญ่ที่สุดในโลก ตั้งอยู่ที่เมืองดัลลาแวร์ ในรัฐเพนซิลวาเนีย ซึ่งสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ ๘๕ MW โรงงานแห่งนี้สร้างด้วยความช่วยเหลือทางเทคโนโลยีจากญี่ปุ่น โดยมี Plant Capacity ๒.๔๓๘ ตันต่อวัน เป็นโรงเผาขยะที่ใช้เป็นชนิดตะกรับหมุน (Rotary Grate Stoker) ดำเนินการตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๙๑ สหรัฐฯ เป็นประเทศที่มีการผลิตกระแสไฟฟ้าและความร้อนจากโรงงานขยะจำนวนมาก โดยมีการมุ่งเน้นในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- สนับสนุน R&D เทคโนโลยีและแนวคิดในการนำวัสดุใช้แล้วมาผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่
- ให้อิสระแก่รัฐบาลท้องถิ่นและชุมชนในการห้ามการนำขยะอย่างอื่นมาทิ้งในพื้นที่
- ส่งเสริมให้มีการนำบรรจุภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่ม ไปบรรจุซ้ำ(refill) แทนการนำไป หลอมใช้ใหม่ (Recycle)
- ออกกฎหมาย National Recycle Investment Tax Credit การจัดทำโครงการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ
- ส่งเสริมให้มีการนำเศษวัสดุ ขากปรักหักพังของอาคารมาใช้ในโครงการของรัฐ
- กำหนดเป้าหมาย ที่จะบรรลุสู่ สังคม Zero Waste สอดคล้องกับ State Action
- มีหน่วยงานดูแลรับผิดชอบในเรื่องการดำเนินการ การส่งเสริม การลงทุน ด้าน recycle วัสดุและผลิตภัณฑ์
- จัดตั้งสวนอุตสาหกรรมเชิงนิเวศน์ (Eco-Industrial Park) เพื่อให้เอกชนเช่าพื้นที่เพื่อลงทุน ด้าน Reuse,Recycle
- จัดเก็บค่าธรรมเนียมขยะ โดยยึดหลัก Pay-as-you-Throw
- ห้ามนำวัสดุ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ได้เพียงครั้งเดียว ในการจัดงานมหกรรม และงานตามที่สาธารณะ
- การรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในการนำรวบรวมและคัดแยก วัสดุ เพื่อสะดวกต่อการนำมาใช้ในการ Recycle,Reuse และผลิตปุ๋ย เพื่อการค้าและอุตสาหกรรม

ดังนั้นสรุปได้ว่า การกำจัดขยะมูลฝอยของชุมชนนั้นเป็นปัญหาใกล้ตัว และต้นเหตุของปัญหานี้ก็คือมนุษย์ คือพวกเราทุกคน หากทุกคนทุกบ้านทุกชุมชนและทั้งประเทศไทยร่วมมือกันแล้ว การกำจัดขยะอย่างถูกวิธี มีความมีวินัยและจิตสำนึกในการจัดการขยะในครัวเรือนของชุมชน และการได้รับความร่วมมือเอาใจใส่ของภาครัฐแบบบูรณาการ และภาครัฐหันมาแก้ไขปัญหaxyะอย่างยั่งยืน และไม่ปล่อยให้วิกฤตขยะเป็นปัญหาที่ชุมชนต้องแก้ไขด้วยตนเอง

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนร่มเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๘ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

นักวิชาการหรือนักวิจัย/หน่วยงาน	แนวคิดหลัก
คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (๒๕๔๗, หน้า ๙)	การจำแนกประเภทขยะมูลฝอยและแยกตามลักษณะขยะมูลฝอยได้เป็น ๒ ขยะมูลฝอยทั่วไป (General Wastes) และขยะมูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม (Industrial Wastes)
พัฒนา มุลพฤษ, (๒๕๔๖, หน้า ๒๓๔-๒๓๕)	การจำแนกลักษณะขยะมูลฝอยสามารถแบ่งได้ ๑๒ ประเภท คือ มูลฝอยสด มูลฝอยแห้ง ขี้เถ้า มูลฝอย จากการเก็บกวาดถนน มูลฝอยขนาดใหญ่ ซากรถยนต์ต่างๆ มูลฝอยจากสิ่งก่อสร้าง มูลฝอยอุตสาหกรรม มูลฝอยจากการเกษตรกรรม และสัตว์เลี้ยง มูลฝอยจากการบำบัดน้ำเสีย มูลฝอยจากซากสัตว์ และมูลฝอยพิเศษ
ปรางค์ ไพบุลย์สมบัติ, (๒๕๔๖, หน้า ๑๐)	ประเภทของแหล่งกำเนิดมูลฝอยมี ๕ ประเภท คือ จากนักท่องเที่ยว ประชากรท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว โรงแรมหรือที่พัก ร้านอาหาร จากธรรมชาติ
ศูนย์การจัดการด้านพลังงานสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยด้านชีวนามัย, (๒๕๔๙, หน้า ๑)	การจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร และระบบการบริหารจัดการของเสียอันตรายจากห้องปฏิบัติการ
คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (๒๕๔๗, หน้า ๑๒-๑๓)	แนวทางการจัดการมูลฝอยอย่างครบวงจร สามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำและแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ รวมถึงการจัดการกำจัดที่ได้ผลพลอยได้

ตารางที่ ๒.๘ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย/หน่วยงาน	แนวคิดหลัก
คู่มือสำหรับผู้บริหารองค์กรท้องถิ่น “การจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบ วงจร” ,กรมควบคุมมลพิษ (๒๕๕๑ , หน้า ๗-๓๐)	๑. ปัญหาขยะมูลฝอย ๒. แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอย ๓. สถานการณ์ด้านการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย ๔. นโยบายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนใน ประเทศไทย ๕. แนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับประเทศไทย
อำนาจ ทอสงิต เรื่อง การจัดการขยะมูลฝอยชุมชน เพื่อผลิตพลังงาน (๒๕๕๔, หน้า ๒๓-๒๙)	การจัดการขยะมูลฝอยของต่างประเทศที่มีจุดหมายเดียวกัน แต่ต่างวิธีดำเนินการ

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองได้ การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่เป็นกระบวนการขั้นต้นของการวางแผนการพัฒนาชุมชนในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตนเอง

๒.๓.๑ ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนองค์กร เพราะมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่งผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของ การบริหารความคิดเห็นถูกรับฟัง และนำไปปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาและที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนที่ดีที่สุด ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

มีนักวิชาการได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมเริ่มต้นจากจุดเล็ก ของคนมารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็นและความหวังใจ ความสนใจและการกระทำต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน กัดดันเรียกร้อง องค์กรต่าง ๆ เพื่อการต่อรองในด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองระดับประเทศ และการเมืองท้องถิ่น^{๒๔} สอดคล้องกับ การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุซึ่งจุดหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วม

^{๒๔}ชาติชาย ณ เชียงใหม่, การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า๑๕.

รับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าว^{๒๕} การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างร่วมกับผู้อื่น^{๒๖} การมีส่วนร่วมเป็นความเกี่ยวข้อง กิจกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่ อาศัยการมีส่วนร่วมเป็นตัวกระตุ้นให้ทำงานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย การมีส่วนร่วมในการบริหารงานเป็นทั้งเครื่องมือและกระบวนการในกิจการต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมหรือปฏิบัติการกิจต่างๆ ขององค์กร การที่บุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมต่างๆ ย่อมทำให้บุคคลมีความผูกพันต่อกิจกรรมนั้น และมีความผูกพันต่อองค์กรในที่สุด จึงทำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมทำให้มีความเกี่ยวข้องและการเกี่ยวข้องก่อให้เกิดความผูกพัน^{๒๗} การมีส่วนร่วมอาจจะเริ่มต้นง่าย ๆ จากการพัฒนามาจากข้างล่าง แทนวิธีการพัฒนาจากนโยบายเบื้องต้น จุดเริ่มต้นที่ง่าย ๆ ก่อนที่จะพิจารณาลงไปถึงตัวบุคคล ก็คือการกระจายอำนาจของการวางแผนจากส่วนล่างไปเป็นการวางแผนจากส่วนภูมิภาคซึ่งต้องอาศัยแนวคิดของการพัฒนามาจากข้างล่างนั่นเอง^{๒๘} การมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะสำคัญของกระบวนการทางการเมืองและกระบวนการในการจัดการต่อปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารงานของสังคมยุคใหม่ ที่เน้นปัจจัยในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเฉพาะการเสนอข้อเรียกร้อง (Demand) และการสนับสนุน (Support)^{๒๙} การมีส่วนร่วมเป็น การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลในหนึ่งสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำให้บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^{๓๐}

ดังนั้นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมประเมินผลการทำงานในสิ่งที่มีผลกระทบต่อนตนเองหรือชุมชนหรือประเทศชาติ

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมี

^{๒๕} สากล สถิตินานันท์, ภูมิศาสตร์ชนบท, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

^{๒๖} ปิยนุช เงินกล้า และคณะ, ภูมิศาสตร์ชนบท, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๒๗} สมศักดิ์ คงเที่ยง, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๘.

^{๒๘} อภิชัย พันธเสน, แนวคิด ทฤษฎี และภาพรวมของการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๑.

^{๒๙} Easton David, The Political System: An Inquiry in the State of political Science, (New York : Knopf, 1971), P. 202.

^{๓๐} Keith, D.D., Human Behavior at Work Human Relation and Organization Behavior, (New York: McGraw-Hill Book, 1972), pp.136.

ส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอมเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๙ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๙ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ชาติชาย ณ เชียงใหม่, (๒๕๔๔,หน้า๑๕)	การมีส่วนร่วมเริ่มต้นจากจุดเล็ก ของคนมารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจด้วย
สากล สติวิทยานันท์, (๒๕๓๖,หน้า ๑๖๗-๑๖๘)	การมีส่วนร่วม การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม
ปิยนุช เงินคล้า และคณะ, (๒๕๔๕, หน้า ๕)	การมีส่วนร่วม เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม
สมศักดิ์ คงเที่ยง, (๒๕๔๓,หน้า ๒๙๘)	การมีส่วนร่วมเป็นความเกี่ยวข้อง กิจกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่
อภิชัย พันธเสน, (๒๕๔๑, หน้า ๑๕๑)	การมีส่วนร่วมอาจจะเริ่มต้นง่าย ๆ จากแนวคิดของการพัฒนา มาจากข้างล่าง
Easton David, (1971, pp. 202)	การมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะสำคัญของประชาชน โดยเฉพาะการเสนอข้อเรียกร้อง (Demand) และการสนับสนุน (Support)
Keith, (1972,pp.136)	การมีส่วนร่วมเป็น การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลในหนึ่งสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) เป็นเหตุให้กระทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่ม

๒.๓.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของบุคคลในการบริหารจัดการปัญหาต่าง ๆ ในระดับชุมชนและในระดับประเทศนั้นมีความสำคัญมาก เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้ประชาชนได้รู้ถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเองชุมชนและประเทศได้ถูกต้องได้มีนักวิชาการได้อธิบายถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

มีนักวิชาการได้อธิบายถึงยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศให้มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วม^{๓๑}

๑. การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลายและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการการจัดองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนมีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง

๒. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการ กระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุลเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้า และบริการและสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสร้างระบบเฝ้าระวังวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ

๓. การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติเกื้อกูล ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รวมทั้งสร้างกลไกการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน นับเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองระบอบประชาธิปไตย เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ทำให้อำนาจอธิปไตย เป็นของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวม เพื่อจะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน^{๓๒}

การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการ และเครื่องมือสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ในการทำให้ประชาชนได้แสดงออกถึงความคิดเห็น และปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ของกลุ่ม และของชุมชนแต่การมีส่วนร่วมของประชาชน ก็อาจถูกบิดเบือนไปได้ หากเป็นการมีส่วนร่วมที่มีการชี้นำ ครอบงำจากกลุ่มอิทธิพลหรือได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง ครบถ้วน หรือมีอคติต่อกัน ซึ่งจะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะดังกล่าวเป็นการเผชิญหน้ากัน ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน ดังที่เกิดขึ้นในสังคมบางสังคมจนบางครั้งนำไปสู่สงครามกลางเมืองหรือความรุนแรง

^{๓๑} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ. พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^{๓๒} ปธาน สุวรรณมงคล, ปัญหาพัฒนาการทางการเมืองไทย: การเมืองท้องถิ่นกับการพัฒนาการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕๕-๓๕๖.

ทางการเมืองได้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการเมืองระดับท้องถิ่น ได้แก่ การที่ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง นอกจากจะสามารถเลือกสมาชิกสภาท้องถิ่นได้โดยตรงแล้ว ยังสามารถเลือกคณะผู้บริหาร หรือผู้บริหารได้โดยตรง รัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ ในมาตรา ๒๘๖ ได้ให้สิทธิประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด จำนวนไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มาลงคะแนนเสียง ในการถอดถอนสภาท้องถิ่น หรือผู้บริหารนั้นพ้นจากตำแหน่งได้ และมาตรา ๒๗ บัญญัติให้ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใด จำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นสามารถเข้าชื่อร้องต่อประธานสภาท้องถิ่น เพื่อให้สภาท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นได้

หลักการสำคัญเรื่องนโยบายการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมต่างๆ นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์และลักษณะที่สำคัญดังนี้^{๓๓}

๑. ร่วมคิดวางแผน โดยมีส่วนร่วมในเรื่องดังต่อไปนี้

- ๑.๑ ร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา
- ๑.๒ ร่วมจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- ๑.๓ ร่วมคิดเสนอแนวทางแก้ไข
- ๑.๔ ร่วมกำหนดความต้องการของชุมชน
- ๑.๕ ร่วมตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม
- ๑.๖ ร่วมเสนอ โครงการ แผนงานและกิจกรรม

๒. ร่วมดำเนินการได้มีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

- ๒.๑ ร่วมแรงในการดำเนินงาน
- ๒.๒ ร่วมใจหรือการสนับสนุนให้กำลังใจ
- ๒.๓ ร่วมสนับสนุนทรัพยากร
- ๒.๔ ร่วมบริหารงาน เช่น ระดมทรัพยากร จัดสรรทรัพยากร แก้ปัญหาและ

ประสานงาน

๓. ร่วมประเมินผลการดำเนินงานโดยมีส่วนร่วมดังเรื่องต่อไปนี้

- ๓.๑ ติดตามความก้าวหน้า ความสำเร็จ
- ๓.๒ สรุปผล
- ๓.๓ รายงานผลการดำเนินงาน

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามี ๒ ระดับคือ^{๓๔}

^{๓๓} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของไทย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖-๗.

^{๓๔} สุนัย มัลลิกะมาส, รายงานวิจัย (ฉบับสมบูรณ์) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๓), หน้า ๓-๕.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ หมายถึง หน่วยงานของรัฐเป็นฝ่ายคิดริเริ่ม คิด ตัดสินใจให้มีโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมาและเห็นว่าสมควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง หมายถึง ประชาชนเป็นฝ่ายคิดริเริ่ม ตัดสินใจ และดำเนินโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่ง เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ ดังนี้

๑. ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

- ๑.๑ ช่วยเพิ่มคุณค่าในการตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน
- ๑.๒ ช่วยลดค่าใช้จ่ายและเวลาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ๑.๓ ช่วยสร้างฉันทามติร่วมกันของชุมชน
- ๑.๔ ช่วยเพิ่มความง่ายในการปฏิบัติงาน
- ๑.๕ หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าระหว่างกันของคู่กรณี
- ๑.๖ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหา
- ๑.๗ พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหา

๒. ให้ความรู้ความเข้าใจ

- ๒.๑ การจัดตั้งอาสาสมัครสิ่งแวดล้อม
- ๒.๒ การประชาสัมพันธ์
- ๒.๓ การจัดกิจกรรมส่งเสริม

๓. การรณรงค์การลดและคัดแยกขยะมูลฝอยจากครัวเรือน

๔. การมีส่วนร่วมในการจัดเก็บค่าธรรมเนียม

๕. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดเลือกพื้นที่ก่อสร้างบ่อฝังกลบ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลดังนี้^{๓๕}

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การประสานความร่วมมือ การติดตามตรวจสอบผลกระทบของการดำเนินการ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเป็นการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลของชุมชนหรือท้องถิ่นของตน เพื่อให้บรรลุตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ เพื่อให้เกิดการป้องกัน แก้ไข และจัดการได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรหลักในระดับท้องถิ่นที่ต้องเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ดังนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเข้าใจมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ที่องค์กร

^{๓๕} กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, มาตรการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๙), หน้า ๔๓-๔๘.

ปกครองส่วนท้องถิ่นได้ริเริ่มกับชุมชนในการแก้ไขปัญหา ซึ่งความสำคัญของการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ ดังนี้

- ๑.๑ ช่วยเพิ่มคุณค่าในการตัดสินใจเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน
- ๑.๒ ช่วยลดค่าใช้จ่ายและเวลาของหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหา
- ๑.๓ ช่วยสร้างฉันทามติร่วมกันของสมาชิกในชุมชนต่อการแก้ไขปัญหา และเกิดความชอบธรรมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
- ๑.๔ ช่วยเพิ่มความง่ายต่อการปฏิบัติงานตามแนวทางแก้ไขปัญหา เพราะมีการระดมความคิดต่อแนวทางที่ปฏิบัติที่ชัดเจน และทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน
- ๑.๕ หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าระหว่างกันของคู่อริพิพาท
- ๑.๖ ดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือของผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ๑.๗ พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของสมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอยในชุมชน

๒. แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล นับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก ความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอยต้องเริ่มต้นที่การจัดการกับประชาชนเป็นอันดับแรกก่อน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่สำคัญให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยในปัจจุบัน ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรดำเนินการตามแนวทางดังนี้

๒.๑ การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล แก่ประชาชนทุกระดับ รวมทั้งผู้นำท้องถิ่น การให้ความรู้นี้ควรผ่านกระบวนการการฝึกอบรม การประชุมสัมมนาการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับหน่วยงานหรือท้องถิ่นอย่าสม่ำเสมอ

๒.๒ การจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยค้นหาศักยภาพของผู้นำชุมชนหรืออาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการณรงค์ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เป็นต้นแบบในการขยายผลไปยังประชาชนให้กว้างขวางมากขึ้น

๒.๓ การประชาสัมพันธ์ หากในท้องถิ่นมีชุมชนริมน้ำ ควรเริ่มต้นที่ชุมชนริมน้ำก่อน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อผลกระทบสิ่งแวดล้อมกับแหล่งน้ำ

๒.๔ การจัดกิจกรรมส่งเสริม เพื่อเป็นการกระตุ้นชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับกลุ่มเยาวชนในการเข้าร่วมโครงการ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจให้เยาวชนสนใจในกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๕ การรณรงค์การลดและการคัดแยกขยะมูลฝอยจากครัวเรือน ความสำเร็จของการจัดการขยะมูลฝอยคือ การที่มีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นน้อยที่สุด ซึ่งไม่เป็นภาระต่อท้องถิ่นในการจัดการกำจัดต่อไป

การรณรงค์การลดและคัดแยกขยะมูลฝอยจากครัวเรือน เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของครัวเรือนเป็นหลัก หากสมาชิกในครัวเรือนหรือหัวหน้าครัวเรือนไม่เห็นความสำคัญก็ยากที่จะสำเร็จได้ อย่างไรก็ตามหากครัวเรือนมีระบบการคัดแยกขยะมูลฝอยตามประเภทของขยะมูลฝอยที่ดีได้มีการคัดแยกไว้แล้วด้วยเช่นกัน

๓. แนวทางปฏิบัติในการรณรงค์การลดและคัดแยกขยะมูลฝอยจากครัวเรือน มีวิธีปฏิบัติดังนี้

๓.๑ ส่งเสริมการคัดแยกขยะมูลฝอยจากครัวเรือน ควรเลือกทำเฉพาะชุมชนย่อยที่พิจารณาแล้วเห็นว่ามีความศักยภาพในการร่วมโครงการได้ เพื่อให้เป็นชุมชนนำร่อง

๓.๒ ส่งเสริมให้ครัวเรือนใช้ถุงบรรจุขยะมูลฝอยแบบแยกสี โดยให้ถุงสีเขียวเป็นขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ได้

๓.๓ จัดเก็บถุงบรรจุขยะมูลฝอยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดวันและเวลาในการเก็บขนขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ได้ เพื่อจำหน่ายและเป็นรายได้ให้ครัวเรือนในพื้นที่เป้าหมาย

๓.๔ การลดปริมาณขยะมูลฝอยจากครัวเรือน สามารถดำเนินการได้ในรูปแบบของการส่งเสริมให้นำมูลฝอยอินทรีย์มาหมัก เพื่อให้เกิดการย่อยสลายเป็นปุ๋ยหมัก

๓.๕ การมีส่วนร่วมในการจัดเก็บค่าธรรมเนียม เก็บทุกท้องถิ่นมักไม่ค่อยให้ความสำคัญเนื่องจากกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามการจัดเก็บค่าธรรมเนียมเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากในอนาคตภาครัฐไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณในการแก้ไขปัญหาได้ทั้งหมด จึงต้องดำเนินการด้วยความละเอียดอ่อน เพื่อให้ประชาชนมีความเต็มใจที่จะช่วย

๓.๖ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดเลือกพื้นที่ก่อสร้างฝักรวม มีหลายพื้นที่ที่มีการคัดค้านหรือต่อต้านโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการการศึกษา และการคัดเลือกพื้นที่ไม่มีความชัดเจนเพียงพอ อีกทั้งประชาชนโดยรอบพื้นที่ขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจในการคัดเลือกพื้นที่

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองการมีส่วนร่วมทางการเมือง (political Participation) เป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองสมัยใหม่ ระบบการเมืองปัจจุบันทั้งที่พัฒนาแล้วหรือกำลังพัฒนา ที่เป็นประชาธิปไตยหรือเป็นเผด็จการ ต่างยอมรับการมีส่วนร่วมระบอบประชาธิปไตยทั้งสิ้น โดยถือว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิ่งจำเป็นจะมีความแตกต่างกันตรงที่ว่าในระบอบประชาธิปไตยการมีส่วนร่วมทางการเมืองมักเป็นไปอย่างเสรีหรือสมัครใจ แต่ในประเทศที่ปกครองโดยระบอบเผด็จการ การมีส่วนร่วมมักเป็นไปในรูปแบบของการถูกปลุกกระตุ้น^{๓๖}

^{๓๖} สุจิต บุญบงการ, ปัญหาพัฒนาการทางการเมืองไทย: การมีส่วนร่วมทางการเมืองกับการพัฒนาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๙-๒๐๐.

การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่มีจุดมุ่งหมายจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในนโยบายหรือการกระทำของรัฐบาล ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายข้างต้นจึงมีลักษณะที่น่าสนใจดังนี้คือ

ลักษณะประการที่แรกคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองต้องเป็นเรื่องของการกระทำหรือพฤติกรรมไม่ใช่เป็นเรื่องความรู้สึกนึกคิด ทศนคติ หรือความเชื่อทางการเมือง แม้ว่าได้มีการยอมรับกันว่าทัศนคติความเชื่อและอุดมการณ์ทางการเมืองมีผลต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน แต่ทัศนคติและความเชื่อไม่ใช่การกระทำหรือกิจกรรม ดังนั้นเราควรต้องแยกให้ออกให้ชัดเจนระหว่างการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งเป็นเรื่องของกิจกรรมหรือการกระทำกับทัศนคติหรือความเชื่อและความรู้สึกทางการเมืองไม่ให้เกิดความสับสนในการศึกษาวิเคราะห์

ลักษณะประการที่สองคือ ต้องเป็นกิจกรรมของประชาชนไม่ใช่เป็นของนักการเมือง ถ้าเป็นกิจกรรมของนักการเมืองเรามักใช้คำว่าบทบาททางการเมือง เนื่องจากเขามีอาชีพเป็นนักการเมือง ส่วนประชาชนทั่วไปไม่ได้มีอาชีพเป็นนักการเมืองแต่มีอาชีพเป็นอย่างอื่น เช่น เกษตรกร ลูกจ้าง คนงาน เหล่านี้เป็นต้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงไม่ใช่การมีอาชีพทางการเมือง

ลักษณะประการที่สามคือ ต้องเป็นการกระทำหรือกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐ แต่ถ้ากิจกรรมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อกดดันในเรื่องอื่น เช่น คนงานนัดหยุดงานเพื่อให้ฝ่ายบริหารของบริษัทขึ้นค่าแรง ยังไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะยังไม่มีผลกระทบท่อการตัดสินใจของรัฐบาล แต่ถ้าคนงานเหล่านั้นนัดหยุดงานเพื่อกดดันให้รัฐบาลปรับปรุงกฎหมายแรงงานให้เป็นธรรมมากขึ้น กิจกรรมเช่นนี้จึงถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้จุดประสงค์ที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นการกดดันให้เปลี่ยนแปลงนโยบายเสมอไป แต่อาจเป็นการแสดงออกเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลหรือนักการเมืองก็ได้ จะเห็นได้จากกรณีของการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือการชุมนุมเพื่อสนับสนุนรัฐบาล

ลักษณะประการที่สี่คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีจุดประสงค์เพื่อกดดันรัฐบาล แต่การกดดันดังกล่าวไม่จำเป็นต้องได้รับผลสำเร็จเสมอไป การมีส่วนร่วมทางการเมืองในหลายเรื่องอาจล้มเหลวที่จะกดดันรัฐบาลได้เช่น การชุมนุมประท้วงอาจไม่เกิดผลแต่อย่างไรต่อรัฐบาล หรือการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้สมัครที่ตนเลือกอาจไม่ได้รับเลือกตั้งเสมอไป

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญอยู่ไม่น้อย

ความสำคัญประการแรกคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการยอมรับในความสามารถของประชาชน เป็นการยอมรับว่าประชาชนสามารถตัดสินใจที่จะกำหนดอนาคตของตนเองได้ การแสดงออกทางการเมืองเพื่อกดดันหรือสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลนั้นย่อมเป็นการกำหนดอนาคตของตนเองด้วย เป็นการยอมรับว่าประชาชนมีความรู้มากพอที่จะทราบได้ว่ารัฐบาลควรทำอะไรอันเป็นผลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน

ความสำคัญประการที่สองคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการยอมรับความเป็นพลเมือง (Citizenship) ของประชาชนความเป็นพลเมืองมีลักษณะที่สำคัญแตกต่างไปจากการเป็น

ราษฎรธรรมดาหรือการเป็น ไพร่ฟ้า (Subject) นั้นเป็นการยอมรับอำนาจและคำสั่งของผู้ปกครองประเทศเพียงอย่างเดียวถือว่าประชาชนเป็น ข้า คือไม่มีสิทธิแสดงความคิดเห็นแต่อย่างใด ไม่มีสิทธิที่จะกำหนดอนาคตของตนหรือกดดันให้ผู้ปกครองตัดสินใจอย่างหนึ่งอย่างใดหรือประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน แต่ความเป็นพลเมืองนั้นถือว่าการยอมรับว่าประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองและมีสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐบาล

ความสำคัญประการที่สามคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองช่วยสร้างความชอบธรรมแก่รัฐบาล รัฐบาลจะมีความชอบธรรมมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับที่ยอมรับของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้ประชาชนยอมรับในรัฐบาลรวมทั้งการตัดสินใจของรัฐบาลด้วยเพราะประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจนั้นๆ แม้แต่ในกรณีที่การตัดสินใจดังกล่าวไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนบางกลุ่มบางพวก การมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้พวกที่ไม่เห็นด้วยมีโอกาที่จะเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงของการตัดสินใจนั้น

ความสำคัญประการที่สี่คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองอาจมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอำนาจทางการเมือง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม กลุ่มผู้ที่ต้องการปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงในตอนแรกมักมีอิทธิพลหรืออำนาจน้อยกว่ากลุ่มที่ควบคุมรัฐบาล ซึ่งเป็นกลุ่มที่รักษาสภาพคงเดิม ดังนั้นกลุ่มที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงมักจะดึงกลุ่มทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมาร่วมกันต่อสู้

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการรวมพลังของประชาชนที่มีต่อองค์การของรัฐหรือองค์การเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา หรือเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการที่สมาชิกในชุมชนนั้นจะต้องร่วมมือการวางแผน และปฏิบัติงานเพื่อสนองตอบความต้องการหรือเพื่อแก้ปัญหาของประชาชนเอง^{๓๗}

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีหลากหลายและครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนโดยมีหลักการดังนี้รัฐธรรมนูญ ปีพ.ศ. ๒๕๔๐ และพ.ศ. ๒๕๕๐ ทั้ง ๒ ฉบับได้ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีการบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๖๓ มาตรา ๑๖๕ มาตรา ๑๖๓ บัญญัติให้ประชาชนสามารถเสนอกฎหมายได้ มาตรา ๑๖๔ ให้มีสิทธิถอดถอนผู้นำทางการเมือง โดยเข้าชื่อถอดถอนไม่น้อยกว่า ๒๐,๐๐๐ คน มาตรา ๑๖๕ ให้ประชาชนมีสิทธิในการออกเสียง ประชามติการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติงานต่างๆ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการพัฒนาจะส่งผลดีต่างๆ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้ ทำให้ประชาชนยอมรับโครงการมากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพันเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากประชาชนมากขึ้น การดำเนินโครงการจะราบรื่นได้รับความช่วยเหลือจากประชาชนมากขึ้น โครงการที่จะให้

^{๓๗} บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา, การเมืองการปกครองท้องถิ่น, (คณะสังคมศาสตร์และศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๗-๑๕๙.

ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้น มีการกระตือรือร้นในการพัฒนามากขึ้น สามารถพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนได้มากขึ้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบองค์การบริหารส่วนตำบลมีดังนี้ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในการแสดงความคิดเห็น ในการดำเนินการโครงการต่างๆ ร่วมเป็นคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนา การเข้าร่วมรับฟัง การประชุมสภา องค์การบริหารส่วนตำบล การคัดค้านข้อบังคับหรือมติขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ทำความเดือดร้อนแก่ประชาชน ร่วมเป็นคณะกรรมการจัดซื้อ จัดจ้างขององค์การบริหารส่วนตำบล ตรวจสอบแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ว่าเป็นไปตามความต้องการหรือไม่ตรวจสอบข้อบังคับและรายจ่ายประจำปีให้เป็นไปตามแผนพัฒนา ตรวจสอบพฤติกรรมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลตรวจสอบพฤติกรรมคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ติดตามโครงการและการใช้จ่ายงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนสามารถเข้าเสนอข้อ ๑ ใน ๒ ของผู้มีสิทธิในการเลือกตั้งประธานสภา องค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อเสนอข้อบังคับตำบลได้ ร้องเรียนต่อประธานสภา องค์การบริหารส่วนตำบลเมื่อเห็นว่าผู้บริหารมีความไม่โปร่งใส ร้องเรียนต่อนายอำเภอกรณีที่คณะกรรมการไม่สนใจคัดค้าน ฟ้องศาลปกครองกรณีที่ได้รับความสะดวกเสียหาย จากองค์การบริหารส่วนตำบล หรือพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าซื้อที่ดินของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล

สิทธิมนุษยชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นสิทธิของบุคคลในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐโดยตรงหรือโดยทางอ้อมได้แก่^{๓๘}

๑. สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศโดยการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรอย่างเสรีหรือการแสดงประชามติโดยตรง
๒. สิทธิที่จะแสวงหาและเรียกร้องสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
๓. สิทธิที่จะชุมนุมโดยสงบ เข้าร่วมกลุ่ม และจัดตั้งสมาคม
๔. สิทธิที่จะติดตามดูแลและตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐ
๕. สิทธิที่จะรับรู้ข่าวสารทางการเมือง
๖. สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการรับใช้ชาติหรือทำประโยชน์แก่ส่วนรวม
๗. สิทธิที่จะปกป้องระบบการปกครองของรัฐและต่อต้านการล้มล้างการปกครอง

ขั้นตอนและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานภาครัฐภายใต้แนวคิดประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ ตลอดจนแนวคิดหลักธรรมาภิบาลกล่าวได้ว่า กระแสแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ ได้เข้ามามีอิทธิพลที่ทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องบริหารราชการในระบบเปิดที่มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนในภาคส่วนต่างๆ ของสังคมไทยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานภาครัฐ ซึ่งเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ

^{๓๘} รุ่งพงษ์ ชัยนาม, การศึกษารัฐศาสตร์แนวทางสิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมวิธีราช, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑๔-๓๑๕.

กระบวนการของการสร้างการมีส่วนร่วม ตลอดจนการกำหนดขอบเขตหรือระดับการมีส่วนร่วมให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น กระบวนการการมีส่วนร่วมนั้นได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน^{๓๙}

ขั้นตอนที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาตัดสินใจ ที่เริ่มตั้งแต่การระบุปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวิเคราะห์หาสาเหตุ ตลอดจนการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับแผนงานและโครงการที่จะนำมาใช้ปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) หลังจากที่ได้ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อปัญหาหรือแผนงาน โครงการที่จะนำมาปฏิบัติแล้ว จะเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน โครงการไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจมีการแบ่งออกเป็นคณะทำงานในด้านต่าง ๆ และกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการมีส่วนร่วมที่ทำให้ประชาชนรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอาจเป็นประโยชน์ทางตรงหรือทางอ้อม หรืออาจเป็นประโยชน์ในทางอ้อมหรืออาจเป็นประโยชน์ในเชิงปริมาณหรือในเชิงคุณภาพก็ได้ อย่างไรก็ตามในการพิจารณาเรื่องในการรับผลประโยชน์จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์โดยเน้นความเสมอภาคและความเป็นธรรมด้วย

ขั้นตอนที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมโดยให้กลุ่มเป้าหมายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อเรื่องที่ตนเองได้รับผลกระทบจากนโยบาย แผนงานและโครงการ กิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้แสดงออกถึงความพึงพอใจที่เกิดขึ้น เพื่อที่ภาครัฐจะได้ปรับปรุงแก้ไข

เทคนิคการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผน ไว้ว่าการมีส่วนร่วมคือกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินการ การจัดการตามแผนการกำกับติดตาม การประเมินผลและการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยถือว่าการพัฒนานั้นเป็นของประชาชน^{๔๐}

เทคนิคในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแบ่งระดับการมีส่วนร่วมได้ ๓ ระดับคือ

๑. ระดับเป็นผู้ใช้ประโยชน์ เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วยการรับประโยชน์อย่างเดียว โดยไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างอื่น ซึ่งถือเป็นระดับต่ำสุดของการมีส่วนร่วม

^{๓๙} เทพศักดิ์ บุญยรัตน์พันธ์, การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาคประชาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๙.

^{๔๐} ทิพวรรณ จันทรสวและคณะ, การพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ลองไพล เอ็ด จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗๕

๒. ระดับเป็นผู้ให้ความร่วมมือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นมาระดับนี้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยการคอยให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะขอความร่วมมือจากประชาชนในเรื่องใด และเมื่อใด

๓. ระดับเป็นผู้ตัดสินใจ ระดับนี้ประชาชนจะเป็นผู้ศึกษาสถานการณ์และตัดสินใจที่จะดำเนินการในเรื่องต่างๆ นับตั้งแต่การวางแผนการดำเนินการ การประเมินผลการดำเนินการ การประเมินผลการดำเนินการและการแบ่งผลประโยชน์ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นเพียงผู้คอยให้คำแนะนำปรึกษา ซึ่งถือเป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงสุด

ดังนั้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นพฤติกรรมการร่วมกันของบุคคลในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในลักษณะการร่วมมือร่วมใจ เป็นการประสานงานความรับผิดชอบ ร่วมติดตาม ประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอบเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๐ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๐ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหรือนักวิจัย/หน่วยงาน	แนวคิดหลัก
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (๒๕๔๙, หน้า ๑๔)	ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศให้มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วม
ปธาน สุวรรณมงคล, (๒๕๕๕, หน้า ๓๕๕-๓๕๖)	๑. การพัฒนาท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการเมืองระบอบประชาธิปไตย ๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะต้องมีรูปแบบและลักษณะที่สำคัญดังนี้ร่วมคิดวางแผนร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผลการดำเนินงาน
ไพรัตน์ เตชะรินทร์, (๒๕๒๗, หน้า ๖-๗)	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนว่ามี ๒ ระดับคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำ และระดับสูง
สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, (๒๕๔๓, หน้า ๓-๕)	ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, (๒๕๔๙, หน้า ๔๓-๔๘)	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
สุจิต บุญบงการ, (๒๕๕๕, หน้า ๑๙๙-๒๐๐)	ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองการมีส่วนร่วมทางการเมือง (political Participation) เป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย
บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา, (๒๕๕๕, หน้า ๑๕๗-๑๕๙)	การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง กระบวนการรวมพลังของประชาชนที่มีต่อองค์การของรัฐหรือองค์การเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา หรือเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน
รุ่งพงษ์ ชัยนาม, (๒๕๕๖, หน้า ๓๑๔-๓๑๕)	สิทธิมนุษยชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นสิทธิของบุคคลในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม
เทพศักดิ์ บุญยรัตน์พันธ์, (๒๕๕๔, หน้า ๙)	กระบวนการการมีส่วนร่วมนั้นได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล
ทิพวรรณ จันทร์สวายและคณะ, (๒๕๕๔, หน้า ๗๕)	เทคนิคในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแบ่งระดับการมีส่วนร่วมได้ ๓ ระดับคือ ระดับเป็นผู้ใช้ประโยชน์ ระดับเป็นผู้ให้ความร่วมมือ และระดับเป็นผู้ตัดสินใจ

๒.๔. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหารเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ คือมีหลักเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหาร โดยลักษณะนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะ ทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

๒.๔.๑ ความหมายเกี่ยวกับการบริหาร

การบริหาร ใช้ในการบริหารระดับสูง หน้าที่เน้นหนักที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนไปสู่การปฏิบัติ เป็นคำที่นิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ เน้นการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบาย และนิยมใช้สำหรับการจัดการธุรกิจได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ดังนี้

มีนักวิชาการได้อธิบายความหมายของการบริหาร ไว้ว่า การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบอย่างมากมายทำให้มีปัญหาที่ต้องแก้ไขอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นปัญหาหนึ่งที่จะต้องจัดการแก้ไขให้ถูกจุดจัดการบริหารให้มีประสิทธิภาพและเกิดผลดีต่อองค์กรจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต้องมีความรอบคอบ ความละเอียดอ่อน ความสนใจ และต้องมีศิลปะในการบริหารเมื่อพบว่าผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานไม่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องมีวิธีการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับ^{๔๑} ซึ่งสอดคล้องกับ การบริหารเป็นการจัดการหรือการควบคุมกิจการต่าง ๆ ของรัฐ เช่นการบริหารเงินของมูลนิธิ การบริหารกิจการภาษี การบริหารเงินคงคลัง การบริหารงานบุคคล การบริหารที่ดินว่างเปล่า การบริหารการก่อสร้าง การบริหารกิจการอุตสาหกรรมและการบริหารงานของภาครัฐ หรือการบริหารรัฐกิจเรียกกันว่า รัฐประศาสนศาสตร์^{๔๒} การบริหาร มักจะใช้ในการบริหารระดับสูง เน้นการกำหนดนโยบายและแผนของผู้บริหารระดับสูง คำว่าการบริหารมักนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจหรือในระบบราชการมากกว่าภาคเอกชน ปัจจุบันการบริหาร หมายถึงกระบวนการในการทำงานเพื่อมุ่งสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์การจากการทำงานร่วมกันโดยใช้บุคคลและทรัพยากรร่วมกัน^{๔๓} การบริหารจัดการทั่วไปอาศัยกระบวนการการบริหารจัดการตามกระบวนการบริหารเพื่อตอบสนองงานพื้นฐาน ในขณะที่การบริหารจัดการยุทธศาสตร์ตอบสนองภารกิจยุทธศาสตร์ที่อาศัยการเรียนรู้สภาพแวดล้อมขององค์การแล้วกำหนด

^{๔๑} อัจฉรา ลิ้มวงษ์ทอง, *ภาวะผู้นำ(Leadership)*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๘.

^{๔๒} ภาวิดา ธาราศิริสุทธิและวิบูลย์ ไตวณะบุตร, *หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๔๓} สมศักดิ์ เกียรติกั้งแก้ว, *ทฤษฎีองค์การและการจัดการ*, (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

ยุทธศาสตร์^{๔๔} การบริหารของผู้บริหารองค์การในปัจจุบันเป็นผู้ทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ประสานงาน ผู้สอน และเป็นผู้นำทีม โดยการให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนมากกว่าที่จะใช้วิธีการบริหารแบบดั้งเดิมคือการสั่งการ และการควบคุม ลักษณะของงานการบริหารนั้นค่อนข้างจะมีความสลับซับซ้อนดังนั้นผู้บริหารจึงต้องมีความรอบรู้^{๔๕}

ดังนั้นสรุปได้ว่า การบริหารเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำพาองค์กรประสบผลสำเร็จในอนาคต การบริหารจึงเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวความหมายเกี่ยวกับการบริหาร เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอมเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๑ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
อัจฉรา ลิ้มวงษ์ทอง, (๒๕๕๑, หน้า ๓๘)	การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ ความรอบคอบ และความเอื้อเฟื้อ
ภาวิดา ธาราศรีสุทธิและวิบูลย์ โตวณะบุตร, (๒๕๔๒, หน้า๑).	การบริหารเป็นการจัดการหรือการควบคุมกิจการต่าง ๆ ของรัฐ เรียกกันว่า รัฐประศาสนศาสตร์
สมศักดิ์ เกี่ยวกิ่งแก้ว, (๒๕๕๔, หน้า ๑)	๑. การบริหารมักจะใช้ในการบริหารระดับสูง ๒. การบริหารมักนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจหรือในระบบราชการมากกว่าภาคเอกชน ๓. การบริหาร หมายถึงกระบวนการในการทำงานเพื่อบำรุงสวัสดิภาพหรือเป้าหมายขององค์การจากการทำงานร่วมกันโดยใช้บุคคลและทรัพยากรร่วมกัน
ดำรง วัฒนา, (๒๕๕๔, หน้า ๖)	การบริหารจัดการยุทธศาสตร์ตอบสนองภารกิจยุทธศาสตร์ที่อาศัยการเรียนรู้สภาพแวดล้อมขององค์การ
รังสรรค์ ประเสริฐศรี, (๒๕๔๘, หน้า ๒๑)	วิธีการบริหารผู้บริหารองค์การในปัจจุบันเป็นผู้ทำหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ประสานงาน ผู้สอน และเป็นผู้นำทีม มากกว่าการสั่งการ และการควบคุม

^{๔๔} ดำรง วัฒนา, *หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี: จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

^{๔๕} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, *พฤติกรรมองค์การ*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑.

๒.๔.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

การกำหนดทิศทางในการบริหาร นับว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในองค์กรเป็นการบอกถึงตำแหน่งในอนาคตที่ผูกพันกับบุคลากรทุกคน ทุกระดับ การบริหารมีความหลากหลายมากและมีความสำคัญมากในองค์กร ในการบริหาร การวางแผนการดำเนินการ วิธีการดำเนินการอย่างไร ให้องค์การบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ได้มีนักวิชาการให้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ดังนี้

มีนักวิชาการได้อธิบายถึงกระบวนการการบริหารประกอบไปด้วย ๑๐ ประการคือ^{๔๖}

๑. การวางแผน หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้าโดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์

๒. การจัดการ หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่าง ๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันเป็นอย่างดี

๓. การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การจัดหาบุคลากรเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ

๔. การตัดสินใจ หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจ แยกแยะ และวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจอย่างไรบ้าง

๕. การสั่งการ หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการรวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงานตลอดจนการใช้ศิลปะในการบริหารงาน

๖. การควบคุม หมายถึง การดูแลกำกับการทำงานเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด

๗. การร่วมมือประสาน หมายถึง การประสานงานให้ผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจในการทำงาน อย่างถูกต้อง

๘. การสื่อสาร หมายถึง การส่งผ่านข้อมูลข่าวสารและความเข้าใจในการทำงานเพื่อให้ผู้บังคับบัญชาสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตามคำสั่งอย่างถูกต้อง

๙. การรายงานผล หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาในแต่ละช่วงเวลาให้ผู้บังคับบัญชาทราบ

๑๐. การงบประมาณ หมายถึง การจัดการงบประมาณเกี่ยวกับการเงินที่ต้องใช้ในงบประมาณต่างๆ

การบริหาร คือกระบวนการทางสังคมซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ แนวทางสำคัญคือ^{๔๗}

^{๔๖} พงษ์ศักดิ์ ปัจจุพรผล, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

๑. ทางโครงสร้างเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายการบังคับบัญชา

๒. ทางโครงสร้างหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาทความรับผิดชอบ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓. ทางปฏิบัติการเป็นกระบวนการการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคล กำลังมีปฏิสัมพันธ์กันหรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

การบริหารทรัพยากรมนุษย์สำหรับกระบวนการในการบริหารทรัพยากรมนุษย์จะประกอบด้วยขั้นตอนหรือกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๔๗}

๑. การออกแบบงานและการวิเคราะห์เพื่อกำหนดตำแหน่งงาน (Task Specialization) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการกำหนดเป้าหมาย การกำหนดกลยุทธ์ (Human Resource Strategy) ขององค์กร จึงจะมาถึงขั้นแรกของการบริหารทรัพยากรมนุษย์

๒. การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning) เช่น การวางแผนเกี่ยวกับตำแหน่ง จำนวนและการจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับปริมาณ ชนิดและตำแหน่งของงานในองค์กร เป็นต้น

๓. การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากร (Recruitment and Selection) ซึ่งก็จะประกอบด้วยยุทธวิธีต่างๆ ในการสรรหา และทำการคัดเลือกให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับงาน

๔. การฝึกอบรมและการพัฒนาบุคลากร (Training and Development) เมื่อได้คนเข้ามาแล้ว ก็จะต้องมีการพัฒนาและฝึกอบรม เพื่อให้มีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานทั้งในสภาพปัจจุบันและอนาคต

๕. การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Evaluation) การประเมินผลการปฏิบัติงาน นอกจากเพื่อให้ทราบความเหมาะสมระหว่างบุคลากรกับงานที่ปฏิบัติแล้ว ยังสามารถใช้ในการพิจารณาความดีความชอบ การสับเปลี่ยนงาน การฝึกอบรม ตลอดจนการให้พ้นจากงานด้วย ถ้าเห็นว่าบุคคลผู้นั้นไม่มีความเหมาะสม

๖. การกำหนดค่าตอบแทน (Compensation) ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์งานและเปรียบเทียบประเมินค่าของงาน เพื่อที่จะนำมาใช้เป็นมาตรฐาน สร้างความเป็นธรรมในการกำหนดค่าจ้างและผลตอบแทนตามหลัก Equal Work, Equal Pay

^{๔๗} วัชร บวรณสิงห์, การบริหารหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

^{๔๘} สมศักดิ์ เกียรติแก้ว, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

๗. การส่งเสริมสุขภาพและการรักษาความปลอดภัยในการทำงาน (Health and Safety Maintenance) จากการวิเคราะห์คุณลักษณะของงานที่ทำ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนป้องกันอุบัติเหตุให้กับบุคลากรได้

๘. การจัดการตำแหน่งงาน (Position Management) จะช่วยให้เห็นความสำคัญและความจำเป็นในตำแหน่งงานที่ควรมี ซึ่งรวมไปถึงการเลื่อนตำแหน่ง (Promotion) การลดตำแหน่ง (Demotion) การให้พ้นจากตำแหน่งงาน (Retirement) เป็นต้น

๙. วินัยและการควบคุม (Discipline and Control) คือ การรักษากติกาด้วยวิธีการดำเนินการทางวินัย เพื่อป้องกันความเสียหายและให้เป็นธรรมในการทำงานแก่บุคคล

๑๐. แรงงานสัมพันธ์ (Labor Relations) เน้นงานภาคธุรกิจเอกชนอันเนื่องมาจากการที่ประเทศก้าวไปสู่อุตสาหกรรมมากขึ้น จำเป็นต้องมีผู้ปฏิบัติในภาคเอกชนมากขึ้น และจากการเกิดปัญหาขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างจึงนำไปสู่การออกกฎหมายแรงงานสัมพันธ์

หลักธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารคือ ทศพิธราชธรรม เป็นธรรมของนักปกครองหรือผู้บริหาร ประกอบไปด้วย ๑๐ ประการได้แก่^{๔๔}

๑. ทาน คือการให้ การรู้จักทำบุญ ทำทานเพื่อฝึกจิตใจให้มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริม ผู้อื่น

๒. ศีล คือการรักษา กาย วาจา ใจให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม เพื่อให้เกิดความเป็นปกติสงบ เรียบร้อย

๓. ปริจาคะ คือ การเสียสละ ความสุจริตประโยชน์ส่วนตนเพื่อคนอื่นและส่วนรวม เพื่อความเป็นอยู่อย่างสงบในสังคม

๔. อาชชวะ คือ ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ไม่คดโกงใคร ไม่ทำการทุจริตใดๆให้เสื่อมเสียจะทำให้เราเป็นคนดี น่าคบ น่านับถือ

๕. มัทวะ คือ ความอ่อนโยน อ่อนหวาน อ่อนน้อมถ่อมตนไม่อ่อนแอเพื่อให้เป็นที่รักที่ชอบแก่คนโดยทั่วไป

๖. ตปะ คือ ความเพียรพยายาม กระทำการทำงานให้ไปสู่ความสำเร็จ ไม่ทอดทิ้งงาน รับผิดชอบในหน้าที่การงาน

๗. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธ การข่มใจ การถือโทษในเรื่องต่าง ๆ จะก่อให้เกิดความแค้นความอาฆาตต่อเนื่องกัน ดังนั้นจึงต้องฝึกการมาถือโทษ

๘. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น การเบียดเบียนผู้อื่นซึ่งจะก่อให้เกิดการเอาผิด เอาเปรียบทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

^{๔๔}ฟ้าวิกร อินทวง, การพัฒนาบุคลิกภาพ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธนบุรี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

๙. ขันติ คือความอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบหรือเกิดขึ้นแก่ตน ไม่ว่าจะมาจนเฉียวง่าย ไม่แสดงอาการที่ไม่ดีออกมา

๑๐. อวิโรธนะ คือ การปฏิบัติไม่ให้ผิดทำนองคลองทำ ให้เกิดความถูกต้องเป็นธรรมไม่ประพฤตินสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

การบริหารงานของ ผู้นำองค์กร ผู้นำชุมชน เป็นผู้บริหารงานในท้องถิ่นหรือขอบเขตของตนนับเป็นผู้นำทางความคิดอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นแกนนำสำคัญในการเคลื่อนไหวของพลังมวลชน เป็นผู้นำความคิดและการตัดสินใจที่มีความสำคัญผู้นำทางความคิดในกลุ่มนี้ครอบคลุมไปทั่วตั้งแต่ผู้นำชาวบ้านผู้นำศาสนา ผู้นำกลุ่มสหภาพแรงงาน ผู้นำกลุ่มเกษตรกร ดังนั้นผู้นำท้องถิ่นหรือผู้นำต่าง ๆ ควรสนใจที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง มีการศึกษาและเข้าใจถึงวิธีการบริหารงานต่าง ๆ ในองค์กรให้ประสบความสำเร็จ มีการพัฒนาตนเองอยู่อย่างเสมอ^{๕๐}

ปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดังนี้^{๕๑}

๑. กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ทำให้เกิดเครือข่ายของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เชื่อมโยงในแต่ละประเภทเข้าไว้ด้วยกัน ในด้านเศรษฐกิจเกิดการบูรณาการระบบการค้า และเงินทุนแบบเสรี ในขณะที่องค์กรระหว่างประเทศมีการกำหนดนโยบาย แนวปฏิบัติและกฎที่มีผลกระทบกับหลายประเทศ ด้านการเมืองทำให้เกิดการแยกตัวตั้งเป็นประเทศใหม่ ส่วนด้านสังคมมีการย้ายถิ่นของประชากรที่มีเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและภาษาที่แตกต่างกันมาอยู่ในสังคมเดียวกัน ปฏิบัติร่วมกัน สร้างปัญหาและความกังวลของทั้งผู้ปฏิบัติงานอยู่เดิมและผู้เข้ามาอยู่ใหม่

๒. เทคโนโลยี (Technology) มีผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบของธุรกิจ ตามคลื่นของเทคโนโลยีแบ่งออกได้ ๕ คลื่น

คลื่นลูกที่ ๑ ช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๘ เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมพลังไอน้ำ มีการลงทุนในอุตสาหกรรมเหล็ก สิ่งทอ เป็นการเพิ่มผลผลิตและการเติบโตของการผลิต

คลื่นลูกที่ ๒ ช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๙ เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมพลังไอน้ำ มีการใช้เทคนิคใหม่ๆ ในอุตสาหกรรมเหล็ก เกิดการวางรถไฟด้วยเหล็ก และทำให้เกิดการขยายตลาดใหม่ๆ

คลื่นลูกที่ ๓ ช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๐ เกิดนวัตกรรมเครื่องจักร มีการนำน้ำมันมาใช้ให้เกิดการเผาไหม้เป็นพลังงาน กระแสไฟฟ้าและเคมี

คลื่นลูกที่ ๔ ช่วงกลางศตวรรษที่ ๒๑ เกิดนวัตกรรมด้านปิโตรเคมี อิเล็กทรอนิกส์ และการบิน มีการนำวิทยา การเส้นใยนำแสง และดาวเทียมมาใช้ในการสื่อสาร

คลื่นลูกที่ ๕ ช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๑ เป็นยุคของสารสนเทศและเทคโนโลยีชีวภาพ

^{๕๐} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ , ศักดิ์ชัย แห่งทศวรรษที่ ๒๑: แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท.ซัคเซสมีเดีย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๙.

^{๕๑} วรรัตน์ เขียวโพธิ์, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สิริบุตการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๗.

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วทำให้องค์กรต้องพยายามรักษาความสามารถในการแข่งขันดังนี้

๒.๑ การฝึกอบรมพนักงานอย่างต่อเนื่อง ให้สามารถใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย

๒.๒ การให้พนักงานมีการเรียนรู้เพื่อรับผิดชอบงานใหม่ หรือรับผิดชอบงานเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงทักษะการปฏิบัติงาน

๒.๓ การพัฒนาพนักงานให้มีความสามารถในการใช้องค์ความรู้จากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สร้างนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กร เป็นการก้าวสู่การพัฒนาด้วยฐานความรู้เดิม การเข้าถึงความรู้หรือเทคโนโลยีและใช้ความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน

๓. นวัตกรรมจัดการ (Managerial innovation) เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองแนวโน้มกระแสโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยีให้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบองค์กรใหม่ให้มีการสร้างเครือข่าย กลยุทธ์ พันธมิตร ทางธุรกิจ วิธีการคิดใหม่ในการผลิตสินค้าและบริการ ส่งผลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดังนี้

๓.๑ ผู้บริหารต้องเรียนรู้การใช้นวัตกรรมจัดการ เพื่อให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงส่งเสริมให้พนักงานปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน

๓.๒ การปรับเปลี่ยนและการฝึกฝนอบรมพนักงานเกี่ยวกับกระบวนการการทำงาน ขั้นตอนการปฏิบัติงานตามนวัตกรรมใหม่ๆ

๓.๓ การบริหารการทำงานเป็นทีมเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งต้องใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

๓.๔ การเปลี่ยนแปลงการหมุนเวียนสับเปลี่ยนงานของพนักงาน

๔. โครงสร้างประชากรและกำลังแรงงาน ส่งผลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดังนี้

๔.๑ การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานในแต่ละกลุ่มอายุซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มผลผลิตขององค์กรในอนาคต

๔.๒ การวางแผนและพัฒนาอาชีพของพนักงานเชื่อมโยงไปยังการพัฒนาให้มีโอกาสก้าวสู่ตำแหน่งต่างๆ ในองค์กรตามกลุ่ม อายุ เพศ และสายอาชีพ

๔.๓ รูปแบบและความสนใจในการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของพนักงานกลุ่มผู้สูงอายุกับพนักงานกลุ่มหนุ่มสาว

๔.๔ การฝึกอบรมแรงงานต่างชาติทั้งเรื่องภาษา ทักษะ และวัฒนธรรม ในกรณีที่องค์กรขาดแคลนแรงงานฝีมือ

๕. พฤติกรรมผู้บริโภค มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากเดิม โดยผู้บริโภคสูงอายุมีจำนวนมากขึ้น กลุ่มผู้บริโภคที่ทียรายได้ปานกลางจะเปลี่ยนจากการบริโภคสินค้าที่จำเป็นสำหรับการยังชีพ มาเป็น

สินค้าที่สร้างความสุขในการบริโภคและความเป็นอยู่มากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดังนี้

๕.๑ ผู้บริหารและพนักงานต้องมีการศึกษา เรียนรู้การปรับเปลี่ยนของกลุ่มลูกค้าด้านความรู้มาใช้ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กรอย่างต่อเนื่อง

๕.๒ การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้พนักงาน มีการแสวงหาและพัฒนาความรู้ตลอดเวลา

๕.๓ องค์การแสวงหาลูกค้าใหม่ๆ พัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ จึงต้องสร้างนวัตกรรมส่งเสริมการค้า ค้นหา นำเข้า แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างพนักงาน

๖. ภาวะเศรษฐกิจและการแข่งขันทำให้มีการลงทุนและการผลิตในลักษณะธุรกิจระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น และมีลักษณะ เครือข่ายทางธุรกิจที่ซับซ้อน ตลาดมีการขยายตัวเพิ่มขึ้น การติดต่อสื่อสารอย่างรวดเร็ว และมีความพยายาม ลดต้นทุนการขนส่งด้วยระบบโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดังนี้

๖.๑ การพัฒนาพนักงานปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมขององค์กรที่แตกต่างกัน จากการรวมการซื้อกิจการที่เพิ่มขึ้น

๖.๒ การเปลี่ยนแปลงเส้นทางสายอาชีพเพิ่มขึ้น พนักงานเปลี่ยนผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหารใหม่เร็วขึ้น

๖.๓ การปรับเปลี่ยนทักษะการปฏิบัติงานใหม่จากการเปลี่ยนแปลงงาน รวมทั้งการวางแผนและพัฒนาอาชีพใหม่

๖.๔ การพัฒนาพนักงานให้เกิดการเรียนรู้ การยอมรับ และพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การเผยแพร่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในองค์กรที่มีอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ประกอบไปด้วยปัจจัยต่างๆ คือ

๑. โครงสร้างขององค์กร ปัจจุบันองค์กรมีระดับในการบังคับบัญชาจำนวนลดลง และมีโครงสร้าง องค์กรแนวนอนมากกว่าแนวตั้ง การตัดสินใจมาจากบุคคลหลายฝ่ายมากกว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ตั้งแต่ช่วง ปี ค.ศ. ๑๙๙๐ เป็นต้นมา โครงสร้างขององค์กรมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเครือข่าย เป็นรูปแบบของสถานีเครือข่ายองค์กร และมีแนวโน้มลดขอบเขตที่เป็นเส้นชี้ระหว่างแผนกต่าง ๆ ภายในองค์กร ซึ่งยังเป็นรูปแบบโครงสร้างที่ใช้มาจนถึงปัจจุบันและในอนาคตส่งผลต่อการบริหารทรัพยากรดังนี้

๑.๑ การปรับเปลี่ยนหน้าที่และความรับผิดชอบใหม่ และการกำหนดเป้าหมายของผลลัพธ์อย่างชัดเจนเพื่อให้ทีมงานมีความพึงพอใจเพิ่มมากขึ้น

๑.๒ การสร้างทีมงาน ภาวะผู้นำ และการบริหารทีมงาน

๑.๓ การเลื่อนตำแหน่งและการโยกย้ายให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

๒. วัฒนธรรมองค์กร หมายถึง กลุ่มของค่านิยม ความเชื่อ บรรทัดฐาน ซึ่งเป็นแนวทางการเกิดของพฤติกรรมของพนักงาน พนักงานที่เข้าใจวัฒนธรรมองค์กรเป็นอย่างดีจะสามารถแปลเหตุการณ์ และมีแนวทางที่เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ องค์กรจะต้องสนับสนุนการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงองค์กร และผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศขององค์กรให้พนักงานเกิดความพึงพอใจ มีความคาดหวัง ยอมรับความแตกต่าง

๓. ทรัพยากรมนุษย์ ในองค์กรจำแนกเป็นพนักงานและผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการบริหาร จึงต้องคำนึงถึงด้านปริมาณ คือ จำนวนพนักงาน ค่าใช้จ่าย ชั่วโมงการทำงาน อัตราการเข้าออกจากงาน ผลการปฏิบัติงาน อายุเฉลี่ย และการเกษียณอายุ และด้านความต้องการ

๔. ผู้บังคับบัญชา มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของพนักงาน จากปัจจัยนี้

๔.๑ การกำหนดผลลัพธ์ของพนักงานและองค์กร

๔.๒ ความคาดหวังของผู้บังคับบัญชามีผลต่อพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา

๔.๓ ภาวะผู้นำ หมายถึง รูปแบบของการอำนวยการ ละการประสานงานที่ผู้บังคับบัญชาที่กำหนดเป้าหมายและเส้นทางสู่เป้าหมายอย่างชัดเจน จะทำให้พนักงานปฏิบัติงานไปถึงเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. เพื่อนร่วมงานและทีมงาน มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของพนักงานจากปัจจัย ๓ ประการ ดังนี้

๕.๑ การควบคุมคุณค่าผลลัพธ์พนักงานจะควบคุมคุณค่าของผลลัพธ์เพื่อให้มีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมผู้อื่น โดยการให้รางวัล ในขณะเดียวกันอาจเลือกการลงโทษ หรือให้เผชิญอุปสรรคจากพฤติกรรมที่ไม่เห็นด้วย

๕.๒ การกำหนดบรรทัดฐานเพื่อสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสมภายในกลุ่มทำงาน บรรทัดฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับพฤติกรรมความคาดหวัง

๕.๓ กลุ่มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของพนักงานภายในกลุ่ม และการปฏิบัติงานของบุคคลแต่ละคนภายในกลุ่มจะแตกต่างกันจากพฤติกรรมเมื่อบุคคลอยู่เพียงลำพัง

ทฤษฎีการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ ๖ ประการคือ^{๕๒}

๑. หลักเรื่องเวลาถือว่าการวัดความสามารถในการผลิต โดยการจัดเวลาในการผลิต และการตั้งเวลามาตรฐานสำหรับการผลิตทั้งหมด ซึ่งการวัดผลการผลิตของการทำงานนั้น ถ้าจะวัดให้ถูกต้องต้องใช้เวลาเป็นเครื่องในการตัดสิน และควรมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของเวลาที่ควรใช้

๒. หลักการกำหนดหน่วยงานค่าจ้างสำหรับบุคลากรนั้นต้องเหมาะสมกับผลงานและอัตราค่าจ้างควรพิจารณาโดยยึดหลักเกณฑ์ ข้อ ๑ นอกจากนั้นผู้ปฏิบัติงานควรได้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเองมากที่สุด

^{๕๒} ภารดี อนันต์นาวิ, หลักการ แนวคิด ทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา, (ชลบุรี: บริษัท สำนักพิมพ์ มนตรี จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕.

๓. หลักการแย่งงานวางแผนออกจากการปฏิบัติงาน คือ ฝ่ายบริหารควรทำหน้าที่ด้านการวางแผนและการประสานงาน เพื่อให้ฝ่ายปฏิบัติงานทำงานได้อย่างคล่องตัว มีประสิทธิภาพไม่ควรให้ฝ่ายปฏิบัติเป็นฝ่ายรับผิดชอบในการคิดและวางแผนในการทำงาน ฝ่ายบริหารควรมีการวางแผนโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการ เวลาและข้อมูลอื่นๆ ตามหลักเกณฑ์ในข้อ ๑ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การปฏิบัติงานนั้นจะต้องสะดวกรวดเร็วขึ้นทันต่อเหตุการณ์นอกจากนั้นการทำงานต้องมีระบบและวิธีการที่เหมาะสม

๔. หลักการทำงานโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ถือว่า วิธีการของการทำงานควรจะถูกกำหนดโดยฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารควรจะเป็นผู้รับผิดชอบ ในการจัดวิธีการทำงาน แสวงหาวิธีและเทคนิคทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมและดีที่สุดมาใช้ และฝ่ายบริหารต้องอบรมให้แก่ผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมในการทำงานตามเทคนิคนั้นๆ โดยอาศัยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงสุด

๕. หลักการควบคุมโดยฝ่ายบริหาร ถือว่า ฝ่ายบริหารควรได้รับการฝึกอบรมในด้านการบริหารซึ่งอยู่บนหลักพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และสามารถประยุกต์หลักวิทยาศาสตร์มาใช้ในการจัดการควบคุมให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น และฝ่ายบริหารต้องเป็นฝ่ายควบคุมการทำงานของฝ่ายปฏิบัติงานด้วย

๖. หลักการจัดระเบียบการปฏิบัติงาน มีการพิจารณานำหลักการบริหารแบบทหารมาใช้ควรมีการจัดองค์การให้เหมาะสมที่สุดเพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและทำงานอย่างประสานสัมพันธ์กันระหว่างแผนงานต่างๆ ในองค์การนั้น โดยยึดถือความเคร่งครัดในระเบียบวินัยในการส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน

ความสำคัญของการบริหารงานบุคคลสภาพองค์การในทุกวันนี้ นับว่ามีปัญหาถูกระทบจากอิทธิพลการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมเป็นอันมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคลในองค์กรโดยตรง การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เท่าที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน ล้วนแล้วแต่เห็นได้ชัดว่ามีผลกระทบทำให้การบริหารงานบุคคลากรต้องมีความสำคัญขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคลากรในองค์การคือ^{๕๓}

๑. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลง และความผันผวนทางเศรษฐกิจของประเทศที่เกือบจะควบคุมและแก้ไขไม่ได้ ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนลำบากมากขึ้นและทำนองเดียวกัน ปัญหาทางด้านรายจ่ายค่าตอบแทนที่เพียงพอสำหรับบุคลากร เพื่อให้ตามทันกับค่าครองชีพกลายเป็นปัญหานักที่ทุกหน่วยงานจะต้องรับผิดชอบ

๒. ปัญหาทางด้านเทคนิควิทยาการ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากของเทคโนโลยีที่ส่งผลให้เทคนิควิธีการทำงานต้องเปลี่ยนแปลงไป มีผลกระทบโดยตรงต่อสภาพแวดล้อมการทำงาน ในองค์กรมากกว่าแต่ก่อน เครื่องจักรสมอกล และเครื่องมืออัตโนมัติหลายชนิดได้ถูกยอมรับ และนำเข้ามาทำงานแทนคนด้วยเหตุผลความจำเป็นหลายประการ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ ต้องแก้ไขให้การอบรมและ

^{๕๓} รัชชัย สันติวงศ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘-๑๙.

จัดสรรหน้าทำงาน ตลอดจนปรับปรุงกำลังคนในจุดต่าง ๆ ใหม่นั้นว่าเป็นสิ่งที่ต้องทำ ซึ่งปัญหาด้านการออกแบบงานใหม่ให้ถูกต้อง หรือการเร่งพัฒนาบุคลากร ให้มีความสามารถในช่วงเวลาสั้นๆ นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ยุ่งยากใช้เทคนิคต่างๆ และการดำเนินงานด้วยวิธีการพิเศษ หลายๆ ประการ จึงจะได้ผล

๓. ปัจจัยทางด้านสังคม เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ จะมีความสำคัญมากเป็นพิเศษ ในสังคมปัจจุบันมีคนมีการศึกษามากขึ้น ความต้องการต่างๆ ย่อมมีมากขึ้นและเปลี่ยนชนิดไป ความพอใจในงานและคุณภาพชีวิตนับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของคนในสังคมยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้มีผลทำให้ทัศนคติและค่านิยม ตลอดจนสิ่งจูงใจต่างๆ ของคนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก การเข้าใจได้ถูกต้องและมีศิลปะในการจูงใจที่จะไม่ซ้ำแบบเดิมว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องดำเนินการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การที่จะสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่ ทำหายต่าง เหล่านี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่องค์กรส่วนมากต้องพยายามมุ่งสนใจในสิ่งที่เกี่ยวกับงานทางด้านการบริหารงานบุคคล

ความสำคัญของการบริหารคนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการบริหาร เพราะคนเป็นผู้ปฏิบัติงานทุกอย่างขององค์กร หากไม่มีคนหรือคนไม่มีคุณภาพของการบริหารงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรย่อมดำเนินไปด้วยความยากยิ่ง การจะได้คนดีมีคุณภาพเข้ามาทำงานนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารบุคลากรที่ดี^{๕๔} การบริหารงานบุคลากร เป็นงานที่ผู้บริหารในองค์กรทุกคนจะต้องให้ความสำคัญทั้งนี้เพราะงานด้านการบริหารงานบุคลากร เป็นงานที่มุ่งเลือกสรรบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถประสบการณ์ มีทัศนคติที่ดีเข้ามาทำงานในองค์กร อีกทั้งยังดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อฝึกอบรมพัฒนาและปรับปรุงให้บุคคลซึ่งเป็นสมาชิกในองค์กรเหล่านั้นมีความรู้ ความสามารถเพิ่มพูนมากขึ้น และทำงานในฝ่ายของตนเองรวมทั้งประสานงานระหว่างฝ่าย หรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้บริหารจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการบริหารงานบุคลากรเป็นอย่างดี เพื่อที่จะสามารถใช้ทรัพยากรบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร^{๕๕}

ดังนั้นสรุปได้ว่า การบริหารมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อยซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ องค์กรใดให้ความสำคัญและเอาใจใส่ต่อการบริหารทรัพยากรที่สำคัญ ผลผลิตขององค์กรนั้นจะเพิ่มขึ้น ดังนั้นที่ใดมีกลุ่มที่นั้นย่อมมีการบริหาร ที่ใดมีการบริหารที่นั้นย่อมมีความเจริญ

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนร่มเทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๒ ดังนี้

^{๕๔} สมคิด บางไม้, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔), หน้า ๙๑.

^{๕๕} สุดา สุวรรณภิรมย์, **เอกสารคำสอนวิชา การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

ตารางที่ ๒.๑๒ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พงษ์ศักดิ์ ปัจจุพรผล, (๒๕๔๒, หน้า ๖๔- ๗๒)	กระบวนการการบริหารประกอบไปด้วย ๑๐ ประการคือการวางแผน การจัดการ การจัดคนเข้าทำงาน การตัดสินใจการสั่งการ การควบคุม การสื่อความ การรายงานผล และการงบประมาณ
วัชร บวรณสิงห์, (๒๕๔๓, หน้า ๙)	การบริหาร คือกระบวนการทางสังคมซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ แนวทางสำคัญ คือทางโครงสร้าง ทางโครงสร้างหน้าที่ และทางปฏิบัติการ
สมศักดิ์ เกี่ยวกิ่งแก้ว, (๒๕๕๔, หน้า ๒)	กระบวนการในการบริหารทรัพยากรมนุษย์จะประกอบด้วย ขั้นตอนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ๑๐ ประการ การออกแบบงาน การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การสรรหาบุคคลากร การฝึกอบรม การประเมินผลการปฏิบัติงาน การกำหนดค่าตอบแทน การส่งเสริมสุขภาพ การจัดการตำแหน่งและแรงงานสัมพันธ์
ฟ้าวิกร อินलग, (๒๕๔๐, หน้า ๑๒๔-๑๒๕)	หลักธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารคือทศพิธราชธรรม เป็นธรรมของนักปกครองหรือผู้บริหาร ประกอบไปด้วย ๑๐ คือ ทาน ศีล ปริจาคะ อาชวะ มัทวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ
เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, (๒๕๓๙, หน้า ๙๙).	การบริหารงานของ ผู้นำองค์กร ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นให้ประสบความสำเร็จ จะต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
วรารัตน์ เขียวไพร, (๒๕๕๐, หน้า ๑๗)	๑. ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรที่มีอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คือ กระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี นวัตกรรมจัดการ โครงสร้างประชากรและกำลังแรงงานพฤติกรรมผู้บริโภค และภาวะเศรษฐกิจและการแข่งขัน ๒. ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในองค์กรที่มีอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ คือ โครงสร้างขององค์กร วัฒนธรรมองค์กร ทรัพยากรมนุษย์ ผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงานและทีมงาน

ตารางที่ ๒.๑๒ (ต่อ)

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
ภารดี อนันต์นาวิ, (๒๕๕๒, หน้า ๑๕)	ทฤษฎีการบริหารเชิงวิทยาศาสตร์ มี ๖ ประการ คือ หลักเรื่องเวลา หลักการกำหนดหน่วยงานค่าจ้าง หลักการวางแผนการปฏิบัติงาน หลักการทำงานโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ หลักการควบคุมโดยฝ่ายบริหาร หลักการจัดระเบียบการปฏิบัติงาน
ธงชัย สันติวงศ์, (๒๕๔๒, หน้า ๑๘-๑๙)	ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคลากรในองค์การ คือ ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านเทคนิควิทยาการ และปัจจัยทางด้านสังคม
สมคิด บางไม้, (๒๕๔๔, หน้า ๙๑)	การบริหารงานบุคคลากรเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานในยุคปัจจุบัน

๒.๕ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีลักษณะพลวัตร และกระแสการพัฒนาศิลปะโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุในปัจจุบัน เป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมที่ให้ความสำคัญ ในการแสวงหาเงินทอง แสวงหาอำนาจ บารมีมากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ สังคมในปัจจุบันจึงกลับเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ปัญหาต่างๆ มีมากมาย การปลูกฝังความสำนึกให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม จึงควรบังเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบัน จึงมีการกล่าวถึงคำว่า จิตสำนึกสาธารณะมากขึ้น เพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะมากกว่าตนเอง นั่นหมายถึงว่า ทุกคนต้อง มีการให้ มากกว่า การรับ เพราะสิ่งเหล่านี้ ถ้าสามารถปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนัก สังคมย่อมได้รับแต่ความสุขอย่างแน่นอน คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ จึงมีความสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยส่วนร่วมการปลูกฝังความสำนึกกับบุคคลต่างๆ ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมหรือสาธารณะจะเป็นการสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับบุคคลโดยทั่วไป โดยเฉพาะ เด็กและเยาวชน รวมทั้ง ประชาชนทั่วไป สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในกายของคน "จิตสำนึกสาธารณะ" มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนรู้จัก การเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือในการทำประโยชน์

๒.๕.๑ ความหมายของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ เป็นคำศัพท์ที่มีผู้ใช้คำแตกต่างกันออกไป เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม รวมไปถึงคำที่เกี่ยวข้อง เช่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำนิยามไว้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง สำนึกหรือความคิดที่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่สังคม หรือคนทั่วไป^{๕๖}

คำว่า จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติและให้ความหมายในเชิงพฤติกรรมไว้ว่า คือ การใช้สาธารณะสมบัติอย่างรับผิดชอบ หรือการรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ซึ่งมีนัยสองประการ ได้แก่

๑. รับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำที่จะก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณะสมบัตินั้น ๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณะสมบัติในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ เช่น การแจ้งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องเมื่อได้พบความเสียหายเกิดขึ้น เป็นต้น

๒. การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณะสมบัติของผู้อื่น เพราะสาธารณะสมบัติคือของที่คนทั่วไปมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ดังนั้นการใช้สาธารณะสมบัติอย่างรับผิดชอบในแง่นี้จึงหมายถึงการคำนึงว่าคนอื่นก็มีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกัน จะต้องไม่ยึดสาธารณะสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น^{๕๗}

การมีจิตสำนึกสาธารณะ คือมีจิตใจที่คำนึงถึง ประโยชน์ของส่วนรวม คำนึงความสำคัญของสิ่งอันเป็นของที่ต้องใช้ หรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน เช่น ป่าไม้ ความสงบสุขของชุมชน^{๕๘}

จิตสาธารณะ (Public Mind) หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) ซึ่งคำว่า “สาธารณะ” หมายถึง กิจสมบัติ สิ่งของสถานที่ที่มีได้เป็นของปัจเจกบุคคลใด ทั้งยังอาจหมายรวมถึงความเป็นส่วนรวมและสังคมได้อีกซึ่งจิตสาธารณะมีความหมายในแง่ความเป็นพลเมืองผู้รู้ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบต่อที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่รู้จักการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของตนและชุมชน^{๕๙}

จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความสำนึกใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพและห่วงใยในสมบัติส่วนรวม ทั้งนี้โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นทั้งตนเองและส่วนรวม ในจิตสำนึกดังกล่าว มิใช่ครอบครัวยุติมาตร คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเองเท่านั้น หากคลุ่ไปถึงคนอื่น ๆ อีกมากมายซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แม้จะตนไม่รู้จักและไม่เคยเห็น แต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด^{๖๐}

^{๕๖} ราชบัณฑิตยสถาน, จิตสาธารณะ, ออนไลน์, [แหล่งที่มา]:

<http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=4015>, [มกราคม ๒๕๕๕].

^{๕๗} ชาย โพธิ์สีดา และคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร, (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

^{๕๘} ศักดิ์ชัย นิธิภูทิว และคณะ, รายงานการประเมินการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๕๗.

^{๕๙} ชัยวัฒน์ ธีรพันธ์. “บทสัมภาษณ์ Chaos Theory กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย,” สื่อบลั๊ก. ๗(๓): ๒๑-๒๓ ; สิงหาคม, ๒๕๔๒.

^{๖๐} พระไพศาล วิสาโล, วิถีสังคมไทย ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความเป็นสาธารณะที่สื่อนัยถึง ความรู้ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบต่อประชาชนที่มีต่อสังคมการเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของสังคมโดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม^{๒๑}

จิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ ในศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Public mind หรือ Public Consciousness หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแล และบำรุงรักษาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้าที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้ จิตสาธารณะยังมีความหมายครอบคลุมดังต่อไปนี้

๑. จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม (จิตสำนึก ในพทานุกรม ราชบัณฑิตสถาน ๒๕๓๘) ให้ความหมายไว้ว่า เป็นภาวะที่จิตตื่นและรู้สึกตัว สามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสได้ การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน การคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

๒. จิตสาธารณะ คือจิตอาสา ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อส่วนรวม โดยการแสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ

๓. จิตสาธารณะ คือ การสำนึกสาธารณะ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม เห็นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆ ที่เป็นของส่วนรวม

๔. จิตสาธารณะคือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการคิดและการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี

๕. จิตสาธารณะคือจิตสำนึกทางสังคมที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้อธิบายว่าเป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิดเน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ฐานคิดของจิตสาธารณะที่ลึกซึ้งอีกระดับหนึ่งคือ ความรับผิดชอบต่อสังคม ในการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหาย และมีระดับของความรับผิดชอบต่อสังคม เริ่มตั้งแต่ประการแรก ความรับผิดชอบต่อครอบครัว อาทิ เชื้อฟุ้งพ่อแม่ ช่วยเหลืองาน

^{๒๑} ไซยา ยิมวิไล, “สำนึกสาธารณะ,” มติชนสุดสัปดาห์, ๒๗(๑๓๙๓): ๑๕ ; มิถุนายน, ๒๕๕๐, หน้า ๑๕.

บ้าน ไม่ทำให้ พ่อแม่เสียใจ ประการที่สอง มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ เช่น ตั้งใจเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน และประการที่สามคือมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม และประเทศชาติ

จิตสาธารณะ จึงเปรียบได้กับความรู้สึกร่วมกันคิด ถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะร่วมกัน การใช้สิทธิและหน้าที่ที่จะดูแล รวมทั้งการบำรุงรักษาสิ่งของที่เป็นของส่วนรวมร่วมกันเช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยไม่ทิ้งขยะลงที่พื้นทั่วไป ต้องทิ้งขยะในที่จัดไว้ให้ ไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ

การดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง การใช้น้ำธรรมชาติและน้ำประปาอย่างประหยัดร่วมกัน การใช้กระแสไฟฟ้าสาธารณะให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนช่วยเหลือดูแลผู้ตกทุกข์ได้ยาก อันเป็นการให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาสตามสมควร แต่ต้องไม่ทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน และการช่วยเหลือต้องไม่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมือง อันเป็นประโยชน์ของส่วนรวม

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ “ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม” หรือพูดและฟังได้ง่ายๆ ว่า “การตระหนักรู้ และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมร่วมกัน การตระหนักรู้ตน ที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่มีความสัมพันธ์ที่เป็นสังคมเดียวกัน เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม การบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นวัตถุหรือสิ่งของทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้” เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น อันจะเป็นประโยชน์ ในทุกระดับ โดยเฉพาะ ถ้าพัฒนาให้เกิดขึ้นได้อย่างเข้มแข็ง ตั้งแต่บุคคลในระดับครอบครัว ทั่วโลก ย่อมส่งผลดีในระดับที่สูงขึ้นเป็นลำดับ และที่สำคัญที่สุด การสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก ที่ดีนั้น ต้องสร้างกับ เด็กและเยาวชน เป็นพื้นฐาน เพราะเด็กสามารถรับรู้ในสิ่งที่ตั้งมาจากพ่อแม่ที่บ้าน รับรู้จากผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์องค์เจ้า ดูแลลูกหลานในระดับชุมชนและสังคม เมื่อถึงสถาบันการศึกษา ครูจะคอยอบรมสั่งสอน ทั้งด้านวิชาการ อบรมคุณธรรม จริยธรรม ปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการเสียสละ การ ให้ มากกว่า การรับ อย่างเดียว จะทำให้เด็กและเยาวชน พัฒนาจิตใจในการช่วยเหลือผู้อื่น มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เตรียมเข้าสู่การพัฒนา จิตใจตนเองสู่ จิตสำนึกสาธารณะ ต่อไป

๒.๕.๒ ความสำคัญของการมีจิตสำนึกสาธารณะ

การที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก^{๖๒} ดังนี้

๑. ผลกระทบต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่

๑.๑ สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง คือ ตนเองในฐานะเป็นศูนย์กลางทุกสิ่งทุกอย่างในแง่กายและจิตสำนึกเบื้องต้น การตระหนักต่อตนเองอาจนำไปสู่พฤติกรรมบางประการที่จะให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองได้ ในเด็กเราจะเห็นได้คือ การเอาใจใส่หรือการกระทำที่เลยไปถึงขั้น

^{๖๒}ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคมสัญจร, สำนักไทยที่ถึงปรารถนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุล, ๒๕๔๓), หน้า ๙.

การกระทำความผิดอื่นๆ ตามปกติในระดับนี้ในแง่ของความเป็นปัจเจกบุคคล เราอาจจะยอมรับได้ แต่ในภาพรวมแล้ว อาจจะเป็นความเดือดร้อนที่จะมีผลต่อผู้ที่อยู่ในบริบทของชีวิตได้

๑.๒ สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการต่อเนื่องจากการสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง คือ การไม่เคารพตนเองนั่นเอง มันอาจจะนำไปสู่การไม่เคารพผู้อื่นได้ เพราะในการกระทำทุกครั้ง ทุกกรณีเป็นการทำซ้ำหรือประทับซ้ำ (Reproduce) บางอย่างลงไปในชีวิตสำนึก หากการกระทำนั้นเป็นความดีผลที่ตามมา คือ จิตจะมีความละเอียดและสุขุมขึ้น แต่หากเป็นการกระทำที่ตรงข้ามจิต จะกระด้างขึ้น นำไปสู่การทำความผิดอื่นๆ ทำให้เกิดความเดือดร้อนกับคนอื่นตามมา

๒. ผลกระทบระดับครอบครัว ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่

๒.๑ ความสามัคคีในครอบครัวน้อยลง คือ เมื่อการกระทำอันใดนำไปสู่ความผิด ความผิดก็นำไปสู่ความไวใจ ความเชื่อที่ลดลง ผู้ทำผิดอาจจะละอายที่จะแสดงตัวในการทำกิจกรรมกลุ่ม ในครอบครัว และแยกตัวออกไปลำพัง เช่น ไม่รับประทานอาหารร่วมกัน และนำไปสู่ความขัดแย้งตามมา

๒.๒ การแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว คือ การกระทำต่อต้าน หรือการปลีกตัวออกไป ซึ่งเป็นการไม่ให้ความร่วมมือ ทำให้นำไปสู่คำถามที่จะเกิดแก่สังคม และเกิดการโต้แย้งปราศจากเหตุผล และหากรุนแรงขึ้นก็เป็นการทะเลาะและแตกแยกในที่สุด

๓. ผลกระทบระดับองค์กร ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่

๓.๑ การแบ่งพรรคแบ่งพวกภายในองค์กร คือ การแบ่งพรรคแบ่งพวกเป็นผลมาจากการขาดจิตสำนึกสาธารณะ โดยมาจากการแบ่งพวกมักยึดคุณลักษณะที่เข้ากันได้บางประการซึ่งร่วมกันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยมีผลประโยชน์บางอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

๓.๒ ความเห็นแก่ตัว แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น คือ การขาดจิตสาธารณะก็จะนำไปสู่การแก่งแย่งชิงดีซึ่งเป็นผลจากความเห็นแก่ตัว ซึ่งทำเพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเอง

๓.๓ การเพียบเบียนสมบัติขององค์กรเป็นสมบัติส่วนตัว คือ เป็นการต่อเนื่องจากการเห็นแก่ตัว ซึ่งนำไปสู่การแสวงหาสิ่งของหรือประโยชน์ให้แก่ตนเองให้ได้มากที่สุด

๓.๔ องค์กรไม่ก้าวหน้า ประสิทธิภาพและคุณภาพของงานลดลง คือ การไม่ทุ่มเทขององค์กร หรือไม่พร้อมที่จะเสียสละให้กับงานที่ตนเองทำ งานที่ทำก็ไม่มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่และในที่สุด องค์กรก็อยู่ไม่ได้ นอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรดังกล่าวแล้ว ยังมีผลกระทบต่อชุมชน ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือ

๑. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพ เช่นไรก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมโทรมลง

๒. อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง

๓. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์ กลัวเสียเวลาหรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น

๔. ผลกระทบระดับชาติ คือ

๑. เกิดวิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เช่น วิกฤตเศรษฐกิจ สังคมขาดเสถียรภาพทางการเมือง การชุมนุมขับไล่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศ

๒. ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการได้ออกมาใช้ ก็จะได้ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

๓. ประเทศชาติไร้เกียรติ ไร้ศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่นมองด้วยสายตาเหยียดหยาม ดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา

๕. ผลกระทบระดับโลก คือ

๑. เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอานุภาพในการทำลายสูงไว้ในครอบครองเพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงครามในการตัดสินปัญหา

๒. เกิดการกลั่นแกล้ง แกร่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน

๓. เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่น เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีน้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ถูกดูถูกหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อ ชาติอื่น

จิตสาธารณะจึงเป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง มีคุณค่าและเป็นจิตสำนึกเป็นจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กร และสังคม เมื่อเกิดจิตสาธารณะจะทำให้เกิดประชาสังคมก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคม ซึ่งจะทำให้การเมือง เศรษฐกิจ ศิลธรรมดี^{๖๓}

๒.๕.๓ องค์ประกอบของจิตสำนึกสาธารณะ

สาระสำคัญขององค์ประกอบจิตสำนึกสาธารณะนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้^{๖๔}

๑. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเอง ทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้ การศึกษาไทยมุ่งเน้นปลูกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสถานการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

๒. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Other Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น

๓. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social of Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือ คำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็น

^{๖๓} ประเวศ วะสี และคณะ, ยุทธศาสตร์แก้วิกฤตชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๖๔} สมพงษ์ สิงหะพล, ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่, วารสารสีมาจารย์, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒)ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒๗ (ม.ย.-ต.ค. ๒๕๔๒), หน้า ๑๕-๑๖.

กลุ่มเดียวกันเป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มากเพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม และจิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ หลุทัย อาจปรุ ได้แบ่งจิตสาธารณะยังแบ่งออกเป็น ๖ ด้านไว้ดังนี้^{๖๕}

๑. ด้านความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน บุคคลเกิดการรับรู้สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ว่าอยู่ในภาวะไม่ปกติ ซึ่งมีผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัวประเทศชาติ เป็นภาวะที่จำเป็นต้องแก้ปัญหาให้อยู่ในภาวะปกติสุข

๒. ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ได้แก่ สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ทำให้อยู่ในภาวะไม่ปกติ รวมถึงผลกระทบของปัญหาในด้านต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร และร่วมกับการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่น ถึงสภาพปัญหา แนวทางป้องกันและแก้ไข

๓. ด้านความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี ได้แก่ การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคม มีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและสามัคคี

๔. ด้านการรับรู้ และความสามารถในการผลักดันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง มั่นใจในความสามารถของตนในการที่จะช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กระตือรือร้น ต้องการหาวิธีแนวทางและทรัพยากรในการแก้ปัญหา

๕. ด้านการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาสังคม ได้แก่ การลงมือปฏิบัติ หรือร่วมมือในการแก้ไขปัญหา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยการริเริ่มของตนเองหรือเข้าร่วมในกลุ่มต่างๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม โดยการให้ทุนทรัพย์ ที่กระทำแล้วมีผลทำให้เกิดการผลักดัน และการเคลื่อนไหวในการพัฒนาสังคมความรู้ ความสามารถ

๖. ด้านการมีเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ การประสานเพื่อดำเนินการตามแนวทางในการช่วยเหลือสังคม โดยการจัดตั้งกลุ่ม ชมรม ช่วยเหลือสังคม และร่วมมือกับองค์กรของรัฐบาลและเอกชน ในการกระทำเพื่อช่วยเหลือสังคม

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การทดลองใช้โปรแกรมตามหลักอภิธานิธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์กร และพฤติกรรมร่วมมือร่วมใจในการจัดการขยะ มูลฝอย ของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลป็อกแปก อำเภอมะนัง จังหวัดสระบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบของจิตสำนึกสาธารณะเพื่อเป็นกรอบในการวิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ด้านดังนี้

^{๖๕} หลุทัย อาจปรุ, “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล, วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสืบทัน, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

๑. จิตสำนึกสาธารณะด้านความคิด คือ

๑.๑ การตระหนักรู้ถึงปัญหา ได้แก่ การแสดงวิสัยทัศน์ การวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์และการรับรู้ความสามารถของตนในการผลักดัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

๑.๒ ความรู้สึกที่ดีต่อผู้อื่น ได้แก่ การมีความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร และสามัคคี เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่น

๒. จิตสำนึกสาธารณะด้านพฤติกรรม คือ

๒.๑ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การทุ่มเทและอุทิศตน มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยไม่เอาผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง

๒.๒ ด้านการลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม การเข้าเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางสังคม

๒.๕.๔ คุณลักษณะของผู้มีจิตสำนึกสาธารณะ

การมีจิตสำนึกสาธารณะซึ่งเรียกอีกคำหนึ่งว่า จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึก (Consciousness Community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้^{๖๖}

๑. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกันโดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงพร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ

๒. ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้คือ การทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลังทางสังคม ไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง ซึ่งการที่บุคคลจะสำนึกถึงพลังของตน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (Civic Education)

๓. ความรัก เอื้ออาทร สามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป ดังนั้นเงื่อนไขแห่งความรักสมานฉันท์จะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

๔. การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) สำนึกสาธารณะนั้นเป็นนามธรรมไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง

^{๖๖}อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล, ประชาสังคม: คำ ความคิดและความหมาย, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒-๔๔.

๕. การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทางทำให้เกิดจิตสาธารณะ

บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะว่าต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้^{๖๗}

๑. การทุ่มเทและอุทิศตน สิทธิของพลเมืองจะต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่นเพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความใส่ใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่นและในสถาบันต่างๆ

๒. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เกิดข้อขัดแย้งการยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม

ดังนั้น ผู้มีจิตสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลายและหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้งโดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจต้องมีการพูดแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น ระหว่างกันให้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ (Dialogue and Debates) สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและผนึกกำลัง (Political Dialogue) เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

๓. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

๔. การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือกระทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้รับช่วงต่อการสร้างค่านิยม ที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้น ระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่างๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาคม สังคม และ กฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

๒.๕.๕ จิตสาธารณะ: หลักการอันเป็นพันธสัญญาต่อสังคมของพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องจิตสาธารณะเป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในสังคมปัจจุบัน เพราะเหตุที่สภาพสังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยปัญหาต่างๆ ที่มีบ่อเกิดมาจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์

^{๖๗} ยุทธนา วรณปิติกุล, สำนักพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑ – ๑๘๓.

ความสำนึกที่เรียกว่า จิตสาธารณะ จึงเป็นเสมือนยาสำหรับบำบัดโรคคือปัญหาอันเกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์

คำว่า จิตสาธารณะ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความพยายามว่า หมายถึงการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ^{๖๘} ดังนั้น จิตสาธารณะจึงได้แก่ จิตสำนึกทางสังคมอันเป็นความสำนึกขั้นพื้นฐานทางจริยธรรมที่มีความหมายอันหลากหลาย เช่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความรู้จักรับผิดชอบ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

๒.๕.๖ หลักกรุณาและปัญญา: คุณธรรมอันเป็นพลังขับเคลื่อนแนวคิดจิตสาธารณะ เชิงพุทธ

หลักคำสอนอันเกี่ยวกับข้อปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดจิตสาธารณะตามแนวพุทธะมีมากมายและหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง แต่หลักปฏิบัติเหล่านั้นล้วนแล้วต้องขับเคลื่อนด้วยคุณธรรม ๒ ประการสำคัญ คือหลักกรุณา และหลักปัญญา คุณธรรมทั้งสองประการนี้ อาจเรียกเป็นชื่อได้ว่า “คุณธรรมเพื่อสังคม” หรือ “คุณธรรมเพื่อมวลมนุษยชาติ” ก็ได้ เพราะเป็นคุณธรรมสำหรับการนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมโดยรวม โดยหลักแล้ว คุณธรรมทั้ง ๒ ประการนี้เป็นคุณลักษณะสำคัญของพระอริยบุคคลชั้นสูงโดยมีพระพุทธองค์เป็นที่สุดซึ่งเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนหรือพัฒนาตนจนสมบูรณ์แล้ว เรียกได้ว่า มีภาวะผู้นำอย่างสมบูรณ์แบบ พร้อมทั้งจะมีชีวิตเพื่อผู้อื่นอันเป็นส่วนของจิตสำนึกสาธารณะ ดังได้กล่าวแล้วในเนื้อหาที่ผ่านมาว่า การมีภาวะผู้นำกับการปฏิบัติตนในแนวทางจิตสาธารณะนั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยอยู่บนฐานของคุณธรรมทั้ง ๒ ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๖๙} ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมทั้ง ๒ ที่มีอยู่ในตัวพระอริยบุคคลว่า การที่พระอริยบุคคลชั้นสูงสุดมีชีวิตที่ดำเนินไปด้วยปัญญา มีจิตใจที่เป็นอิสระปลอดโปร่ง เป็นสุขอยู่เป็นปกติ ไม่ห่วงไม่กังวลเกี่ยวกับตัวตน ไม่ต้องคอยแสวงหาสิ่งเสพสวຍ จิตใจก็เปิดกว้างออก แผ่ความรู้สึกอิสระออกไป พร้อมทั้งจะรับรู้สุขทุกข์ของเพื่อนสัตว์โลก และคิดเกื้อกูลช่วยเหลือ โดยนัยนี้ ปัญญา จึงได้ กรุณา มาเป็นแรงขับเคลื่อนของพฤติกรรมต่อไป ทำให้ดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นได้เต็มที่ และในเมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในแง่ที่ผูกพันจะเอาจะได้เพื่อตัวตนแล้ว ก็จะสามารถทำการต่างๆ ที่ดีงาม บำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นได้อย่างแน่วแน่และเด็ดเดี่ยวจริงจัง

สำหรับชีวิตในด้านใน ก็มีจิตใจที่เป็นอิสระ เป็นสุข ผ่องใส เบิกบาน เป็นความบริบูรณ์แห่งประโยชน์ตน เรียกว่า อตตहितสมบัติ ส่วนชีวิตด้านนอก ก็ดำเนินไปเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น เรียกว่า พรหิตสมบัติ เข้าคู่กัน หากกล่าวในส่วนของปัจเจกบุคคลผู้เป็นปุถุชน การที่จะปรับประยุกต์คุณธรรมทั้ง ๒ ข้างต้นเพื่อปฏิบัติในชีวิตประจำวันนั้น ก็ถือเป็นคุณธรรมสำคัญที่ปัจเจกบุคคลจะสามารถ

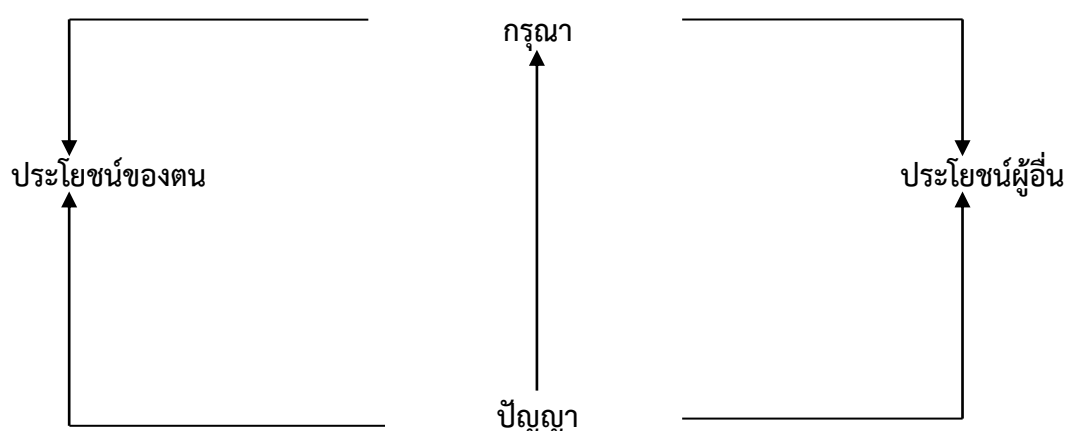
^{๖๘} วัลลภ สันติประชา. “จิตสาธารณะในชีวิตประจำวัน”. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://share.psu.ac.th/blog/fnr-devolop/18579> [๒๙ เม.ย.๕๔].

^{๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๐๙.

นำไปใช้เป็นฐานปฏิบัติหรือสร้างปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมข้อกรุณา หากพิจารณาในแง่สังคม กล่าวได้ว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะอยู่ในฐานะเป็นฐานที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้ออื่นๆ ตามมา เช่น เพราะมีความกรุณาเป็นที่ตั้งจึงแสดงความมีน้ำใจ เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น เพราะมีความกรุณาต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้งจึงแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม หรือเพราะมีความกรุณาเป็นที่ตั้งจึงต้องรักษาสัจจะต่อผู้อื่น เป็นต้น

อนึ่ง หากปฏิบัติต่อบุคคลอื่นด้วยความกรุณาโดยมีปัญญากำกับด้วยแล้ว ภารกิจอันนั้นก็จะมีความหมายและมีคุณค่าอย่างแท้จริง เช่น หากจะตั้งจิตกรุณาต่อผู้อื่นก็ต้องมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับคือก่อนแสดงความกรุณาที่ต้องพิจารณาถึงกิจอันนั้นอย่างรอบคอบ เช่น พิจารณาว่าหากจะแสดงออก ถึงความกรุณาแล้ว ระหว่างข้อดีกับข้อเสีย อะไรจะเกิดตามมาบ้าง หรือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการที่จะแสดงความกรุณาหรือไม่ ตัวผู้แสดงความกรุณาและผู้รับความกรุณาเอง ได้หรือเสียประโยชน์อะไรหรืออย่างไรบ้าง เป็นต้น โดยนัยนี้ การตั้งอยู่ในคุณธรรม ๒ ประการนี้ไม่เพียงแต่จะมีค่าทางจริยธรรมเพื่อผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังเป็นไปเพื่อตนเองอีกด้วย เพราะเมื่อปฏิบัติได้ตามหลักทั้งสองนี้แล้วก็เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับทั้งฝ่ายผู้กระทำในฐานะเป็นผู้ให้และผู้ถูก กระทำให้ในฐานะเป็นผู้รับ กล่าวคือเมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดเรื่องประโยชน์ ๓ มิติข้างต้นก็จะเห็นได้ว่า การบำเพ็ญประโยชน์ที่เรียกว่าจิตสาธารณะนั้นสามารถตอนสนองประโยชน์ ๓ มิติข้างได้อย่างลงตัว กล่าวคือหากปฏิบัติตนอยู่บนฐานของคุณธรรมทั้งสองข้างต้นนี้อย่างสมดุลก็จะเอื้อเป็นประโยชน์ตน คือทำให้ตนไม่เสียประโยชน์จากการปฏิบัติในแต่ละขณะด้วย เพราะการแสดงความกรุณาต่อผู้อื่นเมื่อผ่านการกลั่นกรองด้วยระบบปัญญาแล้วก็ย่อมส่งผลเป็นความดีงามต่อตนเองด้วย

ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงหมายถึงการบำเพ็ญจิตสาธารณะที่อยู่บนฐานจริยธรรม ๒ ประการ คือ กรุณากับปัญญานั้นเอง เพราะเมื่ออยู่บนฐานของจริยธรรมทั้งสองนี้แล้ว ก็จะได้ทั้งตน ได้ทั้งผู้อื่น และไม่เสียหลักการคือความถูกต้องด้วย เพราะผ่านการพิจารณาอย่างลึกซึ้งด้วยปัญญาแล้วจนทำให้เกิดความรอบคอบ มองเห็นถึงข้อดีข้อเสียอย่างรอบด้านแล้วว่าควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสม ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมทั้ง ๒ ที่จะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ตนและผู้อื่นนี้สามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑๑ ภาพแสดงกระบวนการเกิดจิตสาธารณะแนวพุทธ

๒.๕.๗ ความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธกับแนวคิดจิตสาธารณะ เชิงพุทธ

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา การเห็นแก่ประโยชน์ตนคือการทำตนให้บรรลุธรรมก่อน เป็นเสมือนการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดมีในตน คือสามารถปกครองตนเองให้ได้ก่อน เพื่อที่จะได้บำเพ็ญจิตสาธารณะอันเป็นส่วนของประโยชน์ผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง ในส่วนของพระพุทธองค์เองก็เห็นได้ว่าพระองค์ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้พระองค์เองได้ทรงบรรลุพระโพธิญาณก่อน ในขณะที่ยังทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ แม้จะต้องสละพระโอรสเพื่อการบำเพ็ญธรรมให้สมบูรณ์เพียงพอทรงต้องการที่จะปฏิบัติพระองค์ในแนวทางแห่งจิตสาธารณะอันเป็นภาคแห่งการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั่นเอง ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า จิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนาแล้ว จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำเชิงพุทธอย่างใกล้ชิด เพราะเมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่าผู้นำในพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาก็หมายถึงผู้ที่ตั้งใจทำเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชน แก่ญาติมิตร เพื่อร่วมชุมชน เพื่อร่วมชาติ เพื่อนร่วมสังคม อันเป็นความหมายเดียวกับคำว่า จิตสาธารณะนั่นเอง มองอีกอย่างหนึ่งได้ว่าประเด็นภาวะผู้นำเชิงพุทธมีความสัมพันธ์และเป็นเหตุเป็นผลกับประเด็นจิตสาธารณะอย่างใกล้ชิด ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์แบบสองทาง คือต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยแก่กันและกัน คือ

ประเด็นจิตสาธารณะเป็นปัจจัยให้เกิดภาวะผู้นำ

หากพิจารณาถึงพระพุทธองค์เป็นหลักก็เห็นได้ว่า การที่พระองค์ทรงปรารถนาจะบรรลุพระโพธิญาณหรือที่เรียกว่าพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดมีในพระองค์นั้น เพราะพระองค์ทรงปรารถนา จะช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นจากวัฏวนแห่งความทุกข์ทั้งหลายอันเป็นส่วนของการปฏิบัติตามแนวทางแห่งจิตสาธารณะนั่นเองเป็นที่ตั้ง และการที่พระองค์ทรงมีทัศนะหลักที่ว่าต้องช่วยเหลือตัวเองให้บรรลุถึงประโยชน์สูงสุดก่อนหรือพัฒนาตัวเองให้มีความพร้อมก่อนจึงจะเริ่มภารกิจช่วยเหลือผู้อื่นดังนี้ พระองค์จึงมีแนวคำสอนให้พระสาวกทั้งหลายได้พัฒนาตัวเองตามแนวทางที่ได้ทรงสั่งสอนนั้น กล่าวคือ พระองค์ไม่เพียงแต่ต้องการให้พระสาวกทั้งหลายได้เกิดภาวะผู้นำในแต่ละท่านหรือได้บรรลุถึงประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงสอนให้พระสาวกทั้งหลายได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการช่วยนำพาชีวิตผู้อื่นให้บรรลุถึงคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตอันเป็นส่วนของการปลูกจิตสำนึกสาธารณะในพระสาวกทั้งหลาย อันเป็นการตรัสแนะให้พระสาวกทั้งหลายช่วยเป็นกำลังหรือแบ่งเบาภาระของพระองค์ในการทำหน้าที่ บำเพ็ญตนตามแนวทางจิตสาธารณะหรือช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นจากความทุกข์ทั้งหลายอีกด้วย

ประเด็นภาวะผู้นำเป็นปัจจัยให้เกิดจิตสาธารณะ

ครั้นเมื่อพระพุทธองค์ทรงดำรงพระองค์อยู่ในตำแหน่งผู้นำที่สมบูรณ์พร้อมแล้ว ภาวะที่เป็นอยู่นั้นก็เป็นเหตุทำให้พระองค์ทรงมีพระดำริอยากบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมตามแนวทางที่เรียกว่าจิตสาธารณะต่อไป เริ่มด้วยการที่พระองค์ได้ทรงใช้ภาวะผู้นำที่พระองค์ทรงพัฒนาถึงขีดสุดแล้วนั้นโปรดช่วยเหลือสัตว์โลกอันมีพระอรหันตสาวกทั้งหลายเป็นต้น ให้บรรลุถึงประโยชน์สูงสุดด้วย ในขณะเดียวกัน พระสาวกทั้งหลายเมื่อได้รับการโปรดหรือแนะนำจากพระพุทธองค์แล้ว ก็

สามารถพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดมีในตนเช่นเดียวกับพระพุทธองค์ กล่าวคือสามารถบรรลุถึงประโยชน์ขั้นสูงสุดได้แล้ว ก็ส่งผลให้พระสาวกมีความพร้อมที่จะทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป เรียกได้ว่า เมื่อพระสาวกมีความสมบูรณ์ในส่วนชีวิตด้านในแล้ว ในส่วนชีวิตด้านนอก ก็ช่วยให้ใช้ความรู้ความสามารถของตนไปในทางที่เป็นไปเพื่อการแก้ปัญหา เสริมสร้างประโยชน์สุขได้อย่างแท้จริง พระพุทธองค์เองเมื่อทรงทราบว่าพระสาวกที่พระองค์ทรงโปรดนั้นได้บรรลุถึงการมีภาวะผู้นำที่สมบูรณ์แล้วก็ทรงได้ ตรัสแนะนำให้พระสาวกเหล่านั้นออกบ่าเพ็ญประโยชน์แก่สังคมด้วย

อาจกล่าวได้ว่าชุดปฏิบัติการการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนี้มีจุดเริ่มต้นจากแนวความคิดเรื่องจิตสาธารณะหรือจะเรียกได้ว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธมีแนวคิดจิตสาธารณะเป็นฐานก็ได้ อย่างไรก็ตามอาจแบ่งเรียกจิตสาธารณะนี้ได้เป็น ๒ ส่วน คือ จิตสาธารณะระดับความคิดและจิตสาธารณะระดับปฏิบัติการ เพราะหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งก็จะเห็นได้ว่า การที่พระพุทธองค์ทรงเพียรพยายามบรรลุพระโพธิญาณ ก็เพราะเกิดจากจากจิตสำนึกสาธารณะที่อยู่ในระดับของความคิด ดังเช่นในขณะที่พระองค์ยังทรงเป็นพระโศภิตสว พระองค์ทรงมีความใคร่ปรารถนาจะบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก (จิตสำนึกสาธารณะระดับความคิด) ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงปรารถนาที่จะบรรลุถึงความมีชีวิตที่สมบูรณ์ เมื่อพระองค์ทรงได้บรรลุถึงความมีชีวิตที่สมบูรณ์หรือเข้าถึงพระโพธิญาณแล้ว (ภาวะผู้นำ) พระองค์จึงทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นคือช่วยนำสัตว์โลกให้พ้นจากความทุกข์ต่อไป (จิตสำนึกสาธารณะระดับปฏิบัติการ)

แม้ว่าสาระแห่งการบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น จะมุ่งประโยชน์ระดับสูงหรือโลกุตระ แต่ในส่วนโลกียะคือในระดับตาเห็นอันเป็นขั้นความจริงของคนส่วนใหญ่ พระองค์ก็ทรงปรารถนาที่จะให้สังคมสงฆ์หรือสังคมชาวพุทธบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฝ่ายสังคมชาวบ้าน จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติหลักธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานต่างๆไปสำหรับให้คนปฏิบัติในฐานะที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น

บทบาทของภาวะผู้นำเชิงพุทธกับแนวคิดจิตสาธารณะเชิงพุทธที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดังได้กล่าวแล้วในประเด็นที่ผ่านมาว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธมีความสัมพันธ์กับจิตสาธารณะเชิงพุทธอย่างใกล้ชิด แต่ความหมายของทั้งคำว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธและจิตสาธารณะเชิงพุทธที่กล่าวมานั้นมีนัยที่เป็นอุดมคติ คือ มุ่งถึงประโยชน์ขั้นสูงเชิงนามธรรม หากนำทั้ง ๒ คำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงรูปธรรม ก็อาจกล่าวได้ว่า ทั้งภาวะผู้นำเชิงพุทธและจิตสาธารณะเชิงพุทธต่างเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เจริญก้าวหน้า การพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดมีในตนและความสำนึกที่เรียกว่าจิตสาธารณะ คือ กระบวนการสร้างวิถีคิดอันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม การสร้างภาวะผู้นำให้เกิดมีในตนเองในแง่หนึ่ง คือการทำตนให้มีปัญญาหรือความรู้สึกรู้สึกที่ดีงามและถูกต้องตามทำนองคลองธรรมอันเป็นความหมายของการแสดงความรับผิดชอบเชิงจริยธรรมต่อตนเอง ซึ่งเป็นส่วนประโยชน์ตน (อัตตัตถะ) ในขณะที่การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือสังคมบนฐานแห่งความสำนึกจิตสาธารณะนั้นคือความหมายของการแสดงความรับผิดชอบต่อผู้อื่นอันเป็นส่วนประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถะ) และหากทั้งตนและผู้อื่นได้รับประโยชน์ร่วมกันโดยไม่มีฝ่ายที่เสียประโยชน์ จากการปฏิบัตินั้นก็เป็นส่วนของประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถะ) ประเด็นความสำนึกรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นนี้ กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องมือ

ที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อย่างยิ่ง การพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคลแต่ละคนอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาในระดับพื้นฐานที่สุด เพราะทั้งตนเองและผู้อื่นก็อยู่ในฐานะเป็นสัตว์สังคม

หากปัจเจกบุคคลมีความสำนึกรับผิดชอบเชิงจริยธรรมต่อตนเองเป็นเบื้องต้นแล้วก็ย่อมส่งผลที่ดีงามไปสู่ผู้อื่นตามไปด้วย ด้วยความจริงที่ว่ามนุษย์เป็นตัวแปรสำคัญของความเจริญและความเสื่อมทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเจริญและความเสื่อมถอยทางสังคม ดังนั้น เมื่อมนุษย์แต่ละคนมีคุณสมบัติ ที่สำคัญ ๒ ประการในตัวเอง คือ การที่ภาวะผู้นำที่สามารถปกครองหรือนำพาตัวเองและผู้อื่นไป สู่ความเจริญหรือทำให้รอดพ้นจากวิกฤตต่างๆ ได้ และการมีจิตสำนึกสาธารณะที่พร้อมจะแสดงความรับผิดชอบหรือช่วยเหลือสังคมแล้ว ระบบเศรษฐกิจและสังคมของมนุษย์ก็สามารถที่จะก้าวเดินไป ในทิศทางที่พึงประสงค์ อันหมายความว่าเมื่อสังคมอุดมไปด้วยปัจเจกบุคคลที่สามารถปกครองตนเองและผู้อื่นได้ ก็ย่อมมีความหมายต่อไปคือปัจเจกบุคคลเหล่านั้นย่อมมีความสำนึกรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมโดยธรรมชาตินั่นเอง เพราะภาวะผู้นำเชิงพุทธเป็นภาวะที่เมื่อถูกพัฒนาให้เกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมเป็นปัจจัยทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะต่อไป ดังได้กล่าวไว้แล้วในประเด็นกระบวนการเกิดภาวะผู้นำ เชิงพุทธกับจิตสำนึกสาธารณะ ที่ผ่านมา ซึ่งจะเห็นได้ว่า กระบวนการเกิดภาวะผู้นำเชิงพุทธมี ได้เพราะอาศัยจิตสำนึกสาธารณะที่อยู่ภายในจิตใจ และเมื่อภาวะผู้นำเชิงพุทธได้รับการพัฒนาให้เกิดขึ้นแล้ว สิ่งนี้ก็จะส่งผลให้เกิดจิต สำนึกสาธารณะในส่วนการปฏิบัติต่อไป เรียกได้ว่าทั้งสองประการนี้ทำงานอย่างเป็นกระบวนการ การโดยเป็นปัจจัยเอื้อแก่กันและกัน และเพราะอาศัยกระบวนการปัจจัยทั้งสองนี้นั่นเอง

๒.๕.๑๐ พระพุทธศาสนากับสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งแก้ไขปัญหาชีวิตของมวลมนุษยชาติ ซึ่งอาจจะมีทั้งปัญหาเฉพาะส่วนบุคคล และส่วนรวมที่เรียกว่าปัญหาสังคม และในที่สุดพระพุทธเจ้าได้ประสบความสำเร็จ สามารถคิดหาเหตุผลในการแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ พระองค์ทรงเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทรงนำเอาเหตุผลนั้นมาเพื่อเผยแผ่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างอนอกอนันต์ และเหตุผลนั้นเป็นคำสอนที่ใช้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในส่วนต่างๆ ของสังคมโลกที่เป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ได้รับคำสอนของพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาชีวิต วิธีชีวิตของคนไทยกับพระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นตลอดมา เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และเป็นศาสนาหลักประจำชาติไทยตลอดมา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามส่วนมากจะแสดงออกมาในรูปของนิสัยหรือความเมตตาปรานี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย จึงถือได้ว่า สังคมไทยคือสังคมพุทธเพราะประชากรไทยประมาณร้อยละ ๙๕ เป็นพุทธศาสนิกชน โดยแยกออกเป็น ๓ กลุ่มคือ ภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา มีวัดวาอาราม ปุชนิยสถาน และปุชนิยวัตถุทางพุทธศาสนามากมาย จนเมืองไทยกลายเป็นเมืองพุทธ สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ มีค่านิยมตามหลักความเมตตากรุณาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก มีความโอบอ้อมอารีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีการวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ มีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อม

ขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของชาติไทย เช่น ประเพณีการบรรพชาอุปสมบท ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการทำบุญต่างๆ ของไทย การประกอบพิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และประเพณีทำบุญเนื่องในวันสำคัญของชาติ ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้น สังคมไทย จึงเป็นสังคมที่มีพระพุทธศาสนาช่วยกล่อมเกลাজิตใจ และสร้างจิตสำนึกทางศีลธรรม โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นกลไกที่สำคัญในการรวบรวมศรัทธาของสังคมให้มีความเชื่อในการเป็นพลเมืองที่ดี ของสังคมและประเทศชาติ ตามหลักธรรมคำสอนที่สำคัญต่างๆ ที่ช่วยควบคุมสังคม ตัวอย่างเช่น ธรรมโลกบาล ๒ ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ และ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ เป็นต้น

นอกจากนี้ สังคมมีพระธรรมคำสั่งสอนหล่อหลอมให้เกิดความเชื่อ และยึดถือปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาได้มีส่วนสำคัญในการเน้นจิตสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเนื่องในวันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบวชนาค งานศพ งานกฐิน งานผ้าป่า และงานบุญต่างๆ งานบุญและพิธีกรรมในโอกาสหรือเทศกาลต่างๆ เหล่านี้ ได้เป็นสื่อให้สมาชิกของสังคมไทยได้มาร่วมงานกัน สร้างสรรค์สังคมไทยให้เป็นปึกแผ่น จนเกิดความรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนม และรักใคร่กันตลอดมา

หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ เป็นสิ่งอัศจรรย์ หากบุคคลใดน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติแล้ว จะได้ประโยชน์ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ซึ่งผู้ปฏิบัติย่อมจะได้รับผลแก่การปฏิบัติอย่างแน่นอน หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วนำมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนของพระองค์ ก็เพื่อให้ได้นำไปประพฤติ เพื่อให้เกิดผลคือการแก้ปัญหาชีวิตในด้านต่างๆ เพื่อความร่มเย็นและเป็นสุขในสังคมนั่นเอง

สิ่งได้กล่าวแล้วข้างต้น ชี้ให้เห็นแล้วว่า หลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำไปแก้ปัญหาสังคมมนุษย์ได้ดีที่สุด ตั้งแต่เล็กจนถึงใหญ่สุด โดยมีเงื่อนไขเพียงแต่ว่าขอให้ได้นำเอาไปประพฤติปฏิบัติอย่างแท้จริงชนิดที่เป็นธรรมานุธรรมปฏิบัติ (ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) หากเพียงแต่รู้แล้วไม่นำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ก็ไม่ส่งผลเป็นอสังขระย์แต่ประการใด เปรียบเสมือนยาที่มีคุณในการบำบัดโรคต่างๆ ยาจะทำหน้าที่ของตนได้ต่อเมื่อคนป่วยได้รับประทานยาเหล่านั้นเข้าไปถูกต้องตามเงื่อนไขต่างๆ ที่หมอบอกไว้ ประโยชน์ของยาก็ก็น่าจะเกิดขึ้น ซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีลักษณะเช่นนั้นเหมือนกัน ต้องอาศัยที่บุคคลเมื่อได้ความรู้แล้ว จะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นๆ ที่ท่านแสดงไว้โดยนอมนันต์ เมื่อบุคคลได้เลือกเฟ้นธรรมะด้วยอบายอันแยบคายคือ เหมาะแก้ปัญหา

ที่ตนเองประสบอยู่ เหมือนยามมีมากมายหลายชนิดแต่โรคนั้นจะหายต่อเมื่อคนไข้ได้เลือกรับประทานยาที่จะแก้สมุฏฐานของโรคนั้นๆ

การเลือกเฟ้นธรรมะมาแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันก็เหมือนกัน จะต้องเลือกให้เหมาะสมที่จะแก้สาเหตุของปัญหานั้นๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่างในปัญหาสังคมและแนวทางแก้ไขตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา มาประพจน์ปฏิบัติให้เหมาะสมในควรแก่กรณีนั้นๆ ธรรมะก็จะแสดงอนุภาพได้เต็มตามหน้าที่ของมันเป็นอัสจรรยคืออำนาจผลดีในการแก้ปัญหาสังคมให้เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นๆ ตามสมควรแก่การปฏิบัติของเขา กลายเป็นความสุขที่แท้จริงแก่ตนเองและสังคมตลอดทั้งประเทศชาติโดยส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า ธรรมที่บุคคลประพจน์ดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้

สรุปแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะ

จากแนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะและผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยประมวลได้ว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือน ในชุมชนสันดอนรอม เทศบาลเมืองลำพูน สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑๓ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๓ ปัจจัยนักวิชาการและนักวิจัยที่ทำการศึกษเกี่ยวกับแนวคิดจิตสำนึกสาธารณะ

นักวิชาการหรือนักวิจัย	ปัจจัยสำคัญ/ข้อค้นพบ
ชัยวัฒน์ ธีรพันธ์, (๒๕๔๒, หน้า ๒๑-๒๓)	ความสำคัญในส่วนรวมของความเป็นจิตสาธารณะ
พระไพศาล วิสาโล, (๒๕๕๔, หน้า ๑๕)	เพิ่มความคิดด้วยสติปัญญา
ไชยา ยิ้มวิไล, (๒๕๕๐, หน้า ๑๕)	การปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม
ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, (๒๕๕๓, หน้า ๙)	การขาดจิตสำนึกยังมีผลกระทบต่อชุมชน
ประเวศ วะสี, (๒๕๔๒, หน้า ๑๑)	จิตสำนึกสาธารณะทำให้เกิดประชาสังคมเกิดความเข้มแข็ง
สมพงษ์ สิงหะพล, (๒๕๔๒, หน้า ๑๕-๑๖)	จิตสำนึกของตนเองต่อผู้อื่น และสังคม
หฤทัย อมจปรุ, (๒๕๔๔)	การปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม
อนุชาติ พวงสำลี, (๒๕๔๐, หน้า ๔๒-๔๔)	สมาชิกของชุมชน
ยุทธนา วรณนิติ, (๒๕๔๒, หน้า ๑๘๑-๑๘๓)	กระบวนการเรียนรู้เพื่อทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ
วัลลภ สันติประชา, (๒๙ เม.ย., ๒๕๕๔)	จิตสาธารณะเป็นจิตสำนึกต่อสังคม
วิทยา แสงจันทร์สิทธิ์ (๒๕๕๓, หน้า ๓๘๖-๓๘๗)	ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
พระมหาสมบุญ วุฒิโกโร (หน้า ๑๔-๒๐)	๑. พัฒนาทางสังคม ๒.ความสัมพันธ์ของบุคคล ๓.สังคมวัตถุ ๔

๒.๖. หลักอปริหานิยธรรม

อปริหานิยธรรมนี้เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ ดังนี้คือ อปริหานิยธรรมสำหรับหมู่ชนและการบริหารบ้านเมือง เป็นหลักในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว

๒.๕.๑ ความหมายเกี่ยวกับหลัก อปริหานิยธรรม

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดหลัก อปริหานิยธรรม ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของหลัก อปริหานิยธรรม ดังนี้

อปริหานิยธรรม เป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง^{๗๐}

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกกิจกรรมที่ควรทำ
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้
๔. ท่านใดเป็นใหญ่ในชุมชน ควรเคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
๕. บรรดากุลสตรี กุลกุมารีให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ
๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์
๗. จัดให้ความอารักขา คุ่มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย

หลักอปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม หรือหลักปฏิบัติที่นำความสุข ความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนร่วม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย^{๗๑}

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของทุกคนซึ่งความเจริญ ไม่เกิดความเสื่อมในทุกกรณี เช่น ใน

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๑.

^{๗๑} มาศึกษากัมมฐานกันก่อน, อปริหานิยธรรม ๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/samatinimipeti/xpri-ha-niy-thrrm-7>, [๒๙ กันยายน ๒๕๕๖].

ครอบครัว พ่อ แม่ ลูก มีอะไรพูดกันปรึกษากัน ลูกก็จะอบอุ่น ปัญหาลูกไปติดยาเสพติดก็ไม่ต้องเกิดขึ้น ในสถานที่ทำงาน หัวหน้ามีการประชุมปรึกษากับผู้ร่วมงานทุกครั้ง งานก็จะราบรื่นหากมีข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจที่ควรทำเพื่อให้เกิดความยุติธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกันไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้ เช่น ในครอบครัวมีอะไรปรึกษารื้อกันก็ต้องอยู่พร้อม ๆ กัน เพื่อทุกคนจะได้ยอมรับในสิ่งที่กำลังจะไป ด้วยความเต็มใจ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนจะต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่าง เช่น นักเรียนจะต้องระเบียบของโรงเรียนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย จะแต่งกายตามใจตนเองไม่ได้

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อนผ่านประสบการณ์มากกว่าประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีผู้นำถ้าเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำสังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น ถ้าลูกเชื่อฟัง พ่อ แม่ ก็จะเป็นคนดีได้เพราะไม่มีพ่อแม่คนไหน อยากลูกตนเองให้ชั่ว

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอ บุรุษควรให้เกียรติ ให้ การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใด ๆ ผู้หญิงถูกกดขี่ข่มขืน มาก ๆ ความเสื่อมก็จะเกิดกับสังคมนั้น

๖. สักการะเคารพเจดีย์ หมายถึงการให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

๗. ให้การอารักขาคัมภีร์อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การคุ้มครองบรรพชิตซึ่งเป็น ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญด้วยปัจจัย ๔ เป็นต้น

ดังนั้นสรุปได้ว่าหลักอปริหานิยธรรม ๗ คือหลักธรรม ธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วน ตนและส่วนรวม หรือหลักปฏิบัติที่นำความสุข ความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความ รับผิดชอบต่อส่วนร่วม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม ๗ และผลของการศึกษาของ นักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลความหมายเกี่ยวกับหลักอปริหานิยธรรม ๗ เพื่อการ จัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอม เทศบาลเมืองลำพูน โดยมี แนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๔ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๔ นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับความหมายหลักอภินิหารธรรม ๗

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๕๔, หน้า ๒๑๑)	อภินิหารธรรม เป็นธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง
มาศึกษากัมมัฏฐานกันก่อน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://sites.google.com	หลักอภินิหารธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม

๒.๕.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับอภินิหารธรรม

หลักอภินิหารธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมที่ทำให้เกิดความสมานฉันท์สามัคคีปรองดองกันรักใคร่กัน และการร่วมมือร่วมใจกันคิด ช่วยกันทำหรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบริหารบ้านเมืองต้องนำหลักอภินิหารธรรมไปประยุกต์ใช้

มีนักวิชาการได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับอภินิหารธรรม ไว้ว่า หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท อีกข้อหนึ่งที่ครอบคลุมการปฏิบัติสามัคคีธรรมทั้งทางกาย วาจาและทางจิตใจ ได้อย่างดีที่สุดประการหนึ่งก็คือหลักธรรมอภินิหารธรรม ๗ ประการ^{๗๒}

สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอภินิหารธรรม เป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อมเสีย ๗ ประการ ซึ่งธรรม ๗ ประการนี้เป็นเพื่อความเจริญทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์^{๗๓}

ก) ฝ่ายบ้านเมือง

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การอยู่ร่วมกัน การทำงานของคนในสังคมจะต้องมีการพบปะ ประชุมหารือกันสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกันของคนในสังคม

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและกระทำกิจกรรมที่ควรทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่มาอยู่ร่วมกัน ไม่กินแหนงแคลงใจกัน จะทำงานอะไรก็สำเร็จได้

^{๗๒} พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐.

^{๗๓} พระทวีป กัลยาธมโม (เล็กบัณฑิตย์), “การศึกษาวิเคราะห์หลักกัลยาณธรรมสำหรับการดำรงชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๙๒-๙๓.

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติและไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว เช่น บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนต้องบัญญัติและไม่ล้มเลิก ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของคณะและสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง

๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดมาก่อนเป็นผู้มีประสบการณ์มากกว่า ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องมีผู้นำ ถ้าเราให้การเคารพเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย

๕. ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี สตรีถือว่าเป็นเพศแม่ เป็นเพศที่อ่อนแอกว่าบุรุษควรให้เกียรติให้การยกย่อง ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิข่มเหงรังแก ถ้าสังคมใดผู้หญิงถูกข่มขืนมากขึ้น ความเสื่อมก็จะเกิดขึ้นกับสังคมนั้น

๖. สักการเคารพเจดีย์ หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญในศาสนา เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและระลึกถึงกัน

๗. ให้การอารักขาคัมภีร์ อันทบธรรมแก่พระอรหันต์ คือ การคุ้มครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป

ข) ฝ่ายสงฆ์

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ในกิจของสงฆ์ที่ต้องทำร่วมกันมาว่าเป็นเรื่องเล็กหรือใหญ่ เช่นการทำอุโบสถสังฆกรรม

๒. พร้อมเพรียงกันทุกครั้งเช่นการทำพิธีกรรมในงานมงคลนิยมใช้พระสงฆ์ ๙ รูป ก็ต้องมาพร้อมกันจึงจะทำได้

๓. ไม่บัญญัติในสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มเลิกสิ่งที่พระองค์บัญญัติไว้ถือว่าสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เปรียบเสมือนรัฐธรรมนูญที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตาม

๔. เคารพนับถือเชื่อและรับฟังถ้อยคำของพระภิกษุผู้ใหญ่ในการปกครองพระสงฆ์จะให้อำนาจแก่ผู้ที่มีความสามารถตามบรรดาศักดิ์

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความยากที่เกิดขึ้น เพราะพระสงฆ์ตัดแล้วซึ่งกิเลสตัณหา ความอยากมีอยากได้จะต้องไม่เกิดขึ้น จึงเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป

๖. ยินดีในเสนาเสนาะอันควร คือพระสงฆ์ต้องมีชีวิตอยู่เรียบง่าย มุ่งแสวงหาธรรมะเพื่อเผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรเป็นผู้มีศีล ซึ่งไม่มาสู่อาวาสขอให้มา ที่มาแล้วอยู่เป็นสุข คือพระสงฆ์จะต้องใจกว้างยินดีต้อนรับสมาชิกใหม่และมีความปรารถนาดีต่อสมาชิกเก่า เพื่อสังคมสงฆ์จะได้ไม่เกิดความเสื่อมเสีย

หลักธรรมอื่นที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้เกิดความสมบูรณ์ ความเจริญ ความสามัคคี เช่น หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักสาราณียธรรม หลักสัปปุริสธรรม ๗^{๗๔}

หลักหลักสังคหวัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและน้ำใจให้บุคคล ประสานความสามัคคีทำให้คนรัก คนชอบ มีดังนี้^{๗๕}

๑. ทาน คือ การให้ การเป็นผู้นำที่ดีจะต้องมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น เสียสละ เป็นผู้ให้ โดยแบ่งปันสิ่งของ แนะนำความรู้ ความเข้าใจ

๒. ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก ผู้นำที่ดีจะต้องพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำให้เกิดความพอใจ ความรักใคร่ ความสามัคคี

๓. อตถจริยา คือ นำประโยชน์แก่เขา ผู้นำที่ดีควรประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกันและกันช่วยเหลือแก้ไขในทุกๆ ด้าน

๔. สมานัตตา คือ ความมีตัวตน ผู้นำที่ดีควรวางตัวเหมาะสม เสมอต้น เสมอปลาย เหมาะแก่ฐานะหน้าที่ แก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

หลักสาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกันและหลักการอยู่ร่วมกันมีดังนี้

๑. เมตตาทายธรรม ตั้งแต่เมตตาทายธรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับ คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกกรรม ตั้งเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับ คือ ตั้งจิตปรารถนาที่ดี คิดทำในสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้ม แจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอย บริโภคทั่วกัน

๕. รักษาความประพฤติ(ศีล) เสมอกัน ได้แก่ การดำเนินนโยบายต่างๆ ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม่ไว้นื้อนื้อเชื่อใจกัน

^{๗๔} พระปลัดสุรพงษ์ ฐิตญาโณ (แก้วกอ), “การศึกษาวิเคราะห์การบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการบริหารนิยธรรม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓.

^{๗๕} อัจฉรา ลิ้มวงศ์ทอง, ภาวะผู้นำ(Leadership), (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓.

๖. ทัศนวิสัยสามัญตา มีทัศนวิสัยที่งามเสมอกันเพื่อเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ท่อน้ำและลับหลังคือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ในหลักสารานิยธรรม ส่งเสริมหลักอภิธานิยธรรมในหัวข้อที่ ๕ บรรดาภคบุตร ภคบุตรทั้งหลายให้อยู่โดยมิถูกข่มเหง หัวข้อที่ ๖ เคารพสักการบูชาเจดีย์ ปุชนียสถานและปุชนียวัตถุตลอดทั้งอนุสาวรีย์ ทั้งภายในภายนอกไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้ เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

หลักสัปปริสธรรม ๗ หมายถึง ผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรของการค้ำับ นับถือ ยกย่อง ของบุคคลทั้งหลาย ถือเป็นผู้มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ คุณสมบัติ ๗ ประการนั้นคือ^{๗๖}

๑. เป็นธัมมัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ธรรมหรือรู้หลักธรรมอันเป็นคำสอนที่สำคัญ
๒. เป็นอัตถัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ความหมายแห่งภาษิตกล่าวคือ เป็นผู้รู้จุดหมายและรู้จักผลว่า ผลที่เกิดจากการกระทำมีประโยชน์และตรงเป้าหมายที่ตั้งมั่นไว้
๓. เป็นอัตตัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักตนว่ามีความศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และปฏิภาณเท่าใด ตามหลักแห่งอารยวิมุตติ ๕
๔. เป็นมัตตัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้ประมาณในการรับปัจจัย ๔ กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักความพอดี ตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทาและหลักสันโดษ
๕. เป็นกาลัญญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักเวลาอันเหมาะสม ที่จะประกอบกิจการงานอย่างถูกต้อง
๖. เป็นปริสัญญัญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักวิธีการเข้าหาประชุมชน กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักชุมชนหรือสังคมอย่างถูกต้อง และเข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติอย่างถูกต้องในชุมชนหรือสังคมนั้น

๗. เป็นบุคคลสัญญัญ หมายถึง เป็นผู้รู้จักบุคคล รู้จักเลือกคบคนดี มีคุณธรรม ศีลธรรม

หลักสัปปริสธรรมทั้ง ๗ ประการ แต่ละข้อมีองค์ธรรมที่ควรศึกษาและนำมาใช้ในวิถีชีวิต ในหลักสัปปริสธรรม ๗ ส่งเสริมหลักอภิธานิยธรรมในหัวข้อที่ ๔ ท่านใดเป็นผู้ใหญ่ในชุมชนควรเคารพนับถือท่านเหล่านั้น คำกล่าวของท่านเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

ดังนั้นสรุปได้ว่า หลักธรรมที่ส่งเสริมหลักอภิธานิยธรรมทั้งหลายสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานต่าง ๆ ในภาครัฐเอกชน หรือภาคประชาสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นความสัมพันธ์ของบุคคลที่กระทำด้วยความมีคุณธรรม ถ้าหากว่าสังคมมีหลักธรรมเหล่านี้นับว่าเป็นสังคมที่มีแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อม

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักอภิธานิยธรรม ๗ และผลของการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลแนวคิดเกี่ยวกับหลักอภิธานิยธรรม ๗ เพื่อการ

^{๗๖} พระสมภาร อานนโ, “ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓.

จัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอม เทศบาลเมืองลำพูน โดยมีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๕ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๕ แนวคิดหลักที่นักวิชาการและนักวิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดหลักธรรม
อภิธานิยธรรม ๗

นักวิชาการหรือนักวิจัย	แนวคิดหลัก
พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), (๒๕๕๓, หน้า ๓๐)	หลักอภิธานิยธรรม ๗ คือหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ที่กล่าวไว้ในพุทธศาสนาเถรวาท อีกข้อหนึ่งที่ครอบคลุมการ ปฏิบัติสามัคคีธรรมทั้งทางกาย วาจาและทางจิตใจ
พระทวีป กัลยารมโม (เล็กบัณฑิตย์), (๒๕๕๒, หน้า ๙๒-๙๓)	แนวคิดเกี่ยวกับอภิธานิยธรรม เป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เสีย ๗ ประการ ซึ่งธรรม ๗ ประการนี้เป็นเพื่อความเจริญทั้ง ฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายสงฆ์
พระปลัดสุรพงษ์ ฐิตญาโน (แก้วกอ), (๒๕๕๖, หน้า ๒๓)	หลักธรรมอื่นที่ส่งเสริมเกื้อหนุนให้เกิดความสมบูรณ์ ความ เจริญ ความสามัคคีเช่น หลักหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักสาราณีย ธรรม หลักสัปปุริสธรรม ๗
อัจฉรา ลิ้มวงศ์ทอง (๒๕๕๑, หน้า ๙๓)	หลักหลักสังคหวัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจและน้ำใจให้บุคคลประสานความสามัคคีทำให้คนรัก
พระสามารถ อานนโท, (๒๕๔๘, หน้า ๕๓)	หลักสัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง ผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรของการคำนับ นับถือ ยกย่อง ของ บุคคลทั้งหลาย ถือเป็นผู้มีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ

๒.๗ ข้อมูลชุมชนสันดอนรอม เทศบาลเมืองลำพูน

๒.๗.๑ ประวัติเทศบาลเมืองลำพูน อ.เมือง จ.ลำพูน

เทศบาลเมืองลำพูนได้จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองลำพูนพ.ศ. ๒๔๗๘มีพื้นที่ในความรับผิดชอบประมาณ ๖ ตารางกิโลเมตร ที่ตั้งอยู่ในท้องที่ ตำบลในเมือง อ.เมือง จ.ลำพูน ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๖๘๕ กิโลเมตร อยู่บนพื้นที่รอบด้านตะวันตกของแม่น้ำกวัง ตัวเมืองชั้นในมีคูเมืองล้อมรอบจากอดีตเมือง หริภุญไชย^{๗๗}

อาณาเขตเทศบาลเมืองลำพูน

ทิศเหนือ ติดต่อกับ เทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูนจังหวัดลำพูน

ทิศใต้ ติดต่อกับ เทศบาลตำบลตันธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ เทศบาลตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เทศบาลตำบลตันธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

๒.๗.๒ ประวัติชุมชนสันดอนรอม อ.เมือง จ.ลำพูน

ชุมชนสันดอนรอม เป็นชุมชน ๑ ใน ๑๗ ชุมชน ในเขตเทศบาลเมืองลำพูน สันดอนรอมมีความหมายดังนี้ สัน คือเนินดินที่มีความสูงกว่าพื้นที่อื่นในตัวเมืองลำพูนดอน คือที่สูงเป็นคำพื้นเมืองคนโบราณ ที่เรียกขานกันสืบมา รอม หรือ รวม เป็นสถานที่รวบรวมคนในยามศึกสงคราม

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ชุมชนมหาวัน

ทิศใต้ ติดต่อกับ เทศบาลตันธง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ชุมชนประตูลี้

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ชุมชนจามเทวี

ชุมชนสันดอนรอม ได้แต่งตั้งเป็นชุมชนเมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๓๓ โดยมีประธานคณะกรรมการชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จำนวน ๘ คนปัจจุบันมี นายถวัลย์ คำธง ดำรงตำแหน่งประธานชุมชน ชุมชนสันดอนรอมมีวัดเป็นเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน การบริหารงานชุมชนใช้

^{๗๗} กองวิชาการและแผนงาน, ประวัติชุมชนสันดอนรอม, (กองวิชาการและแผนงานแผนพัฒนาสามปี พ.ศ. ๒๕๕๓- ๒๕๕๕: เทศบาลเมืองลำพูนจังหวัดลำพูน),๒๕๕๓.

บ้าน วัด โรงเรียน เป็นศูนย์รวม การบริหารการจัดการชุมชน มีการรวมพลังขององค์กรทุกองค์กรและมีการประสานงานกันอย่างชัดเจน

๒.๗.๓ ประชากรในชุมชนสันดอนรอม

ประชากรในชุมชนสันดอนรอมทั้งหมดของชุมชนสันดอนรอม ๑,๙๙๓ คน ชาย ๘๖๖ หญิง ๑๑๒๗ คน ส่วนมากประกอบอาชีพ รับจ้าง รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย เจ้าของกิจการ อาชีพอิสระอื่น ทางชุมชนสันดอนรอมได้จัดคณะกรรมการแบ่งการทำงานตามกลุ่มต่าง ๆ เพื่อประสานช่วยเหลือชุมชนสันดอนรอม ดังนี้

๑. คณะกรรมการชุมชนสันดอนรอม	๑๕ คน
๒. คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านชุมชนสันดอนรอม	๑๒ คน
๓. คณะกรรมการโครงการ SML ชุมชนสันดอนรอม	๙ คน
๔. คณะผู้รับผิดชอบในการเบิกจ่ายเงินและจัดทำบัญชี	๓ คน
๕. คณะผู้รับผิดชอบงานโครงการต่าง ๆ ชุมชนสันดอนรอม	๓ คน
๖. คณะผู้รับผิดชอบในการจัดซื้อจัดจ้าง	๓ คน
๗. คณะผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบและประเมินโครงการ	๓ คน
๘. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน	๑๓ คน
๙. คณะกรรมการกองทุนแม่ของแผ่นดิน	๑๕ คน
๑๐. คณะกรรมการจัดการขยะ มูลฝอย สิ่งแวดล้อมในชุมชน	๑๕ คน

๒.๗.๔ สถานที่ที่สำคัญต่างๆ ในชุมชนสันดอนรอม

๑. วัดสันดอนรอม	๑ แห่ง
๒. ศูนย์ของชุมชน	๑ แห่ง
๓. จำนวนร้านอาหาร	๑๘ แห่ง
๔. จำนวนร้านขายของชำ	๙ แห่ง
๕. จำนวนมินิมาร์ท	๓ แห่ง
๖. จำนวนร้านขายเสื้อผ้า	๒๐ แห่ง
๗. จำนวนร้านขายวัสดุก่อสร้าง	๔ แห่ง
๘. จำนวนร้านขายเครื่องเขียน เครื่องใช้สำนักงาน	๓ แห่ง
๙. ร้านขายเครื่องครัว อุปกรณ์ไฟฟ้า คอมพิวเตอร์ และอื่นๆ	๑๒ แห่ง
๑๐. จำนวนโรงเรียนรัฐบาล	๒ แห่ง
เอกชน	๑ แห่ง
๔.๑๑ สถานพยาบาลคลินิก	๓ แห่ง

๑๒. ตลาดสด	๑ แห่ง
๑๓. สถานที่ราชการ	๖ แห่ง
๑๔. สถานที่รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานเอกชน	๒ แห่ง

๒.๗.๕ การวิเคราะห์บริบทของชุมชนสันดอนรวม

๑. จุดดี/จุดเด่น

- ๑.๑ มีกองทุนแม่ของแผ่นดิน
- ๑.๒ มีสินค้า OTOP ของชุมชน คือกอละแม และรูปหอมสมุนไพร
- ๑.๓ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ
- ๑.๔ มีศูนย์การเรียนรู้ประจำชุมชน มีการรับซื้อขยะของใช้แล้วในชุมชนชุมชนชุมชน มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งทุกหลังคาเรือน
- ๑.๕ ทางเทศบาลให้ความร่วมมือในการจัดเก็บขยะในชุมชน รวมถึงการให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- ๑.๖ บุคลากรในชุมชนมีความสามารถหลายด้าน มีความสามัคคีมีความตั้งใจทำงานเพื่อชุมชน

๒. ปัญหา/อุปสรรค

- ๒.๑ มีสถานที่ราชการจำนวนมาก สถานที่ศึกษา ร้านค้า ร้านอาหาร ร้านมินิมาร์ท หอพัก ทำให้การเพิ่มการอุปโภค บริโภคจำนวนมากขึ้น จำนวนของขยะเพิ่มมากขึ้น
- ๒.๒ มีประชากรแฝง (คนต่างด้าว นักเรียน แรงงาน จากพื้นที่อื่นที่มาพักอาศัย) จำนวนมากอาศัยอยู่ในหอพักต่างๆ
- ๒.๓ มีขยะตามข้างทางจำนวนมากที่เกิดจากอุปโภค บริโภคของประชากรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ มีการกำจัดไม่ถูกวิธี การทิ้งไม่ถูกที่
- ๓.๔ ปัญหาที่ดินรกร้างว่างเปล่า การนำขยะไปทิ้ง น้ำเน่าเสีย รวมถึงการเกิดโรคระบาด โรคติดต่อจากแหล่งน้ำขัง ยุงลาย
๓. ข้อตกลงร่วมกันในการรักษาสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะ มูลฝอยในชุมชน ในชุมชนสันดอนรวม

๓.๑ ให้ดูแลรักษาความสะอาดในอาคาร บ้านเรือน หอพัก สถานที่ทำงาน ร้านอาหาร สถานที่ที่ตนเองรับผิดชอบ รวมถึงสถานที่รกร้างว่างเปล่าของผู้รับผิดชอบ ให้มีความสะอาด เป็นระเบียบ ถูกสุขลักษณะ

๓.๒ มีการคัดแยกขยะก่อนนำไปทิ้ง

๓.๓ มีการตรวจตราการทิ้งขยะที่ไม่ถูกที่ ถูกวิธี

๓.๔ มีการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้การกำจัดขยะ รวมถึงการสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม

๓.๕ มีศูนย์รับซื้อขยะของชุมชน มีคณะกรรมการ มีการบริหารจัดการในชุมชน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอย

การมีส่วนร่วมมีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนร่วมกันของบุคคลที่อยู่ในชุมชนทำให้ได้รับทราบปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงาน รวมทั้งแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกันในชุมชน ได้มีผู้สนใจศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยไว้ดังนี้

วันพัชร์ บุญยะชนะ ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่”^{๗๘} ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะไม่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ไม่มีส่วนร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้น ไม่มีส่วนร่วมในการร่วมคิดวางแผนในกิจกรรมหรือโครงการ ไม่มีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาความต้องการ และไม่มีส่วนร่วมในการประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการ รองลงมามีส่วนร่วมระดับน้อยคือ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์หรือชักชวนการทำกิจกรรม เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการ ซึ่งดูได้จากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่ทางเทศบาลเป็นกำหนดเช่น กิจกรรมโครงการจัดรถคัดแยกขยะออกให้บริการ กิจกรรมรณรงค์จัดทิ้งขยะให้เป็นที่ทางหรือการคัดแยกขยะที่จัดทิ้ง กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะด้วยวิธีการต่างๆ กิจกรรมประกวดคำขวัญรณรงค์ประชาสัมพันธ์ด้านการคัดแยกขยะ และการกำหนดอัตราการเก็บขยะ คือ ประชาชนยังไม่มีโอกาสเข้าไปร่วมขั้นตอนการค้นหาปัญหา การกำหนดแนวทางแก้ไข การประชาสัมพันธ์หรือชักชวนร่วมในโครงการรวมถึงการประเมินผลกิจกรรมหรืออาจกล่าวได้ว่าประชาชนยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการอย่างแท้จริง ส่วนการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะจากการศึกษา พบว่าส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการปัญหาขยะยังไม่เป็นที่

^{๗๘} “การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๒.

น่าพึงพอใจ ประชาชนไม่เล็งเห็นความสำคัญในการคัดแยกขยะก่อนที่จะนำไปทิ้งหรือจำกัขยะมีปริมาณมากทำให้เสียเวลายากต่อการ คัดแยก ขาดแนวทางหรือขาดการส่งเสริมให้ความร่วมมือในการแยกขยะ การใช้ประโยชน์ที่เกิดจากขยะ ขาดงบประมาณในการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ในการแยกขยะ ขาดการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจไปถึงประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ นอกจากนั้นยังพบปัญหาจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในเรื่องของไม่มีการใช้นโยบายเชิงบังคับหรือออกกฎหมายท้องถิ่นหรือการบังคับใช้กฎหมายท้องถิ่นอย่างจริงจัง และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มการเมืองท้องถิ่นกับกลุ่มชุมชนหรือกลุ่มผลประโยชน์ จนก่อให้เกิดการจัดเก็บขยะไม่เท่าเทียมกันในแต่ละพื้นที่

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์ ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะในชุมชน”^{๗๙} การจัดการขยะชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบและมาตรการทางสังคม เศรษฐศาสตร์ การจัดการ และกฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาขยะชุมชน ภายใต้การสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๔๒ นั้น ได้มุ่งเน้นถึงบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ โดยโครงการนี้ได้กำหนดรูปแบบการจัดการขยะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประชาชน คือ รูปแบบการลดปริมาณขยะด้วยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง โดยกำหนดให้มีการแบ่งประเภทขยะออกเป็น ๓ ประเภท คือขยะมีมูลค่า หมายถึง ขยะที่สามารถขายหรือแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือของใช้อื่นได้ ขยะประเภทนี้จะใช้เพื่อนำกลับไปใช้ใหม่ในรูปแบบของ Reuse หรือนำไปแปลงใช้ใหม่ในรูปแบบของ Recycle ขยะไม่มีมูลค่า หมายถึง ขยะที่ไม่เป็นที่ต้องการอีกต่อไปแล้วจึงเป็นขยะทิ้งเพื่อนำไปกำจัดต่อไป และขยะอันตรายหมายถึง ขยะที่พิษมีสารเคมีตกค้างอยู่ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแยกออกมาเพื่อการกำจัดที่ต้องใช้เทคโนโลยีหรือวิธีการเฉพาะแตกต่างไปจากขยะที่ทิ้งทั่วไป ขยะทั้ง ๓ ประเภทที่กำหนดไว้นั้นมีจุดมุ่งหวังที่จะให้ประชาชนทำหน้าที่คัดแยกขยะตามประเภทดังกล่าวก่อนทิ้ง ซึ่งส่งผลให้ปริมาณขยะที่จะทิ้งลดน้อยลงไป ทั้งนี้ เพราะขยะส่วนหนึ่งจะถูกแยกไว้ส่วนหนึ่งจะถูกแยกไว้เพื่อประโยชน์ในเชิงของการ Reuse หรือ Recycle ผลของการทดลองใช้รูปแบบการคัดแยกขยะเพื่อลดปริมาณในพื้นที่ที่ศึกษา ๕ หมู่บ้าน ของจังหวัดปทุมธานี คือ หมู่บ้านเสมาฟ้าคราม หมู่บ้านซอยวิเชียร หมู่บ้านวัดประยูร หมู่บ้านรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี หมู่บ้านเสนาวิธลา สรุปได้ สามารถลดขยะลงไปได้จริง

สุวรรณ บัวพันธ์, ศึกษาเรื่อง “การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านเมืองบัวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้วิทย จังหวัดร้อยเอ็ด”^{๘๐} ภายใต้การสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๗ – ๓๑ มีนาคม ๒๕๔๘ ได้มุ่งเน้นถึงบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

^{๗๙} สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์, “รายงานโครงการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย”, ศูนย์กฎหมายและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม, (คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๓.

^{๘๐} “การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านเมืองบัวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเมืองบัว อำเภอกะทู้วิทย จังหวัดร้อยเอ็ด”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สวก.), (เชียงใหม่: หจก. วนิดาการพิมพ์), ๒๕๔๘.

ศึกษาศถานการณ์ปัญหาและศึกษาแนวทางวิธีการในการจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองบัว ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาขยะในชุมชนมีรูปแบบต่าง ๆ มากมาย เช่น เวทีสัมมนาอบรมแผนการจัดการขยะมูลฝอยให้กับชาวบ้าน โครงการนำบ้านนำมอง โครงการประชาสัมพันธ์ โครงการขยะรีไซเคิล กิจกรรมทอดผ้าป่ารีไซเคิล โครงสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่มีความสำเร็จของทั้ง ๒ โครงการนี้ อยู่ภายใต้การให้ความร่วมมือจากประชาชนในการมีส่วนร่วมที่จะคัดแยกขยะตามประเภทที่กำหนดไว้ ซึ่งการวิจัยได้พิสูจน์ถึงผลการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพ ย่อมสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายของการลดปริมาณขยะลงได้

กึ่งกาญจน์ บุญมา ศึกษาเรื่อง “ ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอย ในบ้านใหม่หลังมี ตำบลสุเทพ อำเภอสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนในระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระกับพฤติกรรมดังกล่าว พบว่า ปัจจัยทางด้านอายุ และการมีจิตสำนึกสาธารณะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๘๑}

วิโรจน์ รูปดี ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแยกประเภทขยะของเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์” ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยในครัวเรือนและชุมชนในเขตเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ โดยส่วนใหญ่ปัจจุบันผลิตปริมาณขยะต่อวันไม่เกิน ๒๐ ลิตรต่อครอบครัว และใช้บริการการจัดเก็บของทางเทศบาล แต่การบริการยังไม่เป็นที่พึงพอใจเพราะการจัดเก็บยังไม่ดีพอ สำหรับด้านความรู้และความเข้าใจในการคัดแยกประเภทขยะ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีระดับความรู้ในระดับมาก บุคคลที่มีส่วนช่วยในการรณรงค์การคัดแยกประเภทขยะ คือ บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน และกรรมการชุมชน นอกจากนี้ประชาชนเข้าร่วมโครงการรณรงค์การคัดแยกประเภทขยะโดยการชักชวนกันเข้ามาร่วมด้วยความสมัครใจ และยังมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินการโครงการนี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ยังมีความคิดเห็นว่าการสิ้นเปลืองงบประมาณเป็นอุปสรรคของโครงการนี้ และในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรณรงค์คัดแยกประเภทขยะ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านบุคคล คือ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ คือ ระดับรายได้ และปัจจัยทางด้านสังคมคือระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนของประชาชน^{๘๒}

^{๘๑}กึ่งกาญจน์ บุญมา, “ ความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยในบ้านใหม่หลังมี ตำบลสุเทพ อำเภอสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ”, **วิทยานิพนธ์สาธิตการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๔.

^{๘๒}วิโรจน์ รูปดี, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแยกประเภทขยะของเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๗.

ปฐมาธิ ศรีเจริญจิตร ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปริมาณขยะ : กรณีศึกษา ตำบลท่าศาลา แขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่” ^{๘๓} ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยถึงไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการธนาคารขยะ และมีส่วนร่วมน้อยในการชักชวนเพื่อนบ้านและสมาชิกในครอบครัวให้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดขยะมูลฝอยที่เทศบาลจัดขึ้น แต่ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการรณรงค์การจัดทิ้งขยะ โครงการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ และกิจกรรมการกำหนดค่าเก็บขยะ หากแต่แยกตามลักษณะส่วนบุคคลในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปริมาณขยะ ปรากฏว่า เพศหญิงมีแนวโน้มมีส่วนร่วมในกิจกรรมสูงกว่าเพศชาย กลุ่มอายุน้อยมีแนวโน้มในการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการจัดการขยะที่สูง ในขณะที่กลุ่มที่มีอายุมากมีแนวโน้มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมศึกษาและการค้นหาปัญหาสูง กลุ่มอาชีพรับราชการมีแนวโน้มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่ำกว่ากลุ่มอาชีพอื่น ๆ และกลุ่มรายได้ต่ำมีแนวโน้มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสูงกว่ากลุ่มรายได้สูงนอกจากนี้ ปัญหาการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ส่วนใหญ่พบว่าไม่มีเวลาและรองลงมาคือหน่วยงานราชการไม่เปิดโอกาสให้เข้าไปมีส่วนร่วม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอยสามารถสรุปได้ว่า ประชาชนยังไม่มีความตื่นตัวและไม่ตระหนักรับผิดชอบในการลดปริมาณขยะของท้องถิ่นของตนและผลภักการความรับผิดชอบให้แก่หน่วยงานส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบ จึงทำให้ไม่สามารถให้มีการจัดการให้เกิดกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงได้

จากงานวิจัยที่เกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอยในท้องถิ่น และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะมูลฝอยในท้องถิ่น เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนหอมเทศบาลเมืองลำพูน มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๖ ดังนี้

^{๘๓}ปฐมาธิ ศรีเจริญจิตร, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการลดปริมาณขยะ: กรณีศึกษา ตำบลท่าศาลา แขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๒.๑๖ สรุปงานการสังเคราะห์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำจัดขยะ มูลฝอย ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ การจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอมเทศบาลเมืองลำพูน

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๑.	การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะในเขตพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่	ปวัน พัส ชร์ บุญยะชนะ (มหาวิทยาลัย เชียงใหม่)	๒๕๕๒	ปริมาณ	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะไม่มีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ไม่มีส่วนร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้น การร่วมคิดวางแผนในกิจกรรมหรือโครงการ การเสนอปัญหาความต้องการ และการประเมินผลในกิจกรรม รองลงมามีส่วนร่วมระดับน้อยคือ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์หรือชักชวนการทำกิจกรรม
๒.	รายงานโครงการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย	สุนีย์ มัลลิกะ มัลย์ และ นันทพล กาญจนวัฒน์, (จุฬา มหาวิทยาลัย,	๒๕๕๓	ปริมาณ	รูปแบบการจัดการขยะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับประชาชนคือ รูปแบบการลดปริมาณขยะด้วยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง โดยกำหนดให้มีการแบ่งประเภทขยะออกเป็น ๓ ประเภท คือขยะมีมูลค่า รูปของ Reuse Recycleขยะไม่มีมูลค่า และขยะอันตราย หมายถึง ขยะที่พิษมีสารเคมีตกค้างอยู่ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องแยกออกมาเพื่อการกำจัดจากขยะที่ทิ้งทั่วไป

ตารางที่ ๒.๑๖ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๓.	การจัดการขยะมูล ฝอยในชุมชนบ้าน เมืองบัวอย่างมี ส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	สุวรรณา บัวพันธ์, (สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย)	๒๕๕๘	ปริมาณ	แนวทางในการแก้ไข ปัญหาขยะในชุมชนมี รูปแบบต่าง ๆ เช่น เวที สนทนาอบรมแผนการ จัดการขยะมูลฝอย ให้ กับ ช า ว บ ้าน โครงการนำบ้านนำมอง โครงการประชาสัมพันธ์ โครงการขยะรีไซเคิล กิจกรรมทอดผ้าป่ารี ไซเคิล การให้ความ ร่วมมือจากประชาชน ในการมีส่วนร่วมที่จะ ค ิด แ ย ก ข ย ะ ต าม ประเภทที่กำหนดไว้
๔.	ความเข้มแข็งของ ชุมชนในการจัด การขยะมูลฝอยใน บ้านใหม่หลังตำบล สุเทพ อำเภอสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่	กิงกาญจน์ บุญมา (มหาวิทยาลัย เชียงใหม่)	๒๕๕๔	ปริมาณ	การมีส่วนร่วมในการ จัดการขยะมูลฝอยของ ชุมชนอยู่ในระดับปาน กลาง และเมื่อพิจารณา ถึงความสัมพันธ์ของตัว แปรอิสระกับพฤติกรรม พบว่า ปัจจัยทางด้าน อายุ และการมีจิตสำนึก สาธารณะ
๕.	การมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการ แยกประเภทขยะ ของเทศบาลเมือง เพชรบูรณ์	วิโรจน์ รูปดี (มหาวิทยาลัย เชียงใหม่)	๒๕๕๗	ปริมาณ	ประชาชนส่วนใหญ่มี ระดับความรู้ในระดับ มาก บุคคลที่มีส่วนช่วย ในการรณรงค์การคัด แยกประเภทขยะ คือ บุคคลในครอบครัว เพื่ อ น บ ้าน แ ล ะ กรรมการชุมชน

ตารางที่ ๒.๑๖ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๖.	การมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการ ลดปริมาณขยะ : กรณีศึกษา ตำบล ท่าศาลา แขวง กาวิละ เทศบาล นครเชียงใหม่	ปฐมชาติ ศรีเจริญจิตร (มหาวิทยาลัย เชียงใหม่)	๒๕๔๗	ปริมาณ	ประชาชนมีส่วนร่วม น้อยในโครงการ ธนาคารขยะ และการ ชักชวนเพื่อนบ้านและ สมาชิกครอบครัวให้เข้า ร่วมกิจกรรม การจัด ขยะมูลฝอยที่เทศบาล จัดขึ้น ไม่มีส่วนร่วมใน กิจกรรมการรณรงค์การ จัดทิ้งขยะ แต่ในขณะที่ กลุ่มที่มีอายุมากมี แนวโน้มการมีส่วนร่วม ในกิจกรรมศึกษาและ การค้นหาปัญหาการ จัดการขยะมูลฝอย ใน ระดับสูง

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการขยะมูลฝอย

การขยายตัวของชุมชนเมืองและการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและสิ่งแวดล้อม ในหลายพื้นที่ได้ประสบปัญหาขยะมูลฝอย ไม่สามารถจัดหาสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ขาดการบริหารที่ดี ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะมูลฝอย และเกิดความขัดแย้งในการดำเนินการ ดังนั้น การบริหารจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ควรจะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ร่วมกับประชาชนในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ได้มีผู้สนใจศึกษาเรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยดังนี้

กัญญา จาอ้าย ศึกษาเรื่อง “ การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การใช้เอไอซี (A-I-C) เป็นกระบวนการทำให้กลุ่มตัวอย่าง ผู้นำชาวบ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลมีส่วนร่วมในการรับรู้ถึงปัญหา กำหนดเป้าหมายคิดค้นวิธีการแก้ปัญหา และการดำเนินการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย และทำให้เกิดกิจกรรมโครงการที่ได้ดำเนินงานในชุมชนคือ ๑) โครงการให้ความรู้เกี่ยวกับขยะและการจัดการขยะ ๒) โครงการจัดตั้งกองทุนขยะ และ ๓) โครงการนำบ้านน้อมอง จากการติดตามการดำเนินการ

โครงการพบว่าคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำชาวบ้านได้ไปทัศนศึกษาดูงานการจัดการขยะ ได้จัดตั้งกองทุนขยะ และได้ริเริ่มโครงการฝึกอบรมการทำขยะเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ เอ็นไซม์ และบำบัดของเสีย รวมทั้งได้ดำเนินโครงการหน้าบ้านน่ามอง ซึ่งสรุปได้ว่า เทคนิค เอไอซี (A-I-C) ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการยอมรับและรู้สึกว่าเป็นเจ้าของปัญหาอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกัน^{๘๔}

ศุภชัย ไชยลังกา ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย”^{๘๕} ผลการศึกษาพบว่า สถานการณ์เกี่ยวกับขยะมูลฝอยในเขตเทศบาล ตำบลแม่สาย ในช่วงที่ทำการศึกษาค้นคว้า ประชาชนกลุ่มผู้ผลิตขยะมูลฝอยมีอัตราเพิ่มร้อยละ ๒.๒๕ ต่อปี เป็นทั้งประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชน กลุ่มนักท่องเที่ยว ประชากรแฝง ประชากรพลัดถิ่น จีนฮ่ออพยพ และผู้ข้ามแดน ขยะมูลฝอยมีแหล่งกำเนิดจากที่พักอาศัย อาคาร โรงเรียน ตลาดสด และร้านอาหาร มีปริมาณขยะมูลฝอยเฉลี่ย ๑๗.๔๔ ตันต่อวัน โดยประชากรกลุ่มผู้ผลิตขยะมูลฝอยมีอัตราเพิ่มผลิตเฉลี่ย ๐.๖๔ กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ประชาชนมีพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยหลายทาง เช่น การใช้บริการของเทศบาลตำบลแม่สาย การเผา และการฝังกลบ ตลอดจนการนำไปทิ้งในสถานที่สาธารณะในชุมชน การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการคัดแยก โดยจะทิ้งรวมกันทุกประเภท นอกจากนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยกับเทศบาลตำบลแม่สายของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ แนวโน้มของขยะมูลฝอยในอนาคตคาดว่าจะมีปริมาณการสูงขึ้นถึง ๗๘.๕๗ ตันต่อวัน ในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าหรือในปีพ.ศ. ๒๕๕๕ โดยจะมีปริมาณขยะมูลฝอยมีแนวโน้มสูงขึ้นในอัตราร้อยละ ๒.๕ กิตลกรัมต่อปี ซึ่งเป็นปริมาณที่สูงขึ้นตามแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากร ผู้ผลิตขยะมูลฝอย รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย พบว่า ระบบรวบรวม การจัดเก็บ และการขนส่ง ตลอดจนการกำจัดยังมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ได้แก่ การขาดวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้และรถยนต์บรรทุกขยะ ยังมีไม่เพียงพอ อีกทั้งบุคลากรยังขาดความชำนาญ ขาดประสบการณ์และมีจำนวนจำกัด ด้านวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการและไม่มีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการเป็นของตนเอง นอกจากนี้งบประมาณในการกำจัดขยะมูลฝอยยังมีจำนวนจำกัด และจากการวิจัยครั้งนี้ได้เสนอแนะแนวทางการกำจัดขยะมูลฝอยต่อเทศบาลแม่สาย คือ ควรจัดทำแผนแม่บทในการกำจัดขยะมูลฝอยในระยะยาว ๕- ๑๐ ปี และจะต้องทำแผนในระยะสั้นหรือแผนประจำปีให้สอดคล้องและครอบคลุมแผนงาน ๔ แผนงาน ได้แก่ แผนสร้างจิตสำนึกและความตระหนัก แผนงานเฝ้าระวังป้องกัน แผนงานบำบัดฟื้นฟูและแผนงานศึกษาวิจัยปฏิบัติการ ซึ่งแผนปฏิบัติการกำจัดขยะมูลฝอย มี ๓ แนวทางคือ ๑) เพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลถูกต้องตามหลักวิชาการและมีประสิทธิภาพ ๒) ควบคุมการผลิตขยะมูลฝอยของประชาชน และ ๓) ให้เกิดความร่วมมือกันทั้งภาครัฐเอกชนและประชาชน

^{๘๔} ภัฏญา จาอ้าย, “การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๙.

^{๘๕} ศุภชัย ไชยลังกา, “การศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๕.

เพลินพิศ พรหมมะลิ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการจัดการมูลฝอยติดเชื้อในโรงพยาบาลศิริราช” ผลการศึกษาพบว่า พลาสติกและถุงมือเป็นองค์ประกอบที่มีมากที่สุดของมูลฝอยติดเชื้อจากทุกแหล่งกำเนิด และพบว่า กลุ่มผู้ทิ้งมูลฝอยติดเชื้อส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับ ประเภทของมูลฝอยติดเชื้อเป็นอย่างดี และปฏิบัติในการแยกทิ้งได้ค่อนข้างถูกต้องผู้มีหน้าที่เก็บรวบรวมและเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ มีความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของขยะมูลฝอยติดเชื้ออยู่ในระดับปานกลาง ขณะเก็บรวบรวมมูลฝอยติดเชื้อกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จับที่คอถุงมูลฝอยติดเชื้อ ไม่เคยโดนถุง และล้างมือทุกครั้งก่อนไปทำกิจกรรมอื่น อย่างไรก็ตาม ผู้โยนถุงมูลฝอยติดเชื้อเป็นประจำถึงร้อยละ ๒๒.๐ และมีถึงร้อยละ ๔๗.๐ ที่ไม่เคยสวมถุงมือ หยิบมูลฝอยติดเชื้อที่ตกหล่น การเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้รถเข็นมูลฝอยทั่วไปกับมูลฝอยติดเชื้อ และยังมีการนำรถเก็บขนขยะมูลฝอยติดเชื้อไปขนสิ่งของอื่นด้วย ส่วนในด้านอุปกรณ์การป้องกันร่างกาย ส่วนใหญ่จะมีใช้ทุกหน่วยงานตามความจำเป็น แต่ในบางหน่วยงานพบว่าไม่มีอุปกรณ์ที่พอใช้ มีเพียงหน่วยงานที่มีคู่มือในการปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยติดเชื้อ ส่วนใหญ่มีการนำมาใช้เป็นบางครั้ง ส่วนการฝึกอบรมพบว่าส่วนใหญ่ของกลุ่มผู้ทิ้งมูลฝอยยังไม่เคยได้รับการฝึกอบรม กลุ่มส่วนใหญ่มีความเห็นว่าจะมีการจัดอบรมทุก ๑ ปี และควรมีการอบรมเรื่องนี้ในตารางปฐมนิเทศเจ้าหน้าที่ใหม่ทุกครั้ง^{๘๖}

วิรัช ขมชื่น ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมกรรมการกำจัดขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า^{๘๗} หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทในการเพิ่มความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง และมีการปฏิบัติที่ชัดเจนควรมีวิธีดำเนินการคือ มีการเผยแพร่ข่าวสาร การประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อมวลชน ทั้งวิทยุ หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อให้มีการกระจายข่าวไปยังประชาชนทุกระดับและต่อเนื่อง และควรมุ่งเน้นถึงประโยชน์ในการคัดแยกขยะมูลฝอย ตลอดจนปัญหามลพิษที่เกิดจากขยะมูลฝอย ควรมีการอบรมกลุ่มพัฒนาสตรี และกลุ่มที่มีอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะกลุ่มที่ค้าขายผักสด และผลไม้ต่าง ๆ พร้อมกับสาธิตวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้อง และมีการเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องในโรงเรียน โดยเริ่มตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเพิ่มถังรองรับขยะมูลฝอยให้สามารถรองรับปริมาณขยะมูลฝอยได้อย่างเหมาะสม ครอบคลุมทุกพื้นที่ เช่น พื้นที่ชุมชนแออัด ถนนคับแคบ โดยจัดให้มีเพียงพอกับปริมาณขยะมูลฝอยต่อ ๑ หรือ ๒ วัน ถังรองรับขยะควรมีฝาเปิด-ปิด สะดวกมิดชิด และควรมีถังรองรับขยะเปียก และแบ่งไว้บริการทุกๆ พื้นที่ด้วยอีกทั้งต้องเพิ่มความถี่ในการเก็บขนด้วย มีการปรับปรุงเทศบัญญัติ ให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับความเป็นจริงในปัจจุบัน ขอความร่วมมือหน่วยงานต่าง ๆ ในการปฏิบัติของสมาชิกของหน่วยงานนั้น ให้มีการปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอย ที่ถูกต้องและเหมาะสม ส่วนประชาชนผู้กำจัดขยะมูลฝอย ควรมีรูปแบบการปฏิบัติในการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นในครัวเรือน รวมทั้งมีการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครัวเรือน

^{๘๖} เพลินพิศ พรหมมะลิ, “การศึกษาการจัดการมูลฝอยติดเชื้อในโรงพยาบาลศิริราช”, วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๑.

^{๘๗} วิรัช ขมชื่น, “พฤติกรรมกรรมการกำจัดขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองนครปฐม”, วิทยานิพนธ์ บริณญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๖.

ทุกคน ให้มีการปฏิบัติเช่นเดียวกัน คราวเรือนต้องจัดหาถังขยะมารองรับขยะมูลฝอยให้เหมาะสมกับปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในครัวเรือน และมีวิธีการกำจัดให้เหมาะสมกับชนิดของขยะมูลฝอย

กรณีการ ชูชัน ศึกษาเรื่อง “ การศึกษาระบบการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ด้านการเกิดขยะมูลฝอย ปัญหาที่พบคือ ขยะมูลฝอยมีจำนวนมากขึ้น ทำให้ภาชนะรองรับมีจำนวนไม่เพียงพอ ส่งผลให้มีขยะมูลฝอยตกค้างบริเวณจุดรวมขยะมูลฝอยและบริเวณบนสะพานลอย ด้านการจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดปัญหาที่พบ คือ ประชาชนไม่มีการคัดแยกขยะประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง ทำให้เป็นภาระในการเก็บขน ด้านการเก็บ-ขนขยะมูลฝอยปัญหาที่พบคือ ประชาชนไม่นำขยะมูลฝอยไปวางไว้ที่จุดรวมขยะมูลฝอย ซึ่งยากต่อการเก็บขน มูลฝอย ด้านการขนถ่ายมูลฝอย ปัญหาที่พบคือ สภาพรถชำรุดและมีการรั่วซึม ทำให้ขยะมูลฝอยไหลออกจากรถส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วบริเวณ ด้านการแปลงรูปและการนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ใหม่ ปัญหาที่พบคือ เทศบาลไม่มีการส่งเสริมโครงการขยะรีไซเคิลอย่างต่อเนื่อง และด้านการกำจัดขยะมูลฝอยปัญหาที่พบคือ ขยะมูลฝอยที่นำมากำจัดไม่มีการคัดแยกก่อนนำมาทิ้ง ทำให้บ่อฝังกลบขยะมูลฝอยเต็มอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและขยายผลต่อชุมชนอื่นต่อไป^{๘๘}

จิตรติ มณีไสย์ ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ปริมาณและองค์ประกอบของขยะมูลฝอยเพื่อเป็นแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ อุทยานแห่งชาติน้ำตกเจ็ดสาวน้อย จังหวัดสระบุรี”^{๘๙} ผลการศึกษาพบว่า ขยะมูลฝอย นอกฤดูกาลท่องเที่ยวและฤดูกาลท่องเที่ยวมีปริมาณ ๔๔๕.๐๐ - ๘๐๙.๑๐ และ ๓๑๐ - ๑,๒๕๖๕.๙๓ กิโลกรัมต่อวัน อัตราการเกิดขยะมูลฝอย ๐.๒๐ กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ความชื้นร้อยละ ๒๒.๐๗ ขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ฤดูกาลท่องเที่ยว ๗๖๘.๒๙ กิโลกรัม คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๓๗ ของปริมาณที่เกิดขึ้นทั้งหมด องค์ประกอบของขยะมูลฝอยส่วนใหญ่เป็นเศษอาหารเฉลี่ยร้อยละ ๕๓.๗๗ รองลงมา ได้แก่ พลาสติก แก้ว กระดาษ ร้อยละ ๒๙.๔๙ ๗.๒๓ และ ๓.๗๑ ตามลำดับ ขยะมูลฝอยมีความหนาแน่น ๐.๑๔ กิโลกรัม ต่อลิตร จากสมบัติทางเคมีของขยะมูลฝอยเหมาะต่อการกำจัดด้วยวิธีการเผา เนื่องจากมีของแข็งระเหยปริมาณสูงคือ ร้อยละ ๘๔.๑๓ - ๘๘.๗๓ และมีปริมาณเถ้าต่ำคือ ร้อยละ ๑๑.๒๗ - ๑๕.๘๗๘ การกำจัดเศษอาหารด้วยวิธีการทำปุ๋ยหมักเนื่องจาก C : N ค่อนข้างต่ำ คือ ๑๐.๕๔ - ๑๑.๑๕ อาจต้องเสริมปริมาณคาร์บอนให้สูงขึ้น แนวทางการจัดการขยะมูลฝอย คือ คัดแยกขยะมูลฝอย โดยผู้มาเยือนและเจ้าหน้าที่ ณ ถังรองรับขยะมูลฝอย โดยแยกเป็น ๓ ประเภท คือ ขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ ขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ และขยะมูลฝอยทั่วไปสำหรับเศษอาหารควรจัดเก็บทุกวัน โดยนำมาหมักปุ๋ยร่วมกับเศษไม้

^{๘๘}กรณีการ ชูชัน, “ การศึกษาระบบการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๕๔.

^{๘๙}จิตรติ มณีไสย์, “การวิเคราะห์ปริมาณและองค์ประกอบของขยะมูลฝอยเพื่อเป็นแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่ อุทยานแห่งชาติน้ำตกเจ็ดสาวน้อย จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๕๔.

ใบไม้กิ่งไม้หรือหญ้าแห้ง ซึ่งลดปริมาณขยะมูลฝอยทั่วไป สำหรับเศษอาหารควรจัดเก็บทุกวันโดยนำมาหมักทำปุ๋ยร่วมกับเศษไม้ใบไม้ กิ่งไม้หรือหญ้าแห้ง ซึ่งลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะนำไปทิ้งถึงร้อยละ ๗๐.๑๔

ประภาพร แก้วสุกใส ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์” ผลการศึกษาพบว่า การจัดการขยะมูลฝอยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์ ควรใช้หลักการลดปริมาณขยะมูลฝอยเป็นสำคัญ โดยมีแนวทางแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่ ๑) การคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้งลงในภาชนะรองรับ ๒) การจัดการประเภทการจัดวางจำนวนภาชนะรองรับ ๓) การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย ๔) การจัดการขยะอันตราย และ ๕) ส่งเสริมสนับสนุนการลดปริมาณและแยกประเภทขยะมูลฝอย^{๙๐}

สุกนิษฐ์ สมศรี ศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีด้วยเทคโนโลยีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์” ผลการศึกษาพบว่า การนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการเลือกสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยและออกแบบเส้นทางเดินรถเก็บขนขยะมูลฝอยที่เหมาะสม พบว่า การกำจัดขยะมูลฝอยด้วยวิธีการคัดแยกขยะที่มีมูลค่าไปขาย และนำเศษอาหารไปทำเป็นหมัก แล้วจึงนำขยะมูลฝอยที่เหลือไปทำการฝังกลบ เป็นการกำจัดขยะมูลฝอยที่เหมาะสมที่สุด^{๙๑}

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการขยะมูลฝอย สามารถสรุปได้ว่าการจัดการขยะมูลฝอยร่วมกันต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ จำเป็นต้องกำหนดแนวทางและทิศทางในการดำเนินงานและการจัดสรรงบประมาณโดยใช้รูปแบบศูนย์กำจัดขยะมูลฝอย ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในโอกาสต่อไป และเป็นการแก้ไขปัญหามลกระทบอันเนื่องจากการจัดการขยะในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ และถูกหลักสุขาภิบาล สามารถช่วยแก้ไขปัญหามลภาวะที่ก่อกวนสุขภาพของชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนขนาดเล็ก และยังประหยัดงบประมาณ บุคลากร พื้นที่ในการกำจัดขยะมูลฝอย ทั้งนี้เพื่อคุณภาพชีวิตและสุขอนามัยของประชาชน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับการบริหารการจัดการขยะมูลฝอย และผลการศึกษาของนักวิชาการต่างๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประมวลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนนวมเทศบาลเมืองลำพูน มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ตามตาราง ๒.๑๗ ดังนี้

^{๙๐}ประภาพร แก้วสุกใส, “การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ องครักษ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), ๒๕๔๔.

^{๙๑}สุกนิษฐ์ สมศรี, “ การศึกษาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีด้วยเทคโนโลยีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี), ๒๕๔๕.

ตารางที่ ๒.๑๗ สรุปงานการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อ การจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของครัวเรือนในชุมชนสันดอนรอม เทศบาลเมืองลำพูน

ลำดับที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภทงานวิจัย	ผลการวิจัย
๑	การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่	กัญญา จาอ้าย (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)	๒๕๔๙	คุณภาพ	กระบวนการมีส่วนร่วมแบบเอไอซี (A-I-C) ทำให้มีการยอมรับนำไปสู่การแก้ปัญหากระบวนการกลุ่มทำให้มีส่วนร่วมในการรับรู้ถึงปัญหาขยะ การดำเนินการแก้ไข ปัญหาขยะมูลฝอย การจัดการขยะ โครงการจัดตั้งกองทุนขยะ และโครงการนำบ้านนำมอง โครงการฝึกอบรมการทำขยะเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ
๒.	การศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลแม่สาย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย:	ศุภชัย ไชยลังกา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)	๒๕๔๕	ปริมาณ	ประชาชนมีพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยหลายทาง เช่น การใช้บริการของเทศบาลตำบลแม่สาย การเผาและการฝังกลบ ตลอดจนการนำไปทิ้งในสถานที่สาธารณะในชุมชน การจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนส่วนใหญ่ยังไม่มีคัดแยก โดยจะทิ้งรวมกันทุกประเภท ฝอยที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

ตารางที่ ๒.๑๗ (ต่อ)

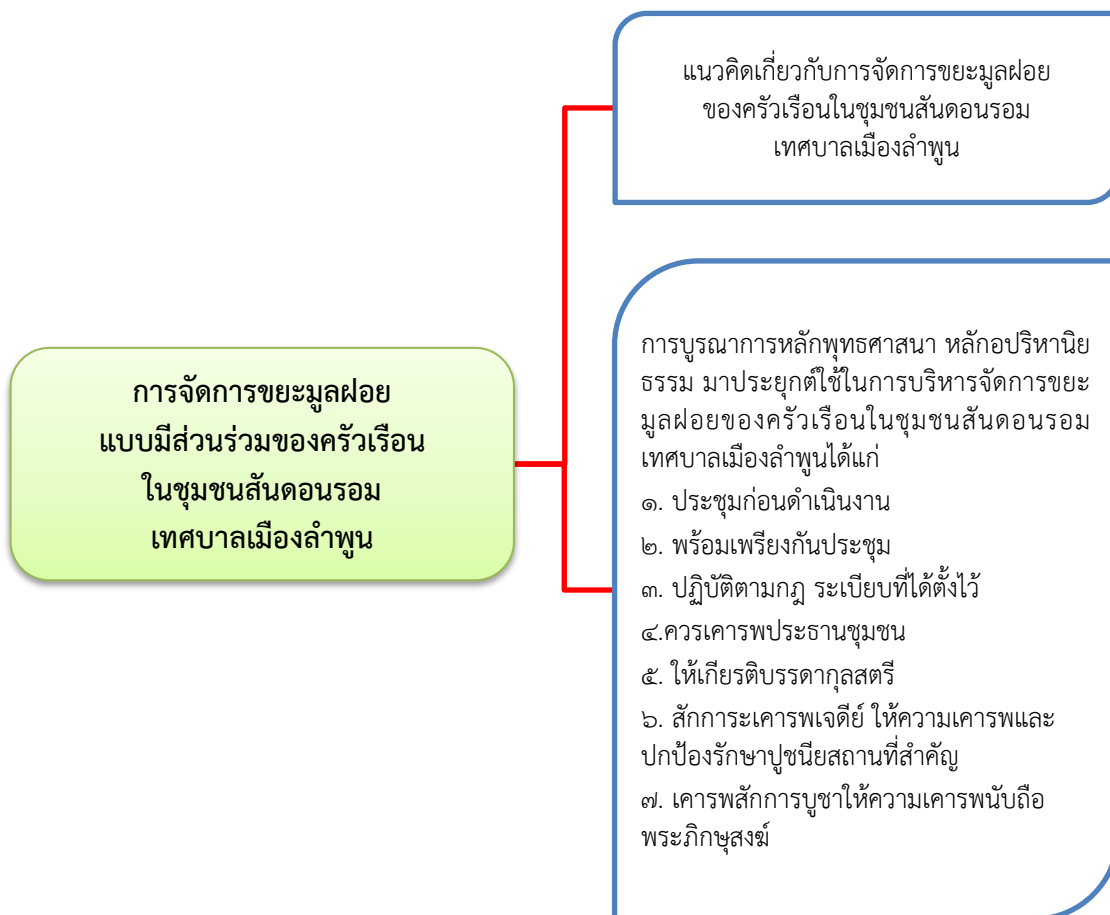
ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๓.	การศึกษาการจัดการมูลฝอยติดเชื้อในโรงพยาบาลศิริราช	เพลินพิศ พรหมมะลิ (มหาวิทยาลัยมหิดล)	๒๕๕๑	ปริมาณ	กลุ่มผู้ทิ้งมูลฝอยติดเชื้อส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับ ประเภทของมูลฝอยติดเชื้อ และปฏิบัติในการแยกทิ้งถูกต้อง ผู้มีหน้าที่เก็บรวบรวมและเคลื่อนย้ายมูลฝอยติดเชื้อ มีความเข้าใจเกี่ยวกับประเภทของขยะมูลฝอยติดเชื้อ อยู่ในระดับปานกลาง
๔.	พฤติกรรมการกำจัดขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองนครปฐม,	วิรัช ชมชื่น (มหาวิทยาลัยมหิดล)	๒๕๓๖	ปริมาณ	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีบทบาทในการเพิ่มความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยอย่างถูกต้อง และมีการปฏิบัติที่ชัดเจน
๕.	การศึกษาระบบการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”	กรรณิการ์ ชูจันทร์, (มหาวิทยาลัยศิลปากร)	๒๕๕๔	ปริมาณ	ขยะมูลฝอยมีจำนวนมากขึ้น ทำให้ภาชนะรองรับมีจำนวนไม่เพียงพอ ส่งผลให้มีขยะมูลฝอยตกค้างบริเวณจุดรวมขยะมูลฝอยด้านการจัดการขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดปัญหาที่พบ คือ ประชาชนไม่มีการคัดแยกขยะประเภทขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง

ตารางที่ ๒.๑๗ (ต่อ)

ลำดับ ที่	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง/ หน่วยงาน	พ.ศ.	ประเภท งานวิจัย	ผลการวิจัย
๖.	การวิเคราะห์ปริมาณและองค์ประกอบของขยะมูลฝอยเพื่อเป็นแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำตกเจ็ดสาวน้อย จังหวัดสระบุรี	จิตรติ มณีไสย์, (มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์)	๒๕๕๔	ปริมาณ	จัดการขยะมูลฝอย คือ คัดแยกขยะมูลฝอย โดยผู้มาเยือนและเจ้าหน้าที่ ณ ถังรองรับขยะมูลฝอย โดยแยกเป็น ๓ ประเภท คือ ขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ ขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ และขยะมูลฝอยทั่วไป
๗.	การศึกษาเพื่อหาแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทร์ วิโรฒองค์กรักษ์	ประภาพร แก้วสุกใส, (มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์)	๒๕๔๔	ปริมาณ	การจัดการขยะมูลฝอย ควรใช้หลักการลดปริมาณขยะมูลฝอยเป็นสำคัญ ได้แก่ ๑) การคัดแยกขยะมูลฝอยก่อนทิ้ง ๒) การจัดการประเภทการจัดภาชนะรองรับ ๓) การใช้ประโยชน์ขยะมูลฝอย ๔) การจัดการขยะอันตราย
๘.	การศึกษาแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีด้วยเทคโนโลยีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์	สุภกนิห์ สมศรี (มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีสุรนารี)	๒๕๔๕	ปริมาณ	การนำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้ในการกำจัดขยะมูลฝอยและออกแบบเส้นทางเดินรถเก็บขนขยะมูลฝอยที่เหมาะสม การกำจัดขยะมูลฝอยด้วยวิธีการคัดแยกขยะที่มีมูลค่าไปขาย และนำเศษอาหารไปทำเป็นหมัก แล้วจึงนำขยะมูลฝอยที่เหลือไปทำการฝังกลบ เป็นการกำจัดขยะมูลฝอยที่เหมาะสมที่สุด

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาจัดทำเป็นกรอบแนวคิดที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่าง ได้แก่

แผนภาพที่ ๒.๑๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย